

НАЦІОНАЛЬНА ГВАРДІЯ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ ІНСТИТУТ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ

**ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ
МОВНОКОМУНІКАТИВНИХ УМІНЬ
В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНОЇ
АГРЕСІЇ**

Монографія

Київ
2026

УДК 81'276'6:327.88

Ф79

Автори:

В. В. Посмітна, канд. філол. наук, доцент (розділ 3);

В. А. Козак, канд. філол. наук, доцент (розділ 4);

Т. Ю. Литвинська, ст. викладач (розділ 1);

О. М. Скиба, ст. викладач (розділ 2, пп. 2.2; 2.3; 2.4; 2.5);

А. В. Леценко, викладач (розділ 2, п. 2.1).

*Рекомендовано вченою радою Київського інституту
Національної гвардії України (протокол № 7 від 29.11.2025 р.)*

ISBN 978-617-8361-40-2

Ф79 **Формування** професійних мовнокомунікативних умінь в умовах інформаційної агресії : монографія / В. В. Посмітна, та ін.; за заг. ред. доц. Мудрої С. В. Київ : КІ НГУ, 2026. 136 с.

Проаналізовано вплив інформаційної агресії на мовну свідомість, дискурсивні практики та професійне мовлення. Визначено чинники ефективної комунікативної взаємодії, охарактеризовано ризики маніпулятивних інформаційних впливів і деструктивних комунікативних стратегій. Надано рекомендації щодо формування ефективної професійної мовної комунікації. Обґрунтовано педагогічні умови, методичні підходи й технології розвитку професійно-комунікативної компетентності, критичного мислення, мовної стійкості та медіаграмотності майбутніх фахівців. Результати дослідження мають теоретичне і практичне значення для фахівців у галузях педагогіки, психології, лінгвістики, комунікативістики та медіаосвіти.

Пропоноване видання адресоване науковцям, викладачам, аспірантам, студентам, а також усім, хто прагне вдосконалювати професійну мовну культуру й розвивати комунікативну компетентність в умовах сучасного інформаційного простору.

УДК 81'276'6:327.88

Рецензенти:

С. В. Харченко – д-р філол. наук, професор, завідувач кафедри журналістики та мовної комунікації НУБіП України;

О. А. Лященко – канд. філол. наук, доцент кафедри іноземних мов Київського національного університету ім. Тараса Шевченка;

А. А. Согорін – канд. соціол. наук, доцент кафедри вогневої підготовки НГУ Київський інститут Національної гвардії України.

ISBN 978-617-8361-40-2

© Київський інститут Національної гвардії України, 2026.

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. СУЧАСНІ ОСВІТНІ СТРАТЕГІЇ ТА ТЕХНОЛОГІЇ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ МОВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ	7
1.1 Теоретичні основи формування професійної мовної компетентності	7
1.2 Сучасні підходи до формування професійної мовної компетентності	9
1.3 Інноваційні технології у формуванні мовної компетентності майбутніх офіцерів	14
1.4 Практичні рекомендації щодо впровадження сучасних підходів та інноваційних технологій у роботу закладів вищої освіти з підготовки майбутніх офіцерів	21
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1	23
Перелік джерел посилання	24
РОЗДІЛ 2. ВІЙСЬКОВИЙ ПЕРЕКЛАД В ЕПОХУ ГІБРИДНИХ ЗАГРОЗ: ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМУНІКАЦІЇ ПЕРЕКЛАДАЧА В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНОЇ АГРЕСІЇ	29
2.1 Підготовка військовослужбовців до іншомовної комунікації	29
2.2 Теоретико-методологічні засади військового перекладу в контексті гібридних загроз	49
2.3 Специфіка професійної комунікації військового перекладача в умовах інформаційної агресії	55
2.4 Етична відповідальність військового перекладача в контексті гібридних загроз: міжнародні стандарти та виклики практики	65
2.5 Перспективи розвитку військового перекладу в контексті інформаційної безпеки	67
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2	76
Перелік джерел посилання	77
РОЗДІЛ 3. СПОСОБИ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ ВИКЛИКАМ ІНФОРМАЦІЙНОЇ АГРЕСІЇ В ПРОФЕСІЙНІЙ КОМУНІКАЦІЇ ОФІЦЕРА НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ	82
3.1 Інформаційна війна: основні характеристики, цілі, засоби, форми	82
3.2 Сучасні методи та прийоми інформаційної агресії	86
3.3 Комунікативні стратегії та тактики медійного дискурсу в аспекті потенційної загрози деструктивного мовного впливу	90

3.4 Комунікативні способи протидії силових структур викликам інформаційної війни	96
3.5 Спілкування з представниками медіа та громадськості, формування іміджу силових структур як напрями професійній діяльності офіцера Національної гвардії України	98
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3	104
Перелік джерел посилання	105
РОЗДІЛ 4. ПРОТИДІЯ ІНФОРМАЦІЙНИМ ЗАГРОЗАМ: ВІД ІДЕНТИФІКАЦІЇ ДЕЗІНФОРМАЦІЇ ДО ФОРМУВАННЯ МЕДІАГРАМОТНОСТІ СУСПІЛЬСТВА	110
4.1 Типологія інформаційних загроз: від ненавмисних помилок до цілеспрямованої дезінформації	110
4.2 Фейкові документи як інструмент цілеспрямованого психологічного впливу	115
4.3 Методи ідентифікації інформаційних спотворень	119
4.4 Мова як інструмент символічного спротиву	124
4.5 Медіаосвіта як система захисту інформаційного простору	126
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 4	129
Перелік джерел посилання	130
ВИСНОВКИ	134

ВСТУП

Сучасний етап розвитку українського суспільства характеризується глибокими трансформаціями у всіх сферах життя – політичній, соціальній, культурній, освітній та комунікативній. В умовах посилення глобалізаційних процесів і водночас цілеспрямованої інформаційної агресії проти України особливої ваги набуває проблема мовної безпеки, збереження національної ідентичності та підвищення рівня професійної комунікації. Мова стає не лише засобом передавання знань і професійної інформації, а й потужним інструментом формування світогляду, ціннісних орієнтирів та інформаційної стійкості особистості.

На тлі гібридних інформаційних впливів сучасний фахівець має володіти не лише високим рівнем професійної компетентності, а й розвинутою комунікативною культурою, медіаграмотністю, вмінням критично оцінювати інформаційні потоки, протидіяти маніпуляціям і дезінформації. Саме тому формування ефективної професійної мовної комунікації постає стратегічним завданням сучасної системи освіти, науки й культури України.

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю наукового осмислення впливу інформаційної агресії на мовну свідомість і комунікативну поведінку особистості, потребою у виробленні ефективних педагогічних стратегій формування мовної стійкості, розвитку критичного мислення та культури професійного спілкування. Недостатність комплексних наукових підходів до цієї проблеми зумовила необхідність міждисциплінарного аналізу явища професійної мовної комунікації в нових реаліях інформаційної взаємодії.

Метою монографії є теоретичне обґрунтування й розроблення рекомендацій формування ефективної професійної мовної комунікації військовослужбовців в умовах інформаційної агресії.

Для досягнення мети поставлено такі *завдання дослідження*:

- розкрити сутність і структуру поняття професійної мовної компетентності та уточнити її функції в контексті інформаційної безпеки й культурної стійкості;
- проаналізувати вплив інформаційної агресії на мовну свідомість, професійне мовлення та комунікативну діяльність особистості;
- визначити чинники ефективності професійної комунікації військовослужбовців;
- надати рекомендації щодо формування ефективної професійної мовної комунікації в інформаційно небезпечному середовищі.

Об'єктом дослідження є процес професійної мовної комунікації в сучасному інформаційному просторі.

Предметом дослідження – теоретичні та методичні основи формування ефективної професійної мовної комунікації в під час інформаційної агресії.

Наукова новизна роботи полягає в тому, що вперше системно розроблено концепцію становлення ефективної професійної мовної комунікації як чинника інформаційної безпеки, запропоновано рекомендації щодо підготовки фахівців до комунікативної діяльності в умовах інформаційних викликів.

Теоретичне значення одержаних результатів полягає в поглибленні наукових уявлень про взаємозв'язок мови, свідомості та інформаційного впливу, а також у розвитку теорії професійної комунікації.

Практичне значення полягає в можливості використання рекомендацій і педагогічних технологій у процесі підготовки майбутніх офіцерів Національної гвардії України (НГУ) та вдосконалення освітніх програм із мовної підготовки й медіаосвіти.

РОЗДІЛ 1. СУЧАСНІ ОСВІТНІ СТРАТЕГІЇ ТА ТЕХНОЛОГІЇ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ МОВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ

1.1 Теоретичні основи формування професійної мовної компетентності

Професійна мовна компетентність (ПМК) є складником загальної професійної компетентності майбутніх офіцерів, яка забезпечує їхню здатність ефективно взаємодіяти у професійному середовищі. Вона охоплює як володіння спеціалізованою лексикою, так і здатність досягати комунікативних цілей в умовах службової діяльності.

Згідно з визначеннями сучасних дослідників, до *структури ПМК* входять такі ключові компоненти:

- *лінгвістична компетентність* – знання мовної системи (граматики, лексики, фонетики) та вміння застосовувати її правила у професійному контексті [1; 2];

- *соціолінгвістична компетентність* – здатність використовувати мову з урахуванням соціальних і культурних норм, що діють у військовому середовищі [3; 4];

- *дискурсивна компетентність* – вміння будувати логічні та зв'язні тексти, здійснювати ефективну комунікацію в усних та письмових формах [5; 6; 7];

- *стратегічна компетентність* – здатність компенсувати недостатність мовних знань шляхом використання комунікативних стратегій [8].

Ці компоненти є взаємопов'язаними та забезпечують цілісність мовної компетентності. Це дає змогу офіцерам ефективно взаємодіяти в різних комунікативних ситуаціях, характерних для їхньої професійної діяльності.

Розвиток професійних мовних навичок майбутнього офіцера зумовлений низкою внутрішніх і зовнішніх чинників. До внутрішніх належать особистісні характеристики курсанта, зокрема:

- мотивація до вивчення мови, що визначає ефективність процесу навчання;

- рівень базових знань і загальної мовної підготовки;

– когнітивна компетентність, що впливає на здатність засвоювати мовний матеріал та застосовувати його на практиці.

Зовнішні чинники, зокрема, освітнє середовище та умови навчання:

– методи викладання, що використовуються у військових закладах, та їх адаптація до сучасних вимог;

– технологічне забезпечення із застосуванням інноваційних засобів, зокрема інтерактивних платформ та симуляторів;

– соціальне середовище, що передбачає взаємодію з колегами, командирами та іншими учасниками навчального процесу.

Мовна компетентність є важливим елементом професійної діяльності офіцера, оскільки вона впливає на всі аспекти спілкування, як-от:

– командування та управління – здатність чітко й зрозуміло віддавати накази, інструкції та пояснення;

– взаємодія з підлеглими та колегами – вміння ефективно спілкуватися, підтримувати дисципліну та мотивувати особовий склад;

– офіційна документація – спроможність складати й аналізувати військові документи, звіти та протоколи;

– міжнародні відносини – готовність вести переговори, брати участь у місіях та координувати дії з іноземними партнерами.

Підготовка майбутніх офіцерів до ефективної комунікації є не лише важливою частиною їхньої професійної освіти, а й основним елементом успішного виконання завдань.

Отже, формування професійної мовної компетентності є визначальним складником підготовки майбутніх офіцерів, оскільки вона забезпечує здатність ефективно взаємодіяти у фаховому середовищі. ПМК охоплює лінгвістичну, соціолінгвістичну, дискурсивну та стратегічну компетентності, сукупність яких уможлиблює повноцінну комунікацію в усіх аспектах військової служби. Важливість ПМК полягає не лише у володінні спеціалізованою лексикою, а й у здатності адаптувати мовні навички до різноманітних комунікативних ситуацій: від надання команд і ведення офіційної документації до здійснення міжнародного співробітництва.

Ефективність розвитку ПМК залежить від низки внутрішніх і зовнішніх чинників. Особисті характеристики, зокрема мотивація та базова мовна підготовка, відіграють ключову роль у навчанні, тоді як зовнішні чинники охоплюють освітнє середовище, методику викладання та технологічне забезпечення. Отже, професійна мовна компетентність постає невід’ємним складником успішної кар’єри офіцера та ефективного виконання службових завдань.

1.2 Сучасні підходи до формування професійної мовної компетентності

На сучасному етапі існує декілька підходів до формування професійної мовної компетентності. Нижче розглянемо їх детально та окреслимо основні особливості.

Комунікативний підхід

Комунікативний підхід є одним із найпоширеніших та найефективніших методів викладання іноземних мов, особливо в контексті підготовки майбутніх офіцерів. Його основною метою є розвиток у курсантів здатності використовувати мову в реальних комунікативних ситуаціях, максимально наближених до умов їхньої майбутньої професійної діяльності [9; 10].

Комунікативний підхід у навчанні характеризується низкою специфічних особливостей.

1. Акцент на практичному використанні мови. Навчання зорієнтоване на виконання реальних мовних завдань, актуальних у військовій сфері. Це охоплює процеси командування, вирішення конфліктних ситуацій, участь у переговорах, а також організацію та координацію дій підрозділів, що дає змогу курсантам опановувати мову для досягнення конкретних цілей і сприяє розвитку їхніх професійних навичок.

2. Використання інтерактивних методів навчання, що передбачають особливе фокусування на взаємодії учасників освітнього процесу. Активне застосування рольових ігор, симуляцій та дискусій дає змогу курсантам практикуватися у веденні діалогу, обміні інформацією та розв'язанні завдань у реальному часі. Наприклад, у контексті військової служби під час практичних занять офіцери відпрацьовують взаємодію з підлеглими або переговори з представниками інших військових формувань.

3. Автентичність навчальних матеріалів. Для забезпечення максимальної наближеності до професійних ситуацій використовуються як військові інструкції, офіційні звіти, протоколи та інші документи. Це дає змогу курсантам не лише розширити свій лексичний запас, а й навчитися застосовувати його у конкретних обставинах, які безпосередньо стосуються їхньої професійної діяльності.

4. Пріоритетність взаємодії, де робота в малих групах або парах є невід'ємною частиною навчального процесу. Це сприяє не лише розвитку мовних навичок, а й вдосконаленню командної роботи – ключової компетенції для військових, особливо під час збройних конфліктів та операцій, що вимагають злагодженості дій і оперативного обміну інформацією.

5. Міжкультурна компетентність є важливою у контексті участі офіцерів у міжнародних місіях та миротворчих операціях. Розуміння й адаптація до культурних особливостей різних країн є запорукою ефективної комунікації та співпраці з представниками іноземних збройних сил і цивільними організаціями.

Закордонний досвід підтверджує ефективність комунікативного підходу у викладанні іноземних мов у військових навчальних закладах. Наприклад, у США та країнах Європейського Союзу цей підхід широко використовується у програмах підготовки військовослужбовців. У межах курсу навчання в армійських навчальних закладах курсанти проходять спеціалізовані тренінги з вивчення мови на основі реальних сценаріїв, з якими вони можуть зіткнутися під час виконання службових обов'язків, зокрема участь у військових місіях Організації Північноатлантичного договору (North Atlantic Treaty Organization, НАТО) [11].

У Канаді військові навчальні заклади застосовують комунікативний підхід у процесі підготовки військових з англійської та французької мов. Навчання проходить у формах рольових ігор, симуляцій та дискусій на теми, що охоплюють різні аспекти військової служби: командування, робота з документами, інструктаж, міжвідомча координація.

Також варто зазначити, що в Німеччині під час підготовки офіцерів значна увага приділяється вивченню мов за допомогою сучасних технологій, інтерактивних платформ та симуляційних центрів. Комунікативний підхід сприяє розвитку адаптивності у спілкуванні, що є критично важливим в умовах динамічної зміни тактичних ситуацій на полі бою [12].

Комунікативний підхід є надзвичайно ефективним у підготовці майбутніх офіцерів, оскільки він сприяє формуванню необхідних навичок для застосування мови в реальних професійних ситуаціях. Завдяки інтерактивності, використанню автентичних матеріалів і розвитку міжкультурної компетентності, цей підхід готує курсантів до успішної взаємодії в умовах, наближених до їхньої практичної діяльності як на національному, так і на міжнародному рівнях.

Контекстний підхід

Контекстний підхід підкреслює зв'язок навчального матеріалу з реальними професійними ситуаціями. Він дає можливість курсантам зрозуміти, яким чином набуті мовні навички можуть бути застосовані в конкретних робочих ситуаціях [13; 14].

Контекстний підхід визначається низкою специфічних особливостей.

1. Аналіз реальних життєвих ситуацій. У навчальних матеріалах і завданнях використовуються ситуації, максимально наближені до умов військової служби. До них належать сценарії командно-штабних навчань, кризові ситуації, що вимагають швидкого та чіткого обміну інформацією, або щоденна службова комунікація.

2. Проектна діяльність. Курсанти виконують проекти, які поєднують мовні навички та професійні обов'язки (розробка оперативного плану, підготовка брифінгу або написання звіту).

3. Міждисциплінарність. Навчальні матеріали часто містять інформацію з інших галузей знань, важливих для збройних сил, зокрема як тактики, стратегії та військового права. Це дає змогу курсантам зрозуміти зв'язок між мовою та професійною діяльністю.

Контекстний підхід сприяє глибшому розумінню актуальності мовної підготовки для майбутньої професії та розвиває здатність застосовувати здобуті знання й навички у складних і динамічних умовах.

Зазначена методика широко застосовується в підготовці майбутніх офіцерів у багатьох закордонних країнах, зокрема в США, Великій Британії, Канаді та країнах Європейського Союзу. В її основі лежить ідея про те, що навчальний процес має бути максимально наближений до реальних умов, у яких військові можуть опинитися під час професійної діяльності.

У військових академіях США, зокрема у Військовій академії Вест-Пойнт (United States Military Academy, West Point) підготовка майбутніх офіцерів ґрунтується на контекстному підході, де важливими елементами програми є симуляції реальних бойових дій, аналіз кейсів і військових операцій. Підготовка фокусується на ситуаціях, максимально наближених до бойових умов, містить різноманітні сценарії, що допомагають офіцерам вчитися приймати рішення у стресових та невизначених обставинах. Наприклад, використовуються симулятори управління підрозділами, під час виконання бойових завдань.

У Британській королівській військовій академії Сендгерст контекстний підхід застосовується шляхом систематичних практичних завдань у реальних або наближених до них ситуаціях. Офіцерів навчають діяти під час бойових операцій, тренінги охоплюють польові вправи з використанням сучасних технологій. Окрім того, значна увага приділяється розвитку лідерських якостей та управлінню підрозділами в різних умовах, що дає змогу ефективно формувати навички в реальних службових обставинах.

У Канаді контекстний підхід активно впроваджується у військових коледжах, де підготовка охоплює не лише військові дисципліни, а й курси з управління, економіки, права і навіть психології. Майбутні офіцери отримують комплексну освіту, яка допомагає їм зрозуміти специфіку військових операцій у ширшому політичному, соціальному та економічному контексті. Це дає змогу курсантам краще підготуватися до виконання завдань як на полі бою, так і під час миротворчих операцій.

Німецькі збройні сили (Бундесвер) також застосовують контекстний підхід у межах професійної підготовки та військової освіти офіцерів. Військові академії Німеччини активно використовують інтерактивні

симулятори та тренажери, що дають змогу моделювати сценарії зіткнень та опрацьовувати різні тактичні завдання. Інтеграція таких засобів у навчальний процес підвищує рівень підготовки до реальних бойових дій, зокрема, завдяки можливості курсантів навчатися на конкретних практичних прикладах.

У Французькій військовій академії Сен-Сір застосовується комбінований підхід, який поєднує теоретичну підготовку з виконанням реальних бойових завдань у польових умовах та участю в міжнародних навчаннях. Курсанти долучаються до спільних місій із союзниками, що допомагає їм розуміти глобальний контекст сучасних військових операцій. Таке навчання охоплює комунікацію з іноземними колегами, участь у спільних миротворчих і гуманітарних заходах, що є важливими елементами підготовки офіцерів для сучасних міжнародних місій.

Проблемно-орієнтоване навчання (Problem-Based Learning, PBL)

PBL – це підхід, що ґрунтується на активній участі курсантів у розв’язанні реальних професійних проблем з використанням мови. Він є особливо ефективним у підготовці офіцерів, оскільки розвиває не лише мовні навички, а й аналітичне та критичне мислення, а також здатність ухвалювати рішення [15; 16].

Методологія PBL ґрунтується на кількох засадничих аспектах.

1. Формулювання проблеми. Навчання починається з окреслення ситуації, що відображає реалістичні сценарії, з якими можуть зіткнутися офіцери. Це може бути складна комунікативна обставина, конфлікт, який потребує розв’язання, або стратегічний виклик.

2. Самостійне дослідження. Курсанти досліджують проблему самостійно або в групах, шукають інформацію, аналізують різні підходи та знаходять рішення. Викладачі постають у ролі фасилітаторів, скеровуючи та підтримуючи курсантів у цьому процесі.

3. Презентація та обговорення результатів. На завершальному етапі дослідження курсанти презентують розроблені рішення для подальшого обговорення й оцінювання їхньої ефективності та відповідності професійним вимогам.

PBL забезпечує занурення курсантів у професійне середовище на етапі навчання і сприяє розвитку мовних та інших фахових навичок, необхідних для успішного виконання службових обов’язків.

Аналізуючи закордонний досвід, варто зауважити, що у військових академіях США проблемно-орієнтоване навчання є засадничим елементом підготовки офіцерів. Курсанти опрацьовують бойові та стратегічні проблеми в у групах. PBL сприяє розвитку критичного мислення, командної взаємодії та лідерських якостей. Навчальні завдання

ґрунтуються на реальних кризових ситуаціях, слухачі аналізують можливі стратегії та варіанти вирішення проблем, що можуть виникнути під час виконання місій.

У Нідерландах проблемно-орієнтоване навчання активно впроваджується у Військовій академії Лейденського університету. PBL охоплює міждисциплінарні теми, що потребують розв'язання комплексних завдань на перетині військових, політичних, соціальних та економічних аспектів. Це дає змогу офіцерам розуміти ширший контекст сучасних військових операцій, зокрема в аспектах міжнародної політики та дипломатії.

У військових академіях Фінляндії PBL використовується для моделювання багатосторонніх завдань, що потребують координації з іншими міжнародними організаціями та військами. Курсанти вчаться розробляти плани дій, ухвалювати стратегічні рішення та адаптувати їх до мінливих умов.

Підхід змістово-мовного інтегрованого навчання (Content and Language Integrated Learning, CLIL)

CLIL дає змогу курсантам навчатися ефективніше та розвивати свої мовні навички у професійному контексті, опановуючи фахові дисципліни та іноземну мову одночасно.

Підхід змістово-мовного інтегрованого навчання має специфічні особливості.

1. Інтеграція мови та змісту. Навчання передбачає опанування фахових дисциплін (військової стратегії, тактики, логістики тощо) мовою викладання. Це дає змогу одночасно засвоювати спеціалізовані знання та вдосконалювати мовні навички.

2. Використання автентичних навчальних матеріалів. Під час навчального процесу опрацьовуються реальні документи, дослідження та звіти за фаховим спрямуванням.

3. Розвиток когнітивних навичок. CLIL сприяє активізації критичного мислення, а також опануванню методів аналізу та синтезу інформації.

Підхід CLIL заохочує курсантів до глибокого занурення у професійний контекст, формуючи їхню здатність використовувати мову як інструмент для розв'язання практичних завдань.

Закордонний досвід щодо впровадження цього підходу заслуговує на окрему увагу. Зокрема, у Фінляндії CLIL активно застосовують у військових академіях з метою інтеграції вивчення іноземної мови з фаховими дисциплінами. Навчальний процес передбачає опанування англійської або французької мови у процесі вивчення тактики, стратегії або військової логістики. Це дає змогу майбутнім офіцерам ефективно готуватися до міжнародних миротворчих місій та спільних військових навчань із силами НАТО.

Військові академії Іспанії активно використовують підхід CLIL для підготовки офіцерів до участі в міжнародних місіях і операціях. Курсанти вивчають англійську або французьку мову професійного спрямування на основі навчальних матеріалів, пов'язаних із реальними військовими ситуаціями, якот миротворчими операціями ООН або місіями НАТО. Це дає змогу офіцерам краще підготуватися до комунікації з іноземними партнерами та координації дій під час багатонаціональних операцій.

Збройні сили Німеччини застосовують CLIL для розвитку міжкультурної компетентності офіцерів. Оскільки Німеччина бере участь у численних міжнародних військових операціях, майбутні офіцери навчаються інтегрувати іноземну мову з фаховими дисциплінами. Вивчення мови на базі військових кейсів дає змогу офіцерам ефективно взаємодіяти з партнерами з інших країн, що є головною умовою міжнародних миротворчих місій [17].

Військові академії Італії також використовують CLIL для підготовки офіцерів до участі в миротворчих операціях. Курсанти вивчають англійську мову у межах тем, пов'язаних із миротворчою діяльністю, управлінням кризовими ситуаціями та військовою дипломатією. Це сприяє не лише вдосконаленню мовних навичок у майбутніх офіцерів, а й їхній підготовці до реальних ситуацій професійної взаємодії в міжнародних командах [18].

Отже, підхід CLIL забезпечує інтеграцію вивчення мови з професійними дисциплінами, що дає змогу офіцерам не лише розвивати мовні навички, а й використовувати їх у професійному контексті. Це важливий складник підготовки до міжнародних місій, де необхідним є вміння спілкуватися іноземною мовою та враховувати міжкультурні відмінності.

1.3 Інноваційні технології у формуванні мовної компетентності майбутніх офіцерів

З розвитком цифрових технологій з'явилася можливість значно підвищити ефективність навчання мов завдяки застосуванню онлайн-ресурсів та цифрових платформ. Ці інструменти пропонують широкий спектр можливостей для індивідуалізації та забезпечення інтерактивності навчального процесу.

Багато сучасних науковців досліджують впровадження інноваційних технологій у процесі підготовки майбутніх офіцерів та інших категорій військовослужбовців, зокрема в контексті вивчення англійської мови. Формування дискурсивної культури майбутніх офіцерів із застосуванням інноваційних технологій досліджував П. В. Проценко [19]. Дослідженню закордонного досвіду підготовки офіцерів Збройних сил України (ЗСУ)

та перспектив його адаптації в українській системі військової освіти присвятив свою роботу І. Зайцев, акцентуючи на важливості технологічних інновацій [20]. Окрему увагу аналізу військово-прикладних вправ, що практикуються в арміях країн-членів НАТО, приділив Є. А. Куришко [21]. Методологічні засади формування професійної культури офіцерів крізь призму інноваційних аспектів військово-професійної підготовки досліджували О. Г. Марченко та І. І. Сидоренко [22]. Н. М. Єрмілова також зосередилася на сучасних інформаційних технологіях і методиках у підготовці фахівців [23]. Специфіці застосування QR-кодів як інструменту навчання педагогічних дисциплін присвячено роботу О. О. Єсіпової [24]. Потенціал доповненої реальності (AR) в освітньому процесі став об'єктом наукового пошуку Д. В. Єфімова [25]. Водночас перспективи інтеграції технологій віртуальної реальності (VR) у підготовку військових фахівців за стандартами НАТО проаналізували І. М. Козубцов та співавт. [26].

За результатами дослідження та аналізу різних інноваційних технологій, доцільних для використання викладачами при формуванні мовної компетентності майбутніх офіцерів, було виокремлено низку ефективних інструментів.

1. Онлайн-платформи для вивчення мов

Ці цифрові ресурси стали важливим інструментом для вивчення іноземних мов, зокрема для курсантів військових академій, оскільки вони забезпечують доступ до інтерактивного та гнучкого навчального процесу. Сучасні онлайн-сервіси, зокрема Duolingo, Babbel, Rosetta Stone та Busuu, мають низку переваг, що роблять їх ефективними для самостійного навчання та підвищення рівня мовної компетентності.

Застосування онлайн-платформ у навчальному процесі має низку переваг, які варто розглянути детальніше.

Гнучкість навчання. Онлайн-платформи дають змогу курсантам вивчати мову у власному темпі, без прив'язки до розкладу чи локації. Майбутній офіцер може займатися як під час службової перерви, так і у вільні від навчальних занять години, що забезпечує раціональне використання часу для саморозвитку. Платформа Duolingo пропонує встановлювати персональні цілі (наприклад, 10–20 хвилин на день), завдяки чому стає можливим регулярне тренування без значних часових витрат, а це критично важливо для курсантів із напруженим графіком.

Інтерактивність і негайний зворотний зв'язок. Більшість платформ використовують інтерактивні вправи (вибір правильного варіанту відповіді, побудова речень або переклад) і дають негайний зворотний зв'язок. Це сприяє швидшому засвоєнню матеріалу і виявленню помилок. Сервіс Babbel дає можливість користувачам миттєво побачити правильні відповіді та отримати пояснення граматичних правил, що допомагає закріпити правильні мовні

конструкції. Такий підхід корисний для курсантів, оскільки він виключає накопичення помилок та пришвидшує закріплення нормативних моделей мовлення.

Адаптивність до рівня знань. Онлайн-платформи зазвичай застосовують алгоритми, що підлаштовуються під рівень підготовки користувача. Завдяки цьому завдання поступово ускладнюються або спрощуються залежно від успішності курсанта. Платформа Rosetta Stone використовує штучний інтелект для коригування матеріалів відповідно до продемонстрованих результатів. Курсанти, які успішно виконують завдання, отримують складніші вправи, зокрема тексти з військовою тематикою для поглибленого розуміння специфічної лексики.

Різноманітність навчальних матеріалів. На платформах представлено різні типи завдань (відео, аудіо, текстові вправи та діалоги), що сприяє вдосконаленню всіх аспектів володіння мовою, зокрема читання, письма, слухання та говоріння). Сервіс Busuu передбачає взаємодію з носіями мови через письмові та усні вправи, які перевіряються інші користувачі. Такий підхід реалізує практику живого спілкування, необхідну офіцерам під час підготовки до міжнародних операцій.

Інтеграція з мобільними пристроями. Мобільні додатки для платформ, зокрема Duolingo чи Memrise, дають змогу курсантам вчитися будь-де, використовуючи смартфон або планшет, що особливо зручно, якщо є обмеження у використанні стаціонарних комп'ютерів. Інструменти сервісу Memrise сприяють доступності процесу вивчення нових слів і фраз у будь-який момент (під час поїздки або на службі).

Формування індивідуальних навчальних програм. Деякі платформи передбачають створення планів на основі професійних інтересів, зокрема модулів з військовою термінологією або фразами, пов'язаними з роботою миротворчих місій чи військових операцій. Наприклад, Babbel пропонує окремі курси з ділової мови, які можна адаптувати для потреб військових.

Досвід Військової академії США Вест-Пойнт демонструє ефективність впровадження онлайн-платформ Duolingo та Babbel як додаткових інструментів для вивчення іноземних мов. Курсанти використовують ці платформи для розвитку базових знань мов, таких як французька, арабська або китайська, що є критично важливим для міжнародної співпраці.

НАТО також співпрацює з мовними школами, що пропонують використання онлайн-платформ (зокрема Rosetta Stone) для підготовки офіцерів до багатонаціональних місій. Офіцери навчаються на спеціальних курсах для здобуття мовних навичок, необхідних для ефективної комунікації з союзниками.

2. Відеоконференції та онлайн-семінари

Застосування платформ для відеоконференцій (Zoom, Microsoft Teams, Google Meet) стало невід'ємним складником сучасного навчання іноземної мови. Ці інструменти дають змогу проводити інтерактивні заняття незалежно від місця перебування курсантів, що додає гнучкості навчальному процесу.

Крім того, такі платформи розширюють перелік навчальних активностей для ефективного розвитку мовних навичок.

Онлайн-дискусії з носіями мови. Відеоконференції дають змогу організовувати такі зустрічі для розвитку реальних комунікативних навичок. Під час обговорення актуальних тем або культурних особливостей носії можуть пояснювати складні фрази, ідіоми чи сленгові вирази, які нечасто трапляються в підручниках. Такий формат сприяє не лише кращому розумінню мови, а й розвитку навичок живого спілкування.

Віртуальні рольові ігри та симуляції. Формат відеоконференцій дає можливість організовувати інтерактивні сценарії, у яких курсанти відтворюють різні професійні ролі. Зокрема, під час відпрацювання інтерв'ю, проведення ділових зустрічей чи переговорів кожен учасник застосовує спеціалізовану лексику. Такий підхід урізноманітнює процес навчання та сприяє формуванню навичок, необхідних для реальних ситуацій. Наприклад, під час моделювання дипломатичних перемовин англійською мовою курсанти виконують ролі представників різних країн. Така практика сприяє не лише вдосконаленню мовлення, а й засвоєнню норм ділового спілкування іноземною мовою.

Міжнародні мовні клуби. Платформи для відеоконференцій дають змогу організовувати регулярні зустрічі з однолітками з інших країн. Такий формат передбачає як неформальне спілкування для мовної практики, так і тематичні дискусії на різні теми, що сприяє розвитку міжкультурної компетентності курсантів. Завдяки цьому учасники порівнюють різні культурні підходи та традиції, збагачуючи розуміння мови в контексті. Наприклад, курсанти з України беруть участь у спільному проєкті з мовним клубом із Франції, де обговорюють національні традиції та свята своїх країн. Така активність не лише покращує мовну підготовку, а й поглиблює знання про інші культури.

3. Мобільні додатки

Мобільні додатки стали невід'ємним інструментом у процесі вивчення іноземних мов, особливо для курсантів, які прагнуть навчатися самостійно або мають обмежений доступ до традиційних занять. Завдяки мобільності вони забезпечують інтеграцію навчання у повсякденне життя та відкривають

доступ до матеріалів незалежно від часу та місця. Популярні напрямки застосування мобільних додатків охоплюють використання лексичних тренажерів, електронних перекладачів та ігрових сервісів.

Мовні тренажери. Численні мобільні додатки пропонують різні вправи для розвитку мовних навичок. Вони охоплюють такі аспекти, як словниковий запас, граматики, читання, письмо та вимова. Наприклад, Duolingo або Memrise дають змогу курсантам вивчати нові слова, проходити тести на знання граматики та практикувати вимову за допомогою спеціальних вправ.

Мобільні перекладачі. Використання Google Translate або Reverso дає змогу швидко знайти переклад слова чи фрази, що особливо корисно під час спілкування в реальних умовах, зокрема у подорожах чи на перемовинах. Багато додатків пропонують функцію миттєвого перекладу за допомогою камери, що полегшує розуміння написів, документів або інструкцій іноземною мовою.

Ігрові додатки. Інтерактивні ігри активно використовують для вивчення мови в невимушеній формі. Lingvist або Drops інтегрують елементи гри, пропонуючи змагання, досягнення та нагороди за успішне виконання завдань. Це робить навчання не лише ефективним, а й цікавим для курсантів.

Мобільні додатки також пропонують персоналізовані навчальні програми, адаптовані до рівня знань користувача, що забезпечує навчання в індивідуальному темпі. Вони також передбачають функції зворотного зв'язку, зокрема автоматичне оцінювання виконаних вправ або рекомендації щодо покращення результатів. Завдяки різноманітності доступних додатків, курсанти можуть обрати інструмент, який найбільше відповідає їхнім потребам та стилю навчання.

4. Віртуальна (VR) та доповнена реальність (AR)

Однією з останніх інноваційних знахідок у сфері викладання та вивчення англійської мови є віртуальна (VR) та доповнена реальність (AR), які відкривають нові перспективи для навчання іноземних мов, забезпечуючи повне занурення в мовне середовище безпосередньо в аудиторії. Доцільно проаналізувати основні напрямки та специфіку використання цих технологій.

Віртуальні симуляції. Використання VR-технологій у процесі навчання іноземних мов відкриває нові можливості для занурення курсантів у мовне середовище. Завдяки VR-окулярам вони можуть потрапити в реалістичні віртуальні світи, де спілкування іноземною мовою стає не просто навчальною вправою, а необхідною умовою для виконання конкретних завдань. Це дає змогу зробити процес навчання більш інтенсивним та практичним, а отже сприяє глибшому зануренню в мовний контекст.

Місії у віртуальному просторі. Курсанти можуть брати участь у місіях, що імітують різні професійні чи побутові сценарії. Наприклад, підготовка до переговорів у віртуальній кімнаті вимагає від учасників правильно формулювати думки мовою, яку вони вивчають, для досягнення поставленої мети. Такі завдання розвивають не лише мовленнєві навички, а й уміння критично мислити та швидко реагувати у стресових ситуаціях.

Імітація бойових операцій. У військовому контексті віртуальні симуляції дають змогу курсантам практикувати іноземну мову під час координації дій з іншими учасниками команди. Така форма навчання моделює реальні бойові сценарії, де швидке і точне спілкування є критично важливим для успіху операції. Віртуальні симуляції також допомагають відтворити складні умови, у яких мовні навички застосовуються для управління особовим складом, навігації або комунікації в бойових умовах.

Інтерактивні культурні симуляції. Окрім місій та бойових операцій, віртуальні симуляції охоплюють інші сценарії, зокрема відвідування віртуальних країн. У такому середовищі курсанти взаємодіють із місцевими жителями, обговорюють культурні особливості, відвідують музеї або магазини. Це дає змогу курсантам не лише розвивати мовні навички, а й поглиблювати розуміння культурного контексту, що є важливим складником комунікації.

Доповнена реальність. AR дає змогу накладати цифрову інформацію на реальні об'єкти. Застосування AR-технологій у навчанні мов відкриває такі можливості:

- поповнення словникового запасу – курсанти можуть наводити камеру смартфона на реальні предмети і бачити на екрані їхні назви мовою, яку вони вивчають;

- інтерактивні підручники – література з підтримкою AR-технологій забезпечує доступ до додаткової інформації (відео, аудіо та 3D-моделей), що робить навчальний процес динамічнішим та ефективнішим.

Особливої уваги заслуговує штучний інтелект (ШІ), який стає дедалі важливішим елементом у процесі вивчення мов. Він відкриває нові можливості для персоналізації та автоматизації навчального процесу, зокрема дає змогу персоналізувати навчальні плани. Також ШІ оптимізує роботу викладача іноземних мов. Завдяки штучному інтелекту освітній процес може бути адаптованим до індивідуальних потреб курсантів. Це реалізується через:

- аналіз мовних помилок – ШІ може відстежувати типові помилки кожного курсанта та надавати індивідуальні рекомендації щодо їх усунення;

- рекомендації з навчальних матеріалів – система може підбирати ресурси відповідно до рівня знань та прогресу курсанта, що підвищує ефективність навчання.

Віртуальні співрозмовники. Використання ІІІ забезпечує створення віртуальних співрозмовників для мовленнєвої практики курсантів у режимі реального часу. Це дає змогу:

- імітувати розмовні ситуації – ІІІ постає в ролі співрозмовника, ставить запитання та реагує на відповіді, моделюючи реальні діалоги;
- аналізувати вимову – ІІІ може коригувати вимову курсантів і надавати миттєвий зворотний зв'язок із рекомендаціями щодо її покращення.

Використання ігрових технологій також є інноваційною формою опанування англійської мови. У підготовці майбутніх офіцерів гейміфікація є потужним інструментом у навчанні, що забезпечує підвищення мотивації курсантів завдяки впровадженню ігрових елементів та механік.

Освітні ігри, що сприяють вивченню мов, доцільно інтегрувати в навчальний процес задля покращення засвоєння матеріалу. Прикладами таких ігор є:

- мовні квести, у яких курсанти проходять різні рівні, виконуючи завдання на знання мови, що стимулює їхню мотивацію до подальшого навчання;
- онлайн-турніри, що дають змогу курсантам змагатися між собою, перебіряючи рівень мовної підготовки.

Сценарії з використанням ігрових механік. Викладачі створюють сценарії, що передбачають застосування курсантами іноземної мови для досягнення ігрових цілей. Прикладами таких сценаріїв є:

- рольові ігри, у яких курсанти виконують роль офіцера, що комунікує з підлеглими, колегами чи старшими за посадою іноземною мовою;
- ігрові симуляції з моделюванням військових операцій або кризових ситуацій, де курсанти використовують мову для прийняття рішень та координації дій.

Отже, в умовах сучасного розвитку цифрових технологій навчання мов для майбутніх офіцерів набуло нового виміру завдяки інноваційним рішенням, які значно підвищують ефективність цього процесу. Автори дослідження розглядають різні підходи щодо впровадження новітніх технологій у вивчення іноземних мов та їхній вплив на формування професійної мовної компетентності курсантів.

Однією з ключових переваг інноваційних технологій є їхня здатність створювати індивідуалізовані умови навчання, що враховують рівень підготовки, особливості сприйняття та темп засвоєння матеріалу кожного курсанта. Використання онлайн-платформ для вивчення мов забезпечує доступ до різноманітних навчальних матеріалів і можливостей для самостійної роботи, що дає змогу курсантам навчатися незалежно від часу та місця перебування.

Важливу роль також відіграє використання відеоконференцій для організації дистанційного навчання, що передбачає проведення онлайн-дискусій з носіями мови, рольових ігор та симуляцій. Це сприяє формуванню навичок міжкультурної комунікації та здатності оперативно використовувати іноземну мову в умовах, наближених до реальних службових ситуацій.

Мобільні додатки, віртуальна та доповнена реальність, штучний інтелект, а також ігрові технології роблять вагомий внесок у навчання мов. Вони забезпечують нові форми взаємодії курсантів із мовним матеріалом, підвищують їхню мотивацію та сприяють глибшому зануренню в комунікативне середовище.

Отже, впровадження інноваційних технологій у навчання мов є не лише актуальним, а й необхідним кроком у підготовці майбутніх офіцерів. Такі інструменти покращують якість освітнього процесу та готують курсантів до застосування мовних навичок у професійній діяльності, що є важливим чинником успішної служби в умовах сучасного глобалізованого світу.

1.4 Практичні рекомендації щодо впровадження сучасних підходів та інноваційних технологій у роботу закладів вищої освіти з підготовки майбутніх офіцерів

У численних працях досліджено практичні аспекти та проблемні питання впровадження сучасних підходів та інноваційних технологій у роботу закладів вищої освіти (ЗВО), зокрема з підготовки майбутніх офіцерів [27–32]. Ефективне впровадження цих інструментів у процес навчання мов потребує всебічної підготовки й об'єктивної оцінки готовності освітніх установ до таких змін.

Для успішного інтегрування новітніх технологій необхідно врахувати низку ключових аспектів. Першочерговим завданням є всебічне оцінювання матеріально-технічної бази ЗВО, зокрема наявності необхідного обладнання та програмного забезпечення. Заклади освіти, що планують впровадження цифрових платформ, технологій віртуальної та доповненої реальності, мають забезпечити:

- стабільний високошвидкісний доступ до мережі Інтернет для роботи з онлайн-платформами та додатками;
- сучасні комп'ютери та мобільні пристрої, технічні характеристики яких дають змогу працювати з ресурсомістким програмним забезпеченням, зокрема технологій VR та AR;
- ліцензоване програмне забезпечення або доступ до онлайн-платформ, необхідних для освітнього процесу.

Наступним складником успішного впровадження сучасних підходів та інноваційних технологій у роботу ЗВО є оцінювання рівня підготовки викладацького складу. Саме цей чинник є визначальним у процесі цифровізації освітнього середовища. Для цього необхідно:

- організувати спеціалізоване навчання для викладачів, що передбачає опанування новітніх технологій, вивчення їхніх можливостей та методик інтеграції в освітній процес;

- розробити методичні посібники, що сприятимуть впровадженню інноваційних рішень у практичні заняття;

- створити систему консультаційно-методичного супроводу викладачів для оперативного розв'язання технічних або методичних питань.

Ефективне впровадження інноваційних технологій потребує формування стимулювального освітнього середовища, яке сприяє активній взаємодії та розвитку мовної компетентності майбутніх офіцерів.

Інтерактивні аудиторії, оснащені сучасними мультимедійними засобами, створюють умови для занурення в іншомовне середовище. До них мають входити:

- інтерактивні дошки, що дають змогу використовувати цифрові навчальні матеріали, проводити віртуальні екскурсії та реалізовувати спільні проєкти;

- мультимедійні лабораторії, у яких курсанти можуть працювати з програмним забезпеченням та базами даних як індивідуально, так і в групах.

Для підтримки постійного занурення в іншомовне середовище доцільно організувати дискусійні клуби, що дають змогу курсантам удосконалювати навички спілкування в неформальних умовах (під час перегляду фільмів або читання літератури). Також корисним буде обмін досвідом на міжнародному рівні, зокрема проведення відеоконференцій за участі представників іноземних військових академій. Це сприятиме закріпленню комунікативних навичок майбутніх офіцерів у професійному середовищі.

Для досягнення максимального ефекту інноваційні технології необхідно органічно інтегрувати в освітній процес. Навчальні програми мають бути адаптовані до можливостей сучасних цифрових рішень шляхом впровадження таких методів:

- проєктного навчання, у межах якого курсанти працюють над міждисциплінарними кейсами, що передбачають використання іноземної мови в умовах, максимально наближених до реальних;

- ігрового навчання, що охоплює симуляції та освітні ігри, спрямовані на розвиток практичних навичок у мовному середовищі;

- гібридного навчання, що поєднує традиційні методи з онлайн-платформами для забезпечення гнучкості та персоналізації засвоєння знань.

Регулярний моніторинг і аналіз результативності впроваджених інноваційних технологій є критично важливими для визначення їхньої ефективності. Доцільно розробити систему оцінювання, яка буде містити:

- аналіз успішності курсантів, що дає змогу оцінити прогрес у засвоєнні мови до та після впровадження технологій;
- опитування та зворотний зв'язок – збір даних від курсантів і викладачів щодо їхнього досвіду використання цифрових інновацій;
- корекцію навчальних програм, яка на основі зібраних даних може підвищити ефективність використання сучасного інструментарію в освітньому процесі.

Інноваційні технології відкривають нові можливості для міждисциплінарної взаємодії, що сприяє формуванню професійної мовної компетентності майбутніх офіцерів.

Співпраця викладачів мов та фахівців інших дисциплін дає змогу створювати комплексні навчальні курси. Вони охоплюють спільні проекти, де курсанти виконують завдання, спрямовані на застосування іноземної мови в контексті технічних, військових або гуманітарних предметів. Така інтеграція мовної підготовки із професійними дисциплінами сприяє вивченню іноземної мови крізь призму майбутньої фахової діяльності.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1

У процесі дослідження ролі сучасних підходів та інноваційних технологій у формуванні професійної мовної компетентності майбутніх офіцерів було виокремлено низку ключових аспектів.

1. Необхідність інтеграції цифрових рішень. Сучасні освітні тенденції вимагають активного впровадження інструментарію, що забезпечує гнучкість та ефективність процесу навчання. Це охоплює як традиційні засоби (мультимедійні ресурси), так і новітні підходи, зокрема віртуальну реальність та онлайн-платформи.

2. Вплив інновацій на якість освітнього процесу. Інноваційні технології сприяють активізації курсантів у пізнавальній діяльності, пропонуючи інтерактивні та адаптивні методики. Це дає змогу майбутнім офіцерам краще опановувати іноземну мову в контексті їхньої подальшої професійної діяльності.

Інтеграція мовних курсів із професійними дисциплінами та розвиток співпраці з міжнародними партнерами підвищують ефективність навчання й готують майбутніх офіцерів до служби в умовах глобального військового середовища. Навчальні програми мають бути адаптовані до нових умов і

можливостей, зумовлених використанням сучасних технологій. Це передбачає розробку нових підходів до оцінювання та корекцію програм на основі аналізу результатів упровадження інновацій. Для успішної реалізації новітніх технологій необхідно забезпечити підготовку викладачів, здатних ефективно використовувати ці інструменти в навчальному процесі.

За результатами проведеного дослідження сформульовано такі рекомендації щодо подальшого вдосконалення системи підготовки майбутніх офіцерів:

- впроваджувати сучасні технології в навчальний процес для підвищення ефективності підготовки майбутніх офіцерів;
- організовувати регулярні тренінги та семінари для викладачів з метою підвищення їхньої кваліфікації та ознайомлення з новітніми освітніми технологіями;
- посилювати інтеграцію мовних курсів із професійними дисциплінами та розширювати співпрацю з міжнародними освітніми і військовими установами;
- розробляти нові підходи до оцінювання мовної компетентності з урахуванням можливостей, які надають інноваційні технології;
- забезпечувати освітні заклади необхідною матеріально-технічною базою для впровадження інновацій як ключового фактора успіху;
- здійснювати регулярний аналіз ефективності впроваджених технологій та коригувати освітні програми на основі отриманих даних для досягнення оптимальних результатів.

Перелік джерел посилання

1. Кушнір В. С., Старченко М. В. Лінгвістична компетентність – запорука розвитку «SOFT SKILLS» майбутніх офіцерів. *Вісник післядипломної освіти*. 2023. Вип. 24 (53). С. 88–100. DOI: [https://doi.org/10.58442/2218-7650-2023-24\(53\)](https://doi.org/10.58442/2218-7650-2023-24(53)).
2. Конєва М. З. Лінгвістична компетентність як важливий складник іншомовної комунікації майбутніх учителів іноземної мови. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Філологія. Соціальні комунікації*. 2020. Т. 31 (70), № 1. Ч. 3. С. 28–33. DOI: <https://doi.org/10.32838/2663-6069/2020.1-3/05>.
3. Коробка О. В. Формування соціолінгвістичної компетентності здобувачів освіти в умовах війни в Україні. Технології, інструменти та стратегії реалізації наукових досліджень. Київ : МЦНД, 2023. С. 230–232. URL: <https://archive.mcnd.org.ua> (дата звернення: 26.04.2025).

4. Сулік О. А. Методика формування соціокультурної компетентності в умовах багатомовного навчання в загальноосвітній школі: дис. ... д-ра філософії: 014. Кривий Ріг, 2023. 307 с. DOI: <https://doi.org/10.31812/123456789/7442>.
5. Бондар А. Я. Аналіз концепту професійно орієнтованої – дискурсивної компетенції у контексті підготовки авіаційних фахівців. *Інноваційна педагогіка*. 2023. Вип. 55. Т. 1. С. 41–44. DOI: <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/55.1.8>.
6. Гладка О. Особливості формування іншомовної дискурсивної компетентності в умовах дистанційного навчання. *Наукові записки. Філологічні науки*. 2023. Вип. 202. С. 118–123. DOI: <https://doi.org/10.36550/2522-4077-2022-1-202-118-123>.
7. Конотоп О. С. Навчально-стратегічна компетентність у контексті сучасних зарубіжних науково-методичних досліджень. *Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» ім. Т. Г. Шевченка. Педагогічні науки*. 2020. № 7 (163). С. 193–196. URL: <https://scholar.google.com.ua/> (дата звернення: 26.04.2025).
8. Левітіна Л. В. Стратегічна компетентність як визначник професійної компетентності майбутнього фахівця. *Alfred Nobel University Journal of Pedagogy and Psychology*. 2023. No. 2 (26). Р. 83–91. DOI: <https://doi.org/10.32342/2522-4115-2023-2-26-9>.
9. Григошкіна Я. В., Яненко І. В., Оверчук О. В. Мовні практики та комунікативний підхід у викладанні англійської мови: аналіз впливу на результативність навчання. *Вісник науки та освіти*. 2023. № 8 (14). С. 54–70. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-8\(14\)-54-70](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-8(14)-54-70).
10. Будз І. Ф., Поченюк Я. В. Комунікативний підхід у навчанні граматики англійської мови. *Закарпатські філологічні студії*. 2023. Т. 1. Вип. 27. С. 156–159. URL: http://zfs-journal.uzhnu.uz.ua/archive/27/part_1/26.pdf (дата звернення: 26.04.2025).
11. Marshall S., Taylor W. The role of ICT in supporting various learning environments. *International Journal of Education and Development using Information and Communication Technology*. 2017. URL: <http://ijedict.dec.uwi.edu> (accessed: 26.04.2025).
12. Madej P. The use of ICT tools for teaching foreign languages in the military sector. *Security and Defence Quarterly*. 2017. DOI: <https://doi.org/10.35467/sdq/103191>.
13. Мирончук Н. М. Контекстний підхід у підготовці студентів до професійної діяльності у зарубіжній педагогічній теорії. *Креативна педагогіка*. 2018. Вип. 13. С. 95–101.

14.Риб'як В., Ревуцька С. Контекстний підхід до викладання англійської мови професійного спрямування. *Current trends and factors of the development of pedagogical and psychological sciences in Ukraine and EU countries* : International scientific and practical conference (September 25–26, 2020). Lublin, 2020. Part 2. С. 173–177.

15.Гладка І., Романюк В. Використання проблемних ситуацій у формуванні компетентності у говорінні на практичних заняттях з англійської мови. *Сучасні дослідження з іноземної філології. Методика викладання іноземних мов*. 2023. № 2 (24). С. 283–293. DOI: <https://doi.org/10.32782/2617-3921.2023.24.283-293>.

16.Березнева І. М. Засоби організації проблемно-орієнтованого навчання на заняттях англійської мови у вищих військових навчальних закладах. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Педагогічні науки: реалії та перспективи*. 2019. Вип. 72. Т. 1. С. 62–66. URI: <https://surl.li/cxnlrh> (дата звернення: 16.04.2025).

17.Banyoi V., Kharkivska O., Shkurko H., Yatskiv M. Tools for Implementing Distance Learning during the War: Experience of Uzhhorod National University, Ukraine. *Arab World English Journal*. 2023. Special Issue on Communication and Language in Virtual Spaces. DOI: <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.4348364>.

18.Barreiros dos Santos L. A., Rodrigues Santos Loureiro N. A., Martins do Vale Lima J. M. Beyond training: the strategic importance of language skills for military personnel. *Security and Defence Quarterly*. 2019. Vol. 24. No. 2. P. 123–154. DOI: <https://doi.org/10.35467/sdq/108668>.

19.Проценко П. В. Формування дискурсивної культури майбутніх офіцерів засобами інноваційних технологій. *Академічні візії*. 2023. Вип. 18. DOI: <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.7832233>.

20.Зайцев І. Підготовка майбутніх офіцерів Збройних Сил за кордоном: досвід та перспективи для української системи військової освіти. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2021. № 6 (110). С. 104–119. DOI: <https://doi.org/10.24139/2312-5993/2021.06/104-119>.

21.Куришко Є. А. Аналіз досвіду впровадження військово-прикладних вправ в арміях провідних країн-членів НАТО. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт)*. 2022. № 9 (154). С. 50–54. DOI: [https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series15.2022.9\(154\).12](https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series15.2022.9(154).12).

22.Марченко О. Г., Сидоренко І. І. Методологічні та теоретичні засади формування професійної культури офіцера як актуальна проблема військово-професійної підготовки. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Педагогічні науки: реалії та перспективи*. 2022. № 88. С. 148–152. DOI: <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2022.88.29>.

23.Єрмілова Н. М. Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми. Київ – Вінниця, 2018. 465 с. URL: https://vspu.edu.ua/faculty/imad/files/z/z_51.pdf (дата звернення: 26.04.2025).

24.Єсіпова О. О. Використання QR-кодів у процесі вивчення педагогічних дисциплін майбутніми інженерами-педагогами комп'ютерного профілю. *Авіація, промисловість, суспільство* : матеріали І міжнар. наук.-практ. конф. (м. Кременчук, 14 трав. 2020 р.). Кременчук, 2020. С. 219–220. URL: https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/14_05_2020_1/pdf/77.pdf (дата звернення: 26.04.2025).

25.Єфімов Д. В. Використання доповненої реальності (AR) в освіті. *Педагогічні науки: теорія та практика*. 2021. Вип. 2 (1). С. 219–225. DOI: <https://doi.org/10.26661/2522-4360-2021-1-2-34>.

26.Козубцов І. М., Данилюк І. А., Краснобокий А. В., Вороная С. М. Перспективи використання технологій віртуальної реальності у процесі підготовки військових фахівців (тактичного рівня військової освіти) за сумісними стандартами НАТО. *Вісник науки та освіти*. 2023. № 11 (17). С. 770–784. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-11\(17\)-770-784](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-11(17)-770-784).

27.Парій С. Г., Єсіпова О. О. Впровадження інноваційних технологій в навчальну діяльність майбутніх офіцерів. *Вісник науки та освіти*. 2024. № 7 (25). С. 942–952. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2024-7\(25\)-942-952](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2024-7(25)-942-952).

28.Постоян Т. Г. Методичні рекомендації до практичних занять та організації самостійної роботи з навчальної дисципліни «Управління впровадженням інновацій у закладі освіти» : метод. реком. Одеса : Університет Ушинського, 2019. 19 с.

29.Інноваційні технології навчання в умовах модернізації сучасної освіти : монографія / за наук. ред. Л. З. Ребухи. Тернопіль : ЗУНУ, 2022. 143 с. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/48105/> (дата звернення: 26.09.2025).

30.Михайло К., Дзюба П. Впровадження інноваційних технологій дистанційного навчання у підготовку майбутніх офіцерів. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2023. № 1 (125). С. 291–301. URL: <https://pedscience.sspu.edu.ua/> (дата звернення: 26.04.2025).

31.Лютий В. Педагогічні умови формування мовної компетенції у офіцерів військових частин Національної гвардії України в процесі дистанційного навчання. *Молодий вчений*. 2021. № 6 (94). С. 168–178. DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2021-6-94-34>.

32. Харламенко В. Б. Упровадження інтерактивних методів навчання при вивченні іноземної мови у вищому навчальному закладі. *Наукові записки. Педагогічні науки*. 2015. Вип. 132. С. 231–234. URL: https://hpk.edu.ua/uploads/2024/03/Maket_Zb._nauk.prats_HPFK-4_2024.pdf (дата звернення: 26.04.2025).

РОЗДІЛ 2. ВІЙСЬКОВИЙ ПЕРЕКЛАД В ЕПОХУ ГІБРИДНИХ ЗАГРОЗ: ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМУНІКАЦІЇ ПЕРЕКЛАДАЧА В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНОЇ АГРЕСІЇ

2.1 Підготовка військовослужбовців до іншомовної комунікації

Вивчення іноземних мов завжди мало важливе значення для людства. Цю нагальну потребу відчують носії мов, що не належать до «домінуючих» чи «основних», тобто мов, поширених лише в межах однієї держави і якою спілкується незначний відсоток населення планети. У таких невеликих країнах завжди існувала потреба у володінні іноземними мовами. Для їхніх громадян природно вивчати одну або кілька іноземних мов, оскільки вони не мають можливості контактувати зі світом без цих знань. Натомість у великих країнах із потужним мовним потенціалом інтерес до вивчення інших мов набагато нижчий, оскільки представники більшості іноземних держав вивчають саме їхню мову для співпраці та обміну інформацією.

Країна з більшою ймовірністю цінуватиме вивчення іншої мови, якщо:

- вона має невелику площу та не є територіально чи політично ізольованою;
- її сусіди розмовляють іншою мовою;
- на її території проживають національні меншини;
- її мова не є загальноновживаною і не слугує засобом міжнародного спілкування;
- експорт та імпорт становить значну частку її ВВП;
- на її туристичний сектор припадає значна частка іноземних інвестицій та надходжень.

Пріоритетність опанування іноземних мов зростає за таких умов:

- мова широко використовується як інструмент міжнародного спілкування;
- це мова країни, з якою налагоджено активні контакти (міжособистісні, економічні, культурні, освітні тощо);
- вона має позитивний імідж серед світової спільноти завдяки соціокультурним цінностям [14, с. 119].

Іншомовна комунікативна компетенція – це сукупність знань, умінь і навичок, що дає змогу навчатися, працювати й спілкуватися в багатонаціональному суспільстві, а також досягати взаєморозуміння та взаємодії з представниками інших культур у рівноправному діалозі [1, с. 10]. Ця компетенція досягається шляхом розвитку вмінь і навичок в основних формах мовленнєвої діяльності, зокрема рецепції (сприймання), продукції (продукування), інтеракції (взаємодії) та медіації (посередництва), що реалізуються як у письмовій, так і в усній формах. Вони формуються, розвиваються і вдосконалюються в повсякденному житті та в умовах професійної діяльності. Розвиток іншомовного спілкування дає змогу вдосконалювати навички читання, аудіювання, письма та говоріння, щоб використовувати наявні знання про світ і розвивати здатність працювати з текстами із різних джерел у візуальній та слуховій формах, відбирати, аналізувати, структурувати, перекладати й адаптувати інформацію. Це також допомагає формувати власну думку (як у професійному, так і в позапрофесійному дискурсах), обґрунтовувати її та надавати відповідні пояснення. Сприймання інформації на слух сприяє розумінню текстів з різною глибиною та повнотою занурення в їхній зміст. Це дає змогу визначити сенс повідомлення, узгоджувати отриману інформацію з граматичними структурами й правилами, зрозуміти та передати її у відповідних ситуаціях або на основі отриманої інформації перекласти цільовою мовою [1, с. 12].

Повномасштабна фаза російсько-української війни (від 2022 року) зумовила критичну важливість англійської мови для здійснення бойових комунікацій і забезпечення взаємосумісності з партнерами. Адже сучасна війна є коаліційною, що передбачає злагоджену роботу українських підрозділів із радниками НАТО, інструкторами союзників, партнерськими формуваннями та міжнародними організаціями. У цій реальності мова – це не лише об’єкт вивчення, а й засіб безпеки, інструмент управління та контролю, а також чинник, що об’єднує народи. Результати досліджень українських військових установ доводять, що мовна підготовка за стандартами НАТО покращує реальну оперативну взаємодію. Її варто розглядати як складник професійної компетентності, а не як загальний курс англійської мови [7].

За належного рівня підготовки з іноземної мови для особового складу Сил безпеки й оборони України стають доступними нові джерела здобуття знань (закордонні військові школи та центри підготовки). Високий рівень володіння іноземною мовою надає більше можливостей для самореалізації майбутнім офіцерам під час таких навчань, а також сприяє підвищенню іміджу українських військових на міжнародному рівні.

Українські військовослужбовці беруть активну участь у спільних навчаннях із союзниками. На початку повномасштабного вторгнення представники Збройних Сил України проходили навчання у Великій Британії, Канаді, Франції, Німеччині, Іспанії та інших країнах. Знання англійської мови дає змогу краще взаємодіяти під час польових тренувань та обмінюватися досвідом. Прикладом слугує звітність щодо навчань із готовності засобів протиповітряної оборони (Air Defense Readiness, ADR) в Іспанії, а також епізоди програм мовної академічної підготовки (Language Enhanced Academic Program, LEAP) та операцій Стратегічного командування НАТО (Allied Command Europe, ACE). Було зафіксовано менше помилок у комунікації та швидшу взаємодію саме завдяки високому рівню мовної компетенції. Адже темп навчання зростає, коли військові фахівці сприймають інформацію без допомоги перекладачів, що пришвидшує темп спілкування та обмін інформацією [50].

Значна кількість курсів у Школі НАТО в Обераммергау (NATO School Oberammergau) вимагає від учасників стандартизованого мовного профілю (Standardized Language Profile, SLP) не нижче 2222 згідно з Угодою НАТО зі стандартизації (Standardization Agreement, STANAG 6001), і без підтвердженого рівня володіння англійською мовою офіцерський і солдатський склад не допускається на навчання. Аналогічні вимоги зазначені й для інших напрямів (концептуальний розвиток і експериментування, кібербезпека тощо). Для скандинавських спільних курсів (Nordic Defence Cooperation, NORDEFKO) вимога щодо рівня англійської мови 2222 також є фіксованою, а Європейський партнерський центр мовної підготовки (Partner Language Training Center Europe, PLTCE), що діє на базі Центру Маршалла (Marshall Center), готує викладачів і розробників тестів саме за стандартами STANAG 6001, аби надалі вони мали змогу готувати кандидатів до інших навчальних програм НАТО [23; 29; 52].

Для пояснення того, що означає на практиці SLP 2222 за STANAG 6001, звернемося до офіційного сайту НАТО. Отже, STANAG 6001 – це стандарт НАТО для опису мовної компетентності за такими навичками: аудіювання, говоріння, читання та письмо (*listening/speaking/reading/writing*). Рівні кодуються від 0 до 5. Але більшість військових тестових систем НАТО зазвичай не тестують рівні 4 та 5 регулярно, оскільки реальні посадові вимоги переважно обмежуються рівнями SLP 2–3. Для кожної навички встановлюється відповідна цифра, наприклад SLP 2/2/2/1 (*listening/speaking/reading/writing*). Можлива позначка «+» між рівнями (наприклад 2+). Цей профіль використовують у посадових вимогах і тестуванні. Нижче описано навички, що відповідають кожному з рівнів за STANAG 6001.

1. *Рівень 1 – мінімальний, або «виживальний» (survival)*. Військовослужбовець здатний розуміти та передавати прості повідомлення у знайомих ситуаціях. Словниковий запас дуже обмежений, спостерігаються граматичні помилки. Водночас особа може здійснювати базовий радіообмін за шаблоном (час, місце, цифри, запит – підтвердження).

2. *Рівень 2 – функціональний (functional)*. Особа з таким рівнем може передавати та сприймати рутинні службові повідомлення: короткі інструкції, прості брифінги, стандартні звіти; вміє ставити уточнювальні запитання та відповідати на них розгорнуто (кількома фразами чи абзацом). Може підтримувати робоче листування та читати нескладні службові тексти.

3. *Рівень 3 – професійний (professional)*. Вільно працює у багатонаціональному середовищі: може самостійно проводити брифінги, узгоджувати дії, читати й узагальнювати технічні та оперативні документи, віддавати накази, писати аналітичні нотатки. Також має достатньо широкий словниковий запас і вміє контролювати стилі спілкування [52].

Отже, для проходження курсів НАТО кожен учасник має володіти англійською мовою щонайменше на функціональному рівні, щоб почуватися впевнено та чітко висловлювати власну думку.

Для України знання англійської мови – це ще й питання системного зближення з НАТО. В офіційних повідомленнях Міністерства оборони України наголошується на проведенні курсів і на переході військової освіти на стандарти Альянсу. У 2024 році кількість слухачів мовних курсів зросла на 14% [18]. І очікується, що ця динаміка збережеться.

Наступним важливим аргументом на користь мовної підготовки військовослужбовців є необхідність освоєння нових зразків іноземного озброєння, що надходять до ЗСУ. Для ефективного використання техніки на полі бою необхідне її повноцінне опанування. Розуміння всіх нюансів експлуатації можливе лише за умови детального вивчення його технічних характеристик, а також завдяки отриманню досвіду від іноземних інструкторів [11, с. 59–60].

Наприклад, сучасні системи протиповітряної оборони (ППО), авіоніка, радіоелектронна боротьба (РЕБ), безпілотні авіаційні комплекси (БпАК) постачаються разом із значною кількістю англomовних технічних керівництв, публікацій військових стандартів США (Military Standards, MIL-STD), союзних процесуальних (Allied Procedural Publications, APP) та союзних логістичних публікацій НАТО (Allied Logistic Publications, ALP), а також відповідного програмного забезпечення. Політика Агентства зі співробітництва в галузі безпеки й оборони США (Defense Security Cooperation Agency, DSCA) передбачає міжнародну підготовку як частину постачань. Численні настанови з підготовки в межах безпекової допомоги

(Security Assistance Training) та програм іноземних військових продажів (Foreign Military Sales, FMS) регламентують переклади та взаємодію з виробником (часто з приміткою, що в разі розбіжностей пріоритетним є англomовний варіант). Це ще раз підтверджує, що володіння англійською мовою забезпечує коректне опанування техніки, скорочує цикл «пояснення – помилка – виправлення» та знижує ризики помилок під час експлуатації [47]. На практиці це означає, що технічний працівник чи оператор, який читає оригінальні технічні посібники (Technical Manuals, TM), технічні розпорядження (Technical Orders, TO), польові статuti чи «Стандартизацію підготовки та експлуатаційних процедур морської авіації» (Naval Air Training and Operating Procedures Standardization, NATOPS) і спілкується з інженером виробника без перекладача, швидше проходить етап підготовки до бойового застосування (*work-up*) і менше помиляється під час введення в стрій.

Знання іноземної мови військовослужбовцями є передумовою для утворення міжнародних військових підрозділів, здатних успішно виконувати завдання та проводити військові операції у взаємодії з союзними військами, що у воєнний час є актуальним питанням.

Сьогодні в Україні успішно функціонує Міжнародний легіон оборони України. Його підрозділи залучені до виконання бойових завдань на території нашої держави. Точну чисельність та штатну структуру зазначеного формування Міністерством оборони України та Головним управлінням розвідки публічно не розголошено з міркувань безпеки. Водночас, воєнна розвідка офіційно повідомляла, що в Міжнародному легіоні служать добровольці з понад 50 країн світу [40].

Досвід залучення військових добровольців до складу ЗСУ та інших військових формувань було набуто у 2014 році під час формування українських добровольчих підрозділів. Тоді формування створювалися на основі самоорганізації населення (до них могли входити й іноземці, які бажали приєднатися до захисту країни). Про створення окремих іноземних підрозділів у складі Міжнародного легіону оборони України було офіційно оголошено вже після 24 лютого 2022 року із початком повномасштабного вторгнення Росії в Україну.

Отже, варіанти реалізації мовної підготовки військовослужбовців в Україні під час війни не обмежуються лише використанням мови для навчання чи спільного виконання місій. Це також питання іміджу військовослужбовців України, можливість навчання без перекладачів, використання сучасного озброєння союзників, прямий обмін досвідом. Водночас умови війни зумовлюють необхідність інтенсифікації навчання, вузької спрямованості та інтеграції з цифровими технологіями й реалістичними завданнями.

Питання мовної підготовки військовослужбовців досліджувало широке коло українських та міжнародних науковців. Єдиної робочої моделі як до навчання іншомовної комунікації у військовій сфері не існує, адже є безліч чинників, які впливають на результат: від умов проведення занять до внутрішньої мотивації військовослужбовців. У цій роботі звернемося до праць авторів, які розкривають ключові аспекти успішної мовної підготовки – від дизайну курсу і добору змісту до цифрової підтримки, системи оцінювання та термінологічної й міжкультурної етики. На основі аналізу цих підходів буде запропоновано приблизну модель заняття з мовної підготовки. У процесі добору літератури свідомо виокремлено українські та міжнародні джерела з метою порівняння напрацювань, перевірених у наших умовах, із підходами, що вже працюють у багатонаціональних місцях. Логіка огляду спрямована на демонстрацію трансформації окремих ідей кожного дослідника у робочі деталі заняття (завдання, фразеологію, інструменти, критерії). Синтез цих деталей дає змогу сформувати цілісну, відтворювану модель.

У першому блоці – напрацювання, що дають каркас курсу. Л. П. Канова пропонує триетапну траєкторію, яка передбачає перехід від мотиваційного «вирівнювання» до інтеграції професійних компетентностей у сценаріях [10]. Практичну реалізацію системної рамки іншомовної підготовки у ЗСУ обґрунтовує Л. Рябовол, пропонуючи чіткий алгоритм виходу на рівень, не нижче ніж SPL 2 за STANAG 6001 [16].

Другий блок – технологічна опора. Роль цифрових інструментів у забезпеченні доступності і персоналізації навчання розкрито у працях О. М. Єфімової та співавторів [8]. Як доводить Ю. М. Твердохліб, мультимедійна інфраструктура, системи управління навчанням (Learning Management Systems, LMS) та спеціалізовані підручники перетворюють аудиторію на керований тренажер [17].

Третій блок – методична динаміка заняття. Необхідність переходу від пасивного формату до взаємодії та сценаріїв аргументовано у дослідженні І. Березневої [4]. Важливим аспектом цього блоку є інтеграція загальної англійської мови з військовою термінологією. Як демонструє С. Бахтійорова (S. Baxtiyorgova), така синергія досягається шляхом поєднання комунікативного навчання (Communicative Language Teaching, CLT), навчання на основі завдань (Task-Based Language Teaching, TBLT), предметно-мовного інтегрованого навчання (Content and Language Integrated Learning, CLIL) та сучасних симуляцій [26]. Доповнює методичний інструментарій Т. Шмідт, пропонуючи комплекс методів (рольових ігор, дебатів, кейсів і тренінгів), спрямований на підготовку військовослужбовців до комунікації у багатонаціональному середовищі [20].

Четвертий блок – потреби «з поля». Дослідження М. Прінц (M. Princ) наводить перелік реальних комунікативних завдань молодших командирів і підштовхує до місійно-орієнтованих, обмежених у часі вправ із обов'язковим контрольним уточненням отриманої інформації (*read-back*) [46].

А. Сігел (A. Siegel), М. Венс (M. Vance) та Д. Нільссон (D. Nilsson) розмежовують «загальну» (General English) та військову англійську мову (Military English), акцентують увагу на попередньому опрацюванні критичної лексики та ролі інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ), що є важливим для стандартизації термінів і точності [49].

Далі доцільно стисло розглянути внесок кожного з авторів окремо, зосереджуючись на тому, які саме елементи (типи завдань, структура уроку, інструменти, способи оцінювання, робота з термінами) можуть бути впроваджені безпосередньо або потребують адаптації до українських умов. На основі порівняння буде сформовано практичну модель підготовки: від постановки цілей і рольових треків – до сценарних тренувань, цифрового супроводу та прозорого оцінювання у форматі STANAG.

У межах першого блоку проаналізуємо праці Л. П. Канової. Дослідниця пропонує чітко вибудовану траєкторію професійної іншомовної підготовки офіцерів, що органічно поєднує доказовий дизайн і практикоорієнтований зміст. Її триетапна модель починається з мотиваційного етапу, що «вирівнює» базу, стабілізує навчальне середовище, повторює мінімальний рівень і вводить міжкультурні знання та самооцінювання. Далі, на формульовальному етапі, «виживальний» рівень поступово доводять до функціонального за STANAG 6001 через ситуації, наближені до реальних, розширення тематичного поля військового спілкування і планове нарощування спеціальної лексики. Завершальний етап інтегрує загальні й професійні компетентності в інтерактивних та ігрових форматах, розширює репертуар комунікативних ситуацій і підводить слухачів до самостійних презентацій за фаховою тематикою. Така логіка напряму підсилює готовність до реальної взаємодії: від радіообміну та брифінгу до роботи зі стандартами НАТО.

Системний вимір підготовки пропонує Л. Рябовол. Її підхід описує іншомовну підготовку як цілісну систему взаємопов'язаних компонентів: нормативної бази, суб'єктів навчання, мети, змісту, організації та результатів. На практиці це трансформується в алгоритм виходу на щонайменше SPL 2 за STANAG 6001: спершу чітко фіксуються цілі під конкретні посади і відповідні нормативні документи; далі поєднуються загальна мовна (базова компетентність) і спеціальна підготовка (термінологія за фахом); основою стають практичні й комунікативні

заняття з моделюванням професійних ситуацій в аудиторіях та лінгафонних кабінетах; паралельно підтримується безперервний професійний розвиток викладачів відповідно до вимог тестування. Такий каркас робить програму керованою та відтворюваною.

Цифрову опору курсу становить блок публікацій О. М. Єфімової та співавторів. Ключова теза дослідження: для військових і фахівців Держспецзв'язку іноземна мова – це робочий інструмент, а не абстрактний «предмет». Тому навчання має бути доступним, персоналізованим і максимально наближеним до реальних задач: від термінології та технічних звітів до міжнародних переговорів. Для цього автори пропонують поєднання мобільних застосунків для лексики та граматики, ШІ-інструментів миттєвого аналізу вимови, синхронних занять у застосунках Zoom, Meet, Teams та повноцінного курсового менеджменту на платформах Moodle, Edmodo, Google Classroom зі структурованим зворотним зв'язком. Цифрові рішення тут виконують не декоративну, а інженерну роль: підтримують темп, дають швидкий зворотній зв'язок і акумулюють докази прогресу.

Праця Ю. М. Твердохліба демонструє, яким чином трансформувати ці принципи у керований «клас-тренажер». Описана мультимедійна інфраструктура (інтерактивна дошка, мовна лабораторія на базі Niebelung, локальна мережа з керуванням мікрофонами та екранами) в поєднанні з LMS робить підготовку практичною і прозорою. Аудіювання й радіопроцедури реалізуються як керований аудіоканал із записами та оперативними перевітками; говоріння – через рольові сценарії «запит – підтвердження – повторення» (*“request – confirm – read-back”*), передавання запитів на медичну евакуацію (*9-liner*) та короткі брифінги; читання й термінологія – через роботу зі стандартними операційними процедурами (SOP) й мануалами на інтерактивній дошці та автентичні відеоогляди; письмо – через шаблони звітів та доповідей про обстановку (Situation Report, SITREP) з використанням принципу «голове – одразу» (Bottom Line Up Front, BLUF), чек-листи і тести на платформах в Moodle, Google Classroom. Додатково описано гнучке оновлення матеріалів за допомогою YouTube, субтитрів, QR-кодів і навіть ШІ-генерації дрібних тестів. Підручник Campaign формує основу курсу, який доповнюють локальні матеріали про структуру ЗСУ та техніку.

І. Березнева акцентує на зміні педагогічної динаміки: замість пасивних занять – активна взаємодія. В умовах війни та мультимовного середовища НАТО заняття вибудовуються навколо взаємодії в парах і групах, коротких обговорень і рольових ігор. Викладач працює як фасилітатор, що організовує процес і визначає критерії, а не як «єдине джерело знань» [4]. Практичні формати, зокрема мозкові штурми, проєктні завдання, дискусії, дебати,

«круглі столи», вибір позиції – створюють необхідну кількість безпечних спроб говоріння, а також шліфують мовну поведінку: ввічливе переривання, уточнення, узгодження рішень.

У міжнародному блоці важливою є робота С. Бахтіярової (S. Baxtiyogova), в якій описано інтеграцію загальної англійської та військової термінології через поєднання підходів CLT, TBLT, CLIL і сучасних симуляцій (аудіо-й відеоматеріалів, VR та інтерактивних платформ). Авторка реалістично вказує на труднощі: різнорівневі групи, дефіцит інструкторів, потребу оцінювання загальної мовної компетентності, доменної лексики, а також пропонує програмну рамку, що демонструє краще засвоєння термінів і впевненість у комунікації.

У статті Т. Шмідт йдеться про те, як формувати міжкультурну компетентність (МКК) у майбутніх військових. Авторка структурує МКК через низку пов'язаних компонентів: мовні (лексика, граматики, вимова), мовленнєві (уміння вести діалог і дотримуватись етикету), полікультурні знання (цінності, норми), правила вербальної й невербальної поведінки, когнітивні навички адаптації та саморегуляцію емоцій у складних ситуаціях. Сукупно це формує здатність ефективно спілкуватися під тиском і без конфліктів.

Авторка пропонує набір методів, які працюють у системному зв'язку: кейс-метод (розбір реальних культурних ситуацій і пошук рішень), симуляції та рольові ігри (тренування емоційної готовності й поведінкових формул), міжкультурні тренінги й семінари, обговорення культурних кейсів для критичного мислення, обміни й стажування для занурення в середовище, дебати для відпрацювання аргументації з урахуванням культурних відмінностей, а також роботу з мистецтвом і медіа як джерелами культурних кодів. Зазначені інструменти розглядаються не як розрізнені прийоми, а як цілісна система, що забезпечує комплексну підготовку військових.

Дослідження М. Прінц (M. Princ) щодо запитів та потреб «з поля» уточнює, які саме комунікативні дії виконують молодші командири під час місій та навчань і як це має визначати дизайн курсу. Результати опитувань свідчать, що ядро складають реальні цільові завдання (*target tasks*): отримання, переклад і передавання радіоповідомлень; читання наказів та описів місцевості; слухання й доведення наказу; усне віддання стандартного наказу НАТО; підтримання неформального контакту в багатонаціональній команді. Отже, курс має бути місійно орієнтованим і охоплювати: сценарні вправи з реалістичними обмеженнями часу, з різними акцентами, обов'язковим підтвердженням та уточненням (*confirm, read-back*) і системною роботою над словником (радіофразеологія, накази, технічні терміни). Окремо наголошено на моделюванні стресових чинників та різного ступеня володіння англійською мовою серед партнерів.

Нарешті, А. Сігел (A. Siegel), М. Венс (M. Vance) та Д. Нільссон (D. Nilsson) аргументовано диференціюють військовий складник та «загальну» англійську мову. Дослідники акцентують, що успіх залежить від попереднього вивчення критичної лексики відповідно до роду військ і конкретного завдання, цільової термінологічної роботи, інтеграції методик CLIL/TBLT, а також виваженого використання ІКТ. Такий підхід сприяє розширенню словникового запасу і підвищенню функціональної спроможності у реальних військових контекстах.

Сукупно ці внески формують послідовну рамку: поетапний дизайн курсу (Н. Канова); системна організація та визначення цілей відповідно до посад (Л. Рябовол); цифрова інфраструктура та персоналізація (С. Єфімова, Ю. Твердохліб); активна методична динаміка (І. Березнева); інтеграція загальної та фахової мови на засадах підходів CLT, TBLT, CLIL (С. Бахтієвська, А. Сігел та співавтори), а також урахування вимог реальних посадових завдань (М. Прінц). На цій підставі конструємо практичну модель підготовки, придатну до впровадження у підрозділах і військових закладах освіти.

Щоб поєднати висновки теоретичного огляду з практикою, далі подано авторську модель мовної підготовки військовослужбовців. Вона синтезована з робочих деталей, описаних у працях згаданих науковців. Логіка моделі є послідовною: спочатку визначаються цільові профілі володіння мовою відповідно до ролей (необхідний рівень SLP для посад від рядового складу до офіцерів штабу); далі проводиться вхідна діагностика за чотирма навичками, що дає змогу сформувати групи та визначити індивідуальні акценти. На цій основі вибудовується зміст навчання через виконання завдань (*task-based*): для кожної ролі розробляється перелік реальних комунікативних завдань, під кожне з яких створюється чек-лист успіху, типові помилки й «хребет» фраз. У такому форматі граматику подається як інструмент виконання дії, а не як список правил.

Модель описує організацію уроку: від демонстрації зразка до парної практики, поступового ускладнення умов (шум і таймер), доброзичливого надання зворотнього зв'язку та підсумкового етапу закріплення (*cool-down*). Окремо визначено цифровий контур підтримки (LMS, інтерактивні інструменти, тренажери вимови, автентичний аудіо- та відеоконтент) та міжкультурні формули взаємодії. Передбачено регулярні мікроперевірки та проміжні зрізи знань, а також вихідне оцінювання у форматі STANAG 6001, що дає змогу прозоро фіксувати прогрес і ухвалювати рішення щодо допуску військовослужбовців до курсів чи місій.

Перед початком навчання визначається рівень, достатній для закриття мінімуму за майбутніми чи теперішніми посадами. Наприклад, особовий склад має орієнтуватися на SLP 1–2 (за STANAG 6001), тобто впевнено

виконувати завдання на «виживальному» рівні: розуміти короткі накази, коректно передавати координати й цифри, ставити уточнювальні запитання, вміти відповідати незалежно від рівня стресу. Командири відділень і взводів орієнтуються на SLP 2: можливість віддати стислий наказ, провести кількахвилинний брифінг, керувати радіообміном, написати коротку робочу записку. Офіцери штабу, медики, інженери, зв'язківці потребують рівня SLP 3: проводити робочі наради, ставити розгорнуті запитання, опрацьовувати складні технічні документи, писати ділові листи.

Перед початком вивчення англійської мови викладачі проводять мовну діагностику, щоб оцінити поточний рівень слухачів за чотирма основними видами мовленнєвої діяльності. Приклад короткої діагностики: розмова й радіодіалог (10–12 хв), прослуховування та короткий переказ (5 хв), читання уривка наказу з кількома запитаннями (10 хв) та невеликий письмовий запис у форматі «час – подія – дія».

Результати тестування визначають склад навчальних груп та індивідуальні акценти: частина особового складу потребує вдосконалення навичок слухання та говоріння, частина – навичок написання коротких рапортів, а решта слухачів – розширення словникового запасу з технічних термінів.

Зміст навчального курсу будується на завданнях, які будуть виконувати слухачі на посадах. Для кожної ролі визначається перелік із 10–15 основних комунікативних завдань, які фахівець виконуватиме англійською мовою. Для кожного завдання розробляється чіткий чек-лист успіху, перелік типових помилок і каркас фраз: кілька моделей речень, які слухач може безпечно адаптувати до різних ситуацій. Граматика постає не абстрактним переліком правил і формул. Вона є інструментом для досягнення цілей: використання третьої особи однини для наказу, пасивного стану – для опису процедур, а умовного способу – для інструкцій із безпеки.

Інформаційні застосунки у мовній підготовці дають змогу підтримувати темп навчання без перевантаження, роблять навчання практичним (*task-based*), багатим на автентичний контент (*input*), командним. Такий підхід гарантує швидкий зворотний зв'язок (*feedback*), термінологічну точність і можливість управління навчанням на основі аналізу даних. Саме такі умови найкраще готують військових до мовної комунікації в багатонаціональному середовищі: швидко, точно, сучасно та безпечно для місії. Нижче наведені приклади застосунків, які можна активно використовувати на заняттях як додатковий інструмент для досягнення мовної мети.

Платформи з керуванням курсом, як Moodle (локально на сервері військової частини чи навчального закладу), Google Classroom, Microsoft Teams, OneNote Class чи Canvas дають змогу сформувати цілісні навчальні комплекси. У межах одного середовища створюються модулі з темами,

завдання з аудіо- та відеосупроводом, тести, журнали успішності та форум коротких запитань. Важливо, що викладач бачить прогрес кожного слухача окремо та групи в цілому, швидко виявляє проблемні місця й одразу додає цільові мікрозавдання для їх відпрацювання.

Інтерактивні інструменти на кшталт Kahoot!, Quizizz, Socrative, Mentimeter, Slido, Wordwall, Blooket і навіть Plickers (у випадках, коли слухачі не мають доступу до смартфонів) трансформують вивчення лексики на короткі, але насичені дії. Це можуть бути діалог-картки з фразеологією, диктанти числівників із миттєвим зворотним зв'язком, інтерактивні відео з контрольними запитаннями або аналіз проведених дій (*after-action review*) наприкінці заняття. Завдяки чіткому таймеру та простим правилам такі інтерактиви тримають увагу і дають багато якісних повторів за короткий час – саме те, що потрібно для автоматизації службових фраз і процедур.

Засоби для вимови й аудіювання з автоматичним зворотним зв'язком як (ELSA Speak, Speechling, Say It: English Pronunciation), тренажери мінімальних пар, а для детальної фонетики – Praat, закривають наймонотоннішу частину роботи. Щотижневі 1–3-хвилинні сесії із застосуванням методу копіювання (*shadowing*), відпрацювання пар на кшталт *thirteen-thirty*, робота з ритмом і наголосом забезпечують швидкий, об'єктивний зворотний зв'язок і знімають з викладача рутинну корекцію звуків. Таким чином в аудиторії додається час для сценарних вправ та осмисленого мовлення замість механічного повторення матеріалу.

Для автентичного слухання та читання зручно використовувати ресурси YouGlish і Forvo (щоб почути слово в реальній вимові), адаптовані матеріали VOA або BBC Learning English та короткі ролики YouTube із субтитрами. Використання платформи Edpuzzle дає змогу трансформувати будь-який відеоматеріал на інтерактивний контент: додати паузи, підказки та вправи для перевірки рівня розуміння почутого. Найкраще працює підхід «вузького» аудіювання та читання (*narrow listening, reading*): кілька коротких матеріалів на одну тему (наприклад, *medevac, convoy, briefing*). Це забезпечує циклічне повторення лексики у різних контекстах і сприяє її швидкому закріпленню в дії.

Письмові завдання доцільно виконувати в Google Docs, MS Word або OnlyOffice, використовуючи готові службові шаблони: SITREP, BLUF, 9-liner або короткі листи-підтвердження. Інструменти на кшталт Grammarly чи відкритого LanguageTool, які можна розгорнути локально, дають змогу слухачам самостійно виправляти дрібні огріхи до етапу перевірки викладачем. Режим відстеження виправлень (*tracked changes*) і зрозумілі рубрики забезпечують прозорість і конструктивність зворотного зв'язку: слухач бачить не лише механічні виправлення, а й конкретні фрагменти втрати чіткості або відступів від формату.

Перевірки у форматі STANAG 6001 зручно будувати в Moodle Quiz, ClassMarker, Testmoz або навіть Google Forms із використанням таймерів та банків завдань. Логіка чітка: передбачено окремі блоки для аудіювання, говоріння, читання й письма. Зокрема, для перевірки навичок говоріння (*speaking*) використовується запис усної відповіді на сценарне запитання; для перевірки аудіювання (*listening*) – вправи типу уточнення (*read-back*) числівників і координат; перевірка читання (*reading*) ґрунтується на аналізі інструкцій із подальшим визначенням алгоритму дій; а для письма (*writing*) актуальне створення короткого тексту за стандартом BLUF. Такий формат об'єктивно демонструє сильні та слабкі сторони профілю слухача й допомагає ухвалювати рішення щодо подальшого навчання чи допуску до місій.

Комплексне застосування цих інструментів дає змогу вибудовувати заняття навколо реальних завдань, а не відірваних від практики теоретичних тем. Практика стає кооперативною, зворотний зв'язок – швидким і доброзичливим, терміни – контрольованими, а прогрес – прозорим і відстежуваним у даних. Для групи це означає менше випадкових помилок у цифрах і процедурах, швидші та чіткіші брифінги, зрозуміліші письмові повідомлення і, зрештою, вищу безпеку та ефективність взаємодії з союзниками.

Окрім інформаційних платформ, на заняттях з іноземної мови доцільно системно застосовувати ігрові формати, які у парній та груповій роботі дають змогу швидко відтворювати нову лексику й граматику, переводити знання у дію, знижувати мовний бар'єр і тренувати взаємодію. У науковій літературі такі формати розглядають як способи організації керованої комунікації: учасники виконують завдання, обговорюють спільні значення, узгоджують рішення та отримують зворотний зв'язок у безпечному середовищі. Для військових це особливо важливо: мова використовується під тиском часу, із цифрами, координатами й термінами, тож потрібні вправи, що одночасно нагострюють точність, швидкість і командну координацію.

Перший широкий клас – рольові ігри. Це інсценування службових ситуацій із чітким сценарієм та розподілом ролей. У парах чи мінігрупах учасники відпрацьовують стандартні діалоги: перевірку зв'язку, запит і підтвердження даних, короткий брифінг із кількома запитаннями. Перевага рольових ігор полягає у створенні мовного каркасу: кілька опорних фраз, очікуваний порядок дій, обмежений час на репліку. Поступове ускладнення умов (додавання шуму, акцентів, перебивань або суперечливих деталей) допомагає автоматизувати ключові мовні формули та одночасно тренує ввічливе переривання, перепитування і уточнення отриманих даних (*read-back*). Коротке обговорення наприкінці сприяє трансформації помилок у практичні висновки без зайвої критики.

Другий напрям – симуляції та ділові ігри. На відміну від коротких діалогів, симуляція об'єднує кілька етапів: читання інструкції чи фрагмента SOP, усну координацію дій, заповнення короткої форми або листа і підсумковий мінібрифінг. У групі розподіляють функції (доповідач, контролер часу, аналітик, спостерігач), працюють із підготовленими матеріалами і формулюють спільне рішення. Такі вправи формують не лише мовну спроможність, а й професійну культуру комунікації: структурування інформації, прозорі уточнення, фіксацію ключових параметрів та відповідальність за спільний результат. Важливо обмежувати час і визначати критерії успіху заздалегідь: ясність, точність чисел і термінів, дотримання формату повідомлення.

Ефективним інструментом є вправи на «інформаційний розрив» (*information gap*) та завдання за типом «пазл» (*jigsaw*). Їхня логіка полягає в розподілі даних: кожен учасник має лише частину інформації, тож без запитань і перефразувань неможливо скласти цілісну картину. У парах чи трійках слухачі обмінюються фрагментами карти, інструкції або таблиці, ставлять короткі уточнювальні запитання та спільно створюють цілісний план. Такі формати створюють умови для активної комунікації: кожен учасник залучений до процесу, оскільки інформацію необхідно отримати від партнера, інтерпретувати і перевірити правильність сприйняття. Для викладача це також зручний спосіб непомітно акцентувати увагу на необхідних граматичних формах (прийменниках часу та місця, умовних конструкціях, пасивних зворотах у процедурах), саме там, де вони реально потрібні.

Окремої уваги заслуговують ігри на ведення переговорів та ухвалення рішень. Вони моделюють ситуації, у яких необхідно узгодити обмежені ресурси, визначити пріоритети або вибрати оптимальний часовий інтервал. Група отримує набір умов і ризиків, дискутує, формулює компроміс і презентує його у вигляді короткого усного обґрунтування чи службового листа. Педагогічна цінність вправи полягає у тренуванні мовних актів: пропонувати, уточнювати, погоджуватися, заперечувати без конфлікту, фіксувати домовленості. Чіткий регламент на репліку та вимога завершувати кожен раунд підсумковим реченням дисциплінують мовлення і підвищують чіткість викладу думок.

Пари й мікрогрупи зручно залучати до аудіо-рухових ігор. Це короткі інтенсиви на засвоєння числівників, координат, алфавіту та розвитку дикції. Один учасник диктує, інший – повторює повним повідомленням, за потреби коректно просить повторити окремий параметр і виконує контрольне уточнення (*read-back*). Можна доповнити механікою естафети або метрономом, що задає ритм. Такі вправи сприяють швидкому усуненню

типових помилок: плутанину між подібними числами, пропуски закінчень, неправильний наголос. Водночас вони не потребують складних матеріалів: достатньо карток із числами та коротких скриптів, роздрукованих заздалегідь.

Не менш продуктивними є карткові й настільні формати. Доміно зі структурами процедур, бінго з часовими показниками і позивними, гра «табу» з термінологією, а також опорні картки для швидкого складання короткого звіту – усе це прискорює процес повторення та закріплення мовних шаблонів без монотонного механічного відпрацювання. Група працює у здоровій конкуренції, але основний акцент зосереджено на чіткості та стандартизації формулювань. Важливо вбудувати у гру мікроетап рефлексії: обговорення переваг конкретних фраз, аналіз типових помилок та відбір термінів до спільного глосарію.

Дискусійні формати та дебати потрібні для розвитку плавності й логіки викладу. Короткі раунди з лімітом часу на аргументацію і контраргументацію спонукають слухачів обирати лаконічні формулювання, уникати зайвої складності і забезпечувати завершеність думки. Для військових тем доцільно використовувати безпечні навчальні сценарії: порівняння альтернативних планів або оцінювання ризиків. Щоб уникнути перетворення заняття на невимушене спілкування, викладач визначає регламент: кількість фактів, обов'язкове уточнювальне запитання від опонента, фінальне підсумкове твердження.

Високу ефективність демонструють вправи формату «від читання та слухання – до дії». Їхній принцип: короткий автентичний вхід і один практичний вихід. У парах учасники слухають оголошення чи уривок брифінгу та формулюють одне речення з обґрунтуванням подальших дій; читають абзац інструкції й озвучують просту рекомендацію. Тут важливою є дисципліна фрази: коротко, без двозначностей, із правильними прийменниками та термінами. Після двох-трьох раундів група швидко звикає до чіткого стилю і позбувається неточностей у деталях.

Письмові ігри допомагають зробити службові тексти лаконічними та передбачуваними. У парах учасники редагують складний абзац відповідно до формату BLUF та вимоги щодо чотирьох коротких речень, обмінюються результатами, дають взаємний зворотній зв'язок за чек-листом ясності й точності, після чого один представник зачитує фінальну версію. Такі мікроцикли ефективно закріплюють стиль і переводять граматичні правила у відчуття ритму фрази.

Щоб ігрові формати працювали на результат, потрібні три організаційні принципи. По-перше – час. Кожна активність має чіткий ліміт часу і прогнозований алгоритм: підготовка, виконання, короткий розбір. Це

підтримує інтенсивність та формує відчуття безпеки: учасники розуміють очікуваний результат. По-друге – критерії оцінювання. Перед стартом озвучуються прості показники досягнення успіху: зрозумілість, точність даних, коректне уточнення та дотримання формату. Це мінімізує суб'єктивність і перетворює зворотний зв'язок на інструмент, а не на оцінювання особистості. Третій принцип – рефлексія. Наприкінці кожної гри група фіксує одну ефективну знахідку, одну типову помилку і одну дію на майбутнє – так поступові покращення забезпечують відчутний прогрес.

Важливим аспектом є дотримання заходів безпеки. Усі сценарії будуються на макетних даних, без згадування реальних подій, координат або прізвищ; матеріали зберігаються локально; за потреби аудіозапис робиться лише для внутрішнього розбору. Це дає змогу говорити впевнено, не побоюючись порушити режим таємності, і водночас підтримувати високий рівень реалістичності навчання.

Отже, парні та групові ігри – це не розвага, а технологія: вони підсилюють експозицію до мови, стимулюють до комунікації навіть сором'язливих учасників, перетворюють правила у дієві шаблони, розвивають увагу до термінів і чисел, а також формують звичку коротко підсумовувати і перевіряти розуміння співрозмовника. У поєднанні з сучасними матеріалами та зрозумілою структурою уроку такі формати забезпечують саме той тип мовної підготовки, який необхідний військовослужбовцям для багатонаціональної взаємодії: практичний, ритмічний, командний і стійкий до стресу.

Переходимо до прикладу побудови заняття для різних цільових рівнів мовленнєвої компетенції (SLP 1, 2 і 3) із чіткою послідовністю: від першої хвилини до рефлексії наприкінці. Для кожного рівня на конкретних прикладах продемонстровано алгоритм дій:

- визначення мети й очікуваного результату (що саме слухач має продемонструвати);
- початок заняття – коротка мовленнєва розминка (*warm-up*) та демонстрація зразка;
- організація керованої практики, а також парної або групової роботи;
- етап ускладнення сценарію зовнішніми чинниками (шумом та таймером);
- використання інструментів (LMS, аудіо- та відеоматеріалів, карток);
- надання швидкого конструктивного зворотнього зв'язку;
- завершення заняття – закріплення (*cool-down*), фіксація нових фраз, домашнє мікрозавдання;
- як фіксація результату мініоцінюванням у форматі STANAG 6001.

Для початку визначаємо план заняття, де кінцевою метою буде не просто вивчення теми, а застосування її на практиці за конкретних умов. Наприклад: наприкінці заняття слухач має вміти надати усний наказ із чотирма ключовими словами за визначеним регламентом (2 хвилини), із коректними числами та датами, без двозначностей. Для слухачів, які мають вийти щонайменше на SLP 1, а за можливості на SLP 2, мета має будуватися навколо простих, але критичних завдань: точне передавання або уточнення координат, а також даних про кількість поранених у межах стандартного діалогу. Для SLP 2: надання короткого наказу та отримання контрольного уточнення. Для SLP 3: проведення 3–5-хвилинного обговорення варіантів із сесією запитань і відповідей. Мету необхідно зафіксувати на слайді або дошці та повернутися до неї наприкінці заняття для оцінювання. Так слухачі розумітимуть критерії оцінювання та конкретні навчальні цілі, яких необхідно досягти для демонстрації високого результату роботи.

Будь-яке заняття починається з розминки (*warm-up*), що допомагає адаптуватися до відповідної мови та лексики, 3–5 хвилин буде достатньо, щоб налаштуватися на роботу. Це можуть бути швидкі парні питання із короткими відповідями, опитування за допомогою інтерактивних платформ, або прості запитання, щоб плавно підготувати слухачів до нової теми заняття.

Наступним етапом є демонстрація ключових фраз, термінології та граматичних конструкцій заняття. Матеріал подається через аудіо- чи відеоресурси, живий демонстраційний діалог або брифінг, опрацювання короткого тексту тощо. Якщо мета заняття ґрунтується на відтворенні завдання за допомогою граматики, то тут можна застосувати:

- дедуктивний метод – викладач коротко пояснює правило й одразу демонструє його застосування у службовій комунікації;

- індуктивний – слухачі аналізують кілька мовленнєвих прикладів в аудіозаписах, текстах або діалогах, самостійно виявляють закономірності та формують правило разом із викладачем.

Вибір методики пояснення граматики залежить від складності граматики або рівня групи. Під час демонстрації варто застосувати два прості питання для перевірки розуміння (*comprehension-checks*) за принципом «так чи ні» або «вибору між варіантами», акцентуючи на ключових опорних фразах або граматиці. Мета такої демонстрації – надати чітке завдання без розлогих теоретичних пояснень.

Наступний етап заняття – це керована парна або групова робота, що ґрунтується на моделі: «Я роблю – Ми робимо – Ви робите» (“*I do – We do – You do*”). Перед початком виконання завдання моделюється його процес, щоб слухачі на практиці побачили очікуваний результат; і після цього під керівництвом викладача виконується вправа. Далі формуються

пари або групи з розподілом ролей відповідно до теми заняття. Наприклад, якщо це відпрацювання радіообміну з координатами нової місцевості, можна визначити ролі, де один учасник виконує функції оператора штабу, що запитує інформацію, а інший надає координати та описує місцевість із використанням потрібного словника. Зміна ролей кожні 3–5 хвилин підтримує високий показник мовленнєвої активності слухачів (*student talking time*) – понад 60% і навантажує всіх рівномірно. Викладач не перебиває потік, а здійснює моніторинг, фіксує типові помилки та вдалі формулювання.

Після виконання керованих вправ завдання ускладнюються. Додаються стресори: фоновий шум, обмеження часу, акцент, перебивання, недостатня кількість інформації, щоб на практиці відчувати реальні ситуації, з якими стикаються військовослужбовці під час виконання місій. Сценарії вправи передбачають не просто відтворення фраз чи граматичних структур за зразком, а й самостійного виконання завдання – згідно з алгоритмом дій та мовленнєвою поведінкою слухача в реальних умовах без підказок. Однак важливо не перевантажувати кількістю стресорів за одну вправу (одного чинника буде достатньо) з чітко визначеними правилами безпеки комунікації: нічого зайвого, лише дані з моделювання ситуації.

Для зворотнього зв'язку використовуємо прямі й непрямі способи корекції. До прямих належать:

- надання правильної відповіді без підводок – *correct answer* (Student: “There are much people here”. Teacher: “It should be ‘There are many people here’”);

- навідні питання, щоб студент виправив себе сам – *guided correction* (Student: “She very smart”. Teacher: “You’re missing a word between ‘She’ and ‘very’”);

- коментар про форму без готової відповіді – *metalinguistic explanation* (Student: “He fulfill his mission”. Teacher: “Think about the verb form you should use with ‘he’”);

- питання, які підводять до самокорекції – *questioning* (Student: “I am going on a mission with two subordinates. He is a senior lieutenant”. Teacher: “You said you are going with two subordinates. Why did you use ‘he’?”);

- точне вказування місця помилки – *pinpointing* (Student’s written work: “She live in a barracks”. Teacher: “There’s an error with the verb ‘live’. Can you find and correct it?”);

- пауза після помилки, що дає можливість слухачу виправити себе самостійно – *pausing* (Student: “Yesterday I... um... eat...”. Teacher: “Pauses to allow student to think”. Student: “Ate! Yesterday I ate dry rations”).

До непрямих належать:

- сигнал помилки, без виправлення – *indirect remark* (Student: “I have went to the forest”. Teacher: “There’s a mistake in your verb tense”);

– викладач перефразовує репліку правильно, але зберігаючи зміст – recast (Student: “He don’t fill in the data after missions”. Teacher: “He doesn’t fill in the data after missions”);

– викладач просить повторити чи уточнити, що підштовхує до перефразування – clarification request (Student: “Tomorrow I go store”. Teacher: “Can you say that again?”).

Викладач обирає у процесі заняття стратегію корекції помилок, яка є найбільш ефективною для конкретного слухача та відповідає ситуації.

Завершують заняття підбиттям підсумків (cool-down), фіксацією нових фраз, слів і граматики та домашнім завданням. Підбиття підсумків може відбуватися у формі короткого ритуалу: одна сильна фраза, одна типова помилка та одна дія на майбутнє. Наприклад:

– Teacher: “Say out loud your most used phrase from today...” – Group: “Say again, over / Grid one-six, I say again... / Report when ready”;

– Teacher: “Name one common mistake” – Group: “We are confusing fifteen/ fifty; we are also forgetting read-back of time”;

– Teacher: “One action for tomorrow?” Group: “1 min of shadowing numerals; adding 5 cards with coordinates”.

На дошці фіксуються маркери заняття: *Clarity – Numbers – Read-back*. Навчальний блок завершується одним контрольним діалогом у парах, що виконується без підказок у межах визначеного часового регламенту (45 с).

Після підсумків відбувається фіксація – кожен заповнює мовний журнал (зошит або Google-форму) з новими фразами, термінами чи граматикою. Це також можуть бути виправлені на занятті помилки для уникнення їх у подальшому. Заповнюється спільний глосарій нових слів та фраз, а також оголошується домашнє завдання, яке сприятиме повторному відпрацюванню ключових пунктів мети заняття. На початку наступного заняття відводиться кілька хвилин на його перевірку.

Раз на тиждень можна проводити коротку перевірку: брифінг, радіодіалог, написання робочої записки тощо. Викладач у такий спосіб може відстежувати динаміку навчання та коригувати план, приділяючи більше часу проблемним питанням. Кожні два місяці проводити проміжний зріз, який виглядає як мікромодель реальної задачі: для підготовки особового складу – радіообмін з імітуванням стресових факторів; для командирів – двохвилинний наказ і контрольне повторення від підлеглого, для штабу – п’ятихвилинний брифінг із двома уточнювальними питаннями та коротким листом. Критерії прості: зрозумілість, точність цифр і фактів, швидкість, правильне підтвердження. В кінці семестру – підсумкове завдання рівня SLP: кожен виконує свою роль без підказок, з оцінюванням за тією ж шкалою.

Для військових найкраще працює стабільний «хребет» заняття з невеликими керованими варіаціями. Постійна послідовність кроків (коротка мовна розминка, модель або зразок, керована практика, сценарій під таймер і шум, доброзичливий зворотній зв'язок, підбиття підсумків і фіксація) знижує когнітивне навантаження, зменшує тривожність і дає відчуття SOP: кожен знає, що робити і в якій точці очікується результат. Завдяки цьому зростає час реального мовлення і швидше формується автоматизм у критичних діях: числах і термінах.

Водночас «копіювати – вставити» те саме завдання щодня не варто: настає звикання, і темп навчання сповільнюється. Тому всередині сталого каркаса краще змінювати контекст: тему (*medevac, convoy, briefing*), ролі (спікер, оператор, контролер часу), акценти чи рівень шуму, обсяг даних, тип стресора (недостатність часу, неповну інформацію, перебивання), носії (аудіо, відео, уривок із SOP), інтерактивні платформи, мовні ігри. Така помірна «контекстна інтерференція» тримає увагу і підсилює перенесення навичок між різними умовами.

Дієвими є невеликі виклики: раз на 2–3 заняття замінювати один елемент порядку (наприклад, спершу «відкриття» через кейс індуктивно, а вже потім коротке правило), або збільшувати інтенсивність стресора на фінальному проході. Раз на 4–6 тижнів варто робити «тиждень інтенсивного струсу» (*shake-up*): інший порядок етапів, новий тип підсумкового завдання (наприклад, замість брифінгу – письмовий звіт за принципом BLUF із публічним підтвердженням від партнера).

Отже, у роботі обґрунтовано, що в умовах воєнного стану іноземна мова для військовослужбовців – це не просто предмет, а робочий інструмент. Теоретичний огляд показав відповідність сучасних підходів (CLT, TBLT, CLIL) із вимогам стандартів НАТО (зокрема STANAG 6001): орієнтуватися варто не на теоретичні теми, а на практичні алгоритми дій у мові – радіообмін, короткий брифінг із питаннями та відповідями, читання SOP для ухвалення рішення, службове листування за принципом BLUF, а також міжкультурну взаємодію (ввічливе переривання, підтвердження та повторення отриманої інформації). Цифрові технології разом із парними та груповими іграми забезпечують швидкий зворотний зв'язок і дають змогу підтримувати темп без перевантаження та тренують взаємодію. На цій основі запропоновано практичну модель мовної підготовки, очікуваним ефектом якої є не формальне підвищення успішності, а мінімізація помилок у реальних ситуаціях. Особовий склад реагуватиме швидше й без додаткових уточнень, командири формулюватимуть накази чітко та контролюватимуть підтвердження, а штаб говоритиме зрозумілою для союзників мовою та складатиме коректні письмові записки. Якщо

підтримувати таку інтенсивність підготовки протягом кількох місяців, рівні підготовки SLP стають не теоретичною планкою, а реальною щоденною навичкою військовослужбовців.

2.2 Теоретико-методологічні засади військового перекладу в контексті гібридних загроз

У сучасному світі відбуваються кардинальні зміни у характері збройних конфліктів, що зумовлює необхідність переосмислення теоретичних засад військового перекладу. Традиційні підходи, сформовані в умовах конвенційних форм ведення війни, виявляються недостатніми для адекватного осмислення специфіки перекладацької діяльності в контексті гібридних загроз XXI століття.

Гібридна війна як новий тип збройного протистояння інтегрує військові, політичні, економічні, інформаційні та психологічні засоби впливу, створюючи принципово нове операційне середовище для військового перекладача. Це актуалізує потребу в розробці нової теоретичної парадигми, здатної забезпечити концептуальне підґрунтя для ефективної підготовки та діяльності військових перекладачів в умовах багатовимірних загроз сучасності.

Традиційні теоретичні підходи до військового перекладу формувалися в епоху конвенційних форм ведення війни, успадковуючи фундаментальні принципи класичного перекладознавства [2; 3; 12; 15; 21; 24; 32; 35; 43; 44]. Ці підходи ґрунтувалися на уявленні про переклад як лінійний комунікативний процес, у якому інформація рухається в одному напрямку від відправника до отримувача через посередництво перекладача. Така модель не враховувала складних мережових зв'язків, притаманних сучасній комунікації, і залишала поза увагою можливість зворотного впливу перекладеного повідомлення на вихідний текст та весь комунікативний процес.

Центральним постулатом традиційної парадигми була нейтральність перекладача, якого розглядали як об'єктивного та неупередженого посередника між комунікантами. Перекладач мав виконувати виключно технічну функцію передавання змісту без власного втручання в комунікативний процес. Проте в умовах гібридної війни така позиція відсторонення виявилася нереалістичною, адже перекладач неминуче стає учасником системи стратегічної комунікації зі своїми ціннісними орієнтирами та інтерпретаційними фільтрами [35].

Традиційна теорія військового перекладу надавала першочергового значення досягненню лінгвістичної еквівалентності, прагнучи забезпечити максимальну відповідність між оригіналом та перекладом на рівні мовних

структур. Прагматичні виміри комунікації, стратегічні цілі повідомлення та його потенційний вплив на цільову аудиторію часто відходили на другий план або взагалі залишалися поза межами теоретичного осмислення.

Крім того, традиційні концепції розглядали комунікативну ситуацію як відносно стабільне та передбачуване середовище з чітко визначеними параметрами. Контекст вважався статичною даністю, що суперечить реаліям інформаційного простору гібридного конфлікту, де умови комунікації змінюються з надзвичайною швидкістю, а межі між різними дискурсами постійно переосмислюються та трансформуються.

Значний внесок у переосмислення теоретичних засад перекладу внесли постколоніальні дослідження, зокрема роботи Х. Бгабги (H. Bhabha) [28] та Л. Венуті (L. Venuti) [54; 55]. Постколоніальна теорія перекладу актуалізує питання влади, ідеології та культурної гегемонії в перекладацькому процесі.

Концепція «насиленницького перекладу» Л. Венуті (L. Venuti) розкриває механізми, через які переклад може слугувати інструментом культурної експансії та ідеологічного впливу. У контексті гібридної війни ці положення набувають особливої актуальності, оскільки демонструють потенціал перекладу як засобу «м'якої сили» [54].

Х. Бгабга вводить поняття «гібридності» у теорію перекладу, що концептуально резонує з проблематикою гібридної війни. Гібридність як характеристика перекладацького процесу відображає амбівалентність та множинність смислів, що виникають у результаті міжкультурного контакту [28].

Розвиток дискурс-аналізу у перекладознавстві, представлений роботами М. Бейкер (M. Baker) [25], створює концептуальне підґрунтя для нового розуміння військового перекладу в контексті гібридних загроз.

У межах дискурсивного підходу переклад розглядається не як лінгвістична операція, а як складний процес трансформації дискурсивних практик. У військовому контексті це означає, що перекладач оперує не окремими текстами, а цілісними дискурсивними формаціями, що включають ідеологічні, культурні та стратегічні компоненти. М. Бейкер у своїй теорії наративного перекладу демонструє вплив перекладачів на формування панівних трактувань шляхом вибіркового відтворення та трансформації текстів. У контексті гібридної війни ця здатність набуває стратегічного значення [24; 25].

Когнітивне перекладознавство, представлене у працях Д. Жіля (D. Gile) [32], С. Л. Халверсона (S. L. Halverson) [34], З. Кьовечеша (Z. Kövecses) [38], К. Ксяо та Р. Муньо́за (K. Xiao, R. Muñoz) [56], пропонує концептуальний апарат для аналізу ментальних процесів, що відбуваються під час перекладу. Особливе значення мають дослідження концептуальної метафори та її ролі у формуванні картини світу.

Теорія концептуальної метафори Дж. Лакоффа та М. Джонсона (G. Lakoff, M. Johnson) [39] розкриває механізми, через які мовні структури впливають на мислення та сприйняття. У військовому контексті метафоричні моделі можуть слугувати засобом конструювання специфічного розуміння конфлікту та мотивації до дій. Когнітивна теорія релевантності Д. Спербера та Д. Вілсон (D. Sperber, D. Wilson) забезпечує концептуальне підґрунтя для розуміння процесів інтерпретації та смислотворення в умовах обмеженого часу та високого психологічного навантаження, характерних для військової діяльності [51].

Нова концептуальна модель військового перекладу вибудовується навколо принципу багатовимірності, який відображає надзвичайну складність та неоднорідність завдань перекладача в умовах гібридного конфлікту. Ця багатовимірність виявляється у кількох взаємопов'язаних площинах професійної діяльності, кожна з яких має власну специфіку та вимагає особливих компетенцій.

Лінгвістична площина охоплює традиційні функції міжмовного посередництва, однак в ускладненому варіанті. Військова термінологія та професійний жаргон перебувають у стані постійної еволюції, трансформуючись під впливом технологічних проривів та тактичних інновацій на полі бою. Перекладач має не лише володіти усталеною термінологією, а й відстежувати її динамічні зміни та адаптувати мовну практику до нових реалій ведення війни.

Семіотична площина виводить перекладача за межі виключно вербальної комунікації у простір різноманітних знакових систем. Робота з візуальними образами, картографічними матеріалами, технічними схемами та мультимедійним контентом стає невід'ємною частиною професійної діяльності. Критично важливою виявляється здатність проникати за поверхню експліцитних повідомлень, розшифровуючи підтекст та імпліцитні смисли, які часто несуть ключову стратегічну інформацію.

Прагматична площина орієнтує перекладача на глибоке розуміння комунікативних інтенцій та контекстуальних нюансів кожної ситуації. Перекладацькі рішення втрачають виключно технічний характер і набувають стратегічного значення, адже безпосередньо впливають на ефективність військових операцій та психологічний стан особового складу. Перекладач повинен передбачати віддалені наслідки мовних виборів та усвідомлювати відповідальність за результати своєї діяльності.

Стратегічна площина інтегрує переклад у ширший контекст загальної системи стратегічної комунікації, визначаючи його потужним інструментом впливу на перебіг конфлікту. Перекладач перестає бути технічним виконавцем

та постає активним учасником формування інформаційного середовища, здатним впливати на процеси прийняття рішень як на оперативному, так і на стратегічному рівнях військового протиборства.

Принцип адаптивності становить фундамент концептуальної моделі військового перекладу в умовах гібридних загроз. Цей принцип втілюється у здатності перекладача гнучко реагувати на динамічні зміни операційного середовища та органічно коригувати свої професійні стратегії відповідно до вимог конкретної ситуації. Ситуативна адаптація виявляється у спроможності перекладача миттєво аналізувати комунікативну ситуацію в усій її багатогранності та обирати найбільш ефективні перекладацькі стратегії. Водночас необхідно балансувати між множинними факторами: цілями комунікації, специфічними характеристиками цільової аудиторії, жорсткими часовими обмеженнями та ситуаційними особливостями конкретного епізоду міжмовної взаємодії.

Технологічна адаптація вимагає від перекладача не лише відкритості до інновацій, а й активної готовності інтегрувати нові інформаційно-комунікаційні технології у професійну практику. Автоматизовані засоби перекладу, штучний інтелект (ШІ) та інші цифрові інструменти мають органічно вплітатися в робочий процес, підсилюючи людські компетенції без втрати критичного мислення та професійного судження.

Культурна адаптація передбачає глибоке розуміння ментальних особливостей усіх учасників комунікації та вміння тонко налаштовувати стиль викладу відповідно до традицій, очікувань та чутливостей різних аудиторій. Перекладач постає не лише мовним, а й культурним медіатором, здатним долати невидимі бар'єри міжцивілізаційного нерозуміння [5].

Нова концептуальна модель військового перекладу інтегрує розширений етичний складник, що відображає зростаючу відповідальність фахівця в умовах гібридного конфлікту. Ця етична рамка значно розширює традиційні деонтологічні норми професії.

Інформаційна відповідальність перекладача набуває нового звучання в епоху інформаційних війн та масових дезінформаційних кампаній. Перекладач має усвідомлювати потенційний вплив кожного рішення на інформаційну безпеку та враховувати, як його діяльність може сприяти або протидіяти поширенню дезінформації та маніпулятивних наративів. Професійна лояльність вимагає складного балансування між збереженням професійної незалежності та виконанням обов'язків перед військовою організацією і національною безпекою. Перекладач опиняється на перетині різних систем відповідальності, де йому доводиться знаходити етично виважені рішення в умовах потенційних конфліктів інтересів. Етичний вимір моделі підкреслює непорушність дотримання норм міжнародного гуманітарного права та захисту фундаментальних прав людини навіть

у найскладніших умовах збройного протиборства. Перекладацька діяльність не може слугувати виправданням порушень гуманітарних принципів, незалежно від стратегічної доцільності чи оперативної необхідності.

Дослідження військового перекладу в контексті гібридних загроз потребує глибокої міждисциплінарної інтеграції, яка органічно поєднує методи та концептуальні рамки різних наукових галузей. Лінгвістичний інструментарій відкриває можливості для корпусного аналізу військових текстів, що дає змогу виявляти закономірності та тенденції у мовленнєвій практиці. Дискурс-аналіз стратегічних комунікацій розкриває механізми конструювання смислів у воєнному контексті, тоді як етнографічні дослідження занурюють у реальну динаміку мовленнєвих практик безпосередньо у військовому середовищі.

Когнітивний вимір дослідження фокусується на внутрішніх процесах обробки інформації у свідомості перекладача під час виконання професійних завдань. Експериментальні методи дають змогу простежити, як перекладач ухвалює рішення в режимі реального часу, зокрема в умовах стресу та часових обмежень. Аналіз помилок та стратегій вирішення проблем в екстремальних ситуаціях розкриває механізми адаптації когнітивних процесів до надзвичайних умов діяльності.

Соціологічна перспектива вибудовується навколо вивчення професійної ідентичності фахівців, що формується на перетині цивільної та військової культур. Аналіз організаційної культури детермінує вплив інституційних норм на перекладацьку діяльність, тоді як дослідження соціальних чинників виявляє приховані механізми, що визначають професійну поведінку та вибір стратегій у конкретних ситуаціях.

Психологічні методи спрямовані на розуміння людського виміру професії військового перекладача. Дослідження стресостійкості виявляє межі психологічної витривалості та ресурси для її підтримання. Вивчення механізмів подолання травмувального досвіду є актуальним у контексті роботи в зонах активних бойових дій, де перекладач постійно стикається з екстремальними ситуаціями. Психологічні аспекти міжкультурної комунікації в конфліктних ситуаціях розкривають складну динаміку взаємодії між представниками різних культур в умовах напруги та конфронтації.

Розробка теоретичних основ військового перекладу нерозривно пов'язана з емпіричною реальністю. Польові дослідження забезпечують безпосередній контакт із перекладацькою практикою через систематичне спостереження за діяльністю перекладачів у справжніх операційних умовах. Участь дослідників у навчаннях, миротворчих місіях та бойових операціях дає змогу зафіксувати професійні аспекти, які неможливо виявити в лабораторних умовах чи через опосередковане вивчення.

Систематичний аналіз військових документів та різноманітних форм комунікацій створює масивну емпіричну базу для виявлення типових перекладацьких проблем та способів їх вирішення. Цей матеріал дає змогу простежити втілення теоретичних принципів у конкретних текстах, а також способи подолання лінгвістичних, культурних та стратегічних викликів у повсякденній практиці. Контрольовані експерименти доповнюють якісні методи кількісними даними, що дає змогу тестувати ефективність різних перекладацьких стратегій та методів підготовки фахівців у порівнянних умовах. Експериментальний підхід забезпечує науковою строгістю процес розробки навчальних програм та професійних стандартів. Історико-порівняльний аналіз простежує еволюцію військового перекладу від традиційних конвенційних конфліктів до сучасних гібридних воєн, виявляючи глибинні закономірності трансформації ролі та функцій фахівця. Цей діахронічний погляд дає змогу простежити зміну вимог до професії під впливом технологічних інновацій, нових форм ведення війни та трансформації характеру збройних конфліктів.

Аналіз успішних та неуспішних практик перекладацької діяльності в різних історичних контекстах створює підґрунтя для осмислення та застосування набутого досвіду в сучасних умовах. Розуміння причин ефективності чи деструктивності стратегій минулого сприяє формулюванню обґрунтованих рекомендацій щодо адаптації історичного досвіду до сучасних викликів, що дає змогу уникати повторення помилок і творчо переосмислювати перевірені часом підходи.

Нова теоретична модель військового перекладу закладає фундамент для глибинної трансформації всієї системи професійної підготовки фахівців у цій галузі. Навчальні програми мають зазнати кардинального оновлення шляхом інтеграції модулів з інформаційної безпеки як невід'ємного компонента базової підготовки. Майбутні військові перекладачі мають не лише володіти мовами, а й розвивати навички розпізнавання складних механізмів дезінформаційних кампаній та вміння протидіяти їм у реальному часі.

Компетенції стратегічної комунікації набувають пріоритетного значення у новій освітній парадигмі. Фахівці мають глибоко розуміти теорію та практику впливу на громадську думку, оволодівати методами формування переконливих наративів та управляти складними інформаційними потоками в умовах багатовекторних комунікаційних середовищ. Така підготовка виходить далеко за межі традиційного мовного тренінгу і потребує розвитку стратегічного мислення. Психологічна підготовка набуває критичного значення з огляду на екстремальні умови діяльності військового перекладача. Спеціалізовані тренінги розвивають стресостійкість та формують психологічний імунітет до травмувальних ситуацій. Особливу

увагу слід приділяти технікам подолання посттравматичного стресового розладу, що сприятиме збереженню професійної ефективності фахівців навіть після важких емоційних випробувань.

Теоретична модель чітко окреслює необхідність розробки спеціалізованих технологічних рішень, спроектованих для потреб військового перекладу в умовах гібридних загроз. Системи автоматизованої верифікації інформації мають забезпечувати оперативну перевірку фактів та виявляти навіть приховані ознаки дезінформації, що дає змогу перекладачеві орієнтуватися в масивах суперечливих повідомлень. Інтелектуальні системи підтримки професійних рішень на основі ШІ мають виконувати роль цифрових асистентів, здатних враховувати багатоваріантний контекст гібридного конфлікту. Ці системи не замінюють інтелект фахівця, а розширюють його можливості, пропонуючи альтернативні варіанти та попереджаючи про потенційні ризики певних рішень. Платформи для міжнародної співпраці та обміну досвідом створюють простір для формування глобальної спільноти військових перекладачів. Через ці мережі фахівці з різних країн та організацій можуть ділитися кращими практиками, спільно розробляти стандарти професійної діяльності та запозичувати досвід колег, долаючи національні та організаційні перешкоди.

Втілення нової теоретичної моделі неможливе без створення міцної нормативно-правової бази. Розробка професійних стандартів має встановити чіткі критерії компетентності та визначити рівні кваліфікації військових перекладачів відповідно до сучасних викликів професії. Ці стандарти стануть орієнтиром для освітніх закладів та основою для оцінювання професійної придатності фахівців. Етичні кодекси професійної діяльності мають відображати нові реалії гібридного конфлікту та складні морально-етичні дилеми, з якими стикаються перекладачі. Ці документи мають бути не простою формальністю, а дієвим інструментом для професійної рефлексії та ухвалення етично виважених рішень у неоднозначних ситуаціях.

2.3 Специфіка професійної комунікації військового перекладача в умовах інформаційної агресії

Дослідники гібридних конфліктів, зокрема К. Джайлс (K. Giles) у своїй фундаментальній праці «Довідник з російської інформаційної війни» (“Handbook of Russian Information Warfare”), наголошує на тому, що інформаційна війна стала невід’ємним компонентом сучасного збройного протистояння. Це вимагає переосмислення ролі всіх учасників військової комунікації, зокрема перекладачів. Автор аргументує, що гібридний характер

сучасних конфліктів зумовлює необхідність розширення професійних компетенцій фахівців, які забезпечують комунікативні процеси в оборонній сфері [33].

Інформаційна агресія як явище сучасних міжнародних відносин є складним комплексом цілеспрямованих дій, орієнтованих на досягнення стратегічних цілей шляхом маніпулювання інформаційним простором противника. Дослідники з Американської некомерційної дослідницької організації (RAND Corporation), зокрема у працях, присвячених стратегічним аспектам інформаційної війни, концептуалізують це явище як застосування інформаційних технологій та комунікативних стратегій для досягнення конкурентної переваги над противником у кібернетичному просторі та інформаційному середовищі загалом [57].

Специфіка комунікативного простору в умовах інформаційної агресії полягає у його багатшаровості та мультимодальності. На відміну від традиційних форм військової комунікації, що характеризувалися відносною лінійністю та передбачуваністю інформаційних потоків, сучасне інформаційне протистояння відбувається одночасно на декількох рівнях. Тактичний рівень охоплює безпосередню оперативну комунікацію між військовими підрозділами, стратегічний – орієнтований на формування наративів та вплив на громадську думку, а когнітивний рівень пов'язаний із трансформацією базових ментальних моделей сприйняття реальності.

Дезінформація як ключовий елемент інформаційної агресії відзначається високим рівнем складності та адаптивності. Сучасні дезінформаційні кампанії використовують психолінгвістичні технології для створення правдоподібних смислових конструкцій, що ускладнює їх виявлення та нейтралізацію. У цьому контексті військовий перекладач опиняється в ситуації підвищеного комунікативного навантаження, здійснюючи не лише міжмове посередництво, а й функції аналітика та верифікатора інформації [13].

Когнітивний вимір інформаційної агресії набуває особливого значення у контексті професійної комунікації військового перекладача. Сучасні напрацювання у галузі когнітивної війни, представлені провідними військовими аналітиками, розкривають механізми впливу на процеси ухвалення рішень через маніпулювання інформаційним середовищем. Перекладач як учасник комунікативного ланцюга стає потенційною об'єктом когнітивного впливу, що може призводити до несвідомого викривлення змісту повідомлень під дією власних упереджень або зовнішнього маніпулятивного тиску [53].

Традиційне розуміння ролі військового перекладача як пасивного посередника між комунікантами різних мовних спільнот зазнає кардинальних змін в умовах інформаційної агресії. Сучасні дослідження професійної

комунікації у військовій сфері, зокрема роботи, опубліковані фахівцями Військової академії США Вест-Пойнт, підкреслюють активну роль перекладача у формуванні та трансформації військових дискурсів. Автори аргументують, що військовий перекладач фактично постає як культурний медіатор та стратегічний комунікатор, чия діяльність може суттєво впливати на ефективність військових операцій та міжнародної співпраці [58].

Розширення функціонального репертуару військового перекладача в умовах інформаційної агресії пов'язане насамперед з необхідністю виконання аналітичних завдань. Роль перекладача не може зводитися до механічного відтворення змісту повідомлень. Натомість він має здійснювати критичний аналіз інформації на предмет наявності ознак дезінформації, пропаганди або засобів психологічного впливу. Це вимагає глибокого розуміння не лише лінгвістичних, а й екстралінгвістичних аспектів комунікації, зокрема контекстуальних факторів, культурних кодів та ідеологічних підтекстів.

Функція верифікації інформації стає критично важливою в умовах, коли дезінформація використовується як зброя в гібридній війні. Як свідчать аналітичні огляди провідних дослідницьких центрів, сучасні дезінформаційні операції вирізняються високим рівнем організації, професіоналізмом виконавців та використанням складних технологій маніпуляції свідомістю. У таких реаліях військовий перекладач має володіти розвиненими навичками фактчекінгу, критичного аналізу джерел і виявлення характерних ознак фальсифікованого контенту. Натомість це вимагає включення компонентів медіаграмотності до структури його професійної компетентності.

Психологічна функція професійної комунікації військового перекладача також зазнає трансформації в умовах інформаційної війни. Перекладач часто опиняється в ситуаціях високого емоційного напруження, коли необхідно забезпечити ефективну комунікацію між сторонами конфлікту або працювати з травмованими особами. Дослідження стресових чинників у діяльності перекладачів під час кризових ситуацій, проведені з використанням мультимодальних технологій відстеження фізіологічних показників, демонструють, що інтерпретація в умовах кризи супроводжується значно вищим рівнем психологічного стресу та когнітивного навантаження порівняно зі стандартними умовами роботи. Це актуалізує необхідність розвитку психологічної стійкості та навичок саморегуляції як невід'ємних компонентів професійної компетентності військового перекладача.

Специфіка професійної комунікації фахівця в умовах інформаційної агресії визначається комплексом взаємопов'язаних викликів, що охоплюють когнітивні, емоційні, етичні та технологічні аспекти діяльності. Когнітивні

виклики пов'язані насамперед із необхідністю одночасної обробки великих обсягів різнопланової інформації в умовах дефіциту часу та високого психологічного тиску. На відміну від стандартних перекладацьких завдань, орієнтованих на роботу з передбачуваними типами текстів, військовий перекладач в умовах інформаційної агресії має справу з динамічним і часто хаотичним інформаційним потоком, що поєднує офіційні повідомлення, розвідувальні дані, пропагандистські матеріали та дезінформаційний контент. Когнітивне навантаження посилюється необхідністю постійного перемикання між різними типами дискурсів та комунікативних реєстрів. Військовий перекладач може протягом короткого проміжку часу працювати з технічною документацією, здійснювати усний переклад переговорів на найвищому рівні, аналізувати пропагандистські матеріали противника та надавати консультації щодо культурних особливостей місцевого населення. Така мультизадачність потребує високого рівня когнітивної гнучкості та здатності швидко адаптуватися до мінливих комунікативних ситуацій.

Емоційні виклики професійної комунікації в умовах інформаційної агресії пов'язані з постійною експозицією до травмувального контенту та необхідністю збереження професійної нейтральності в психологічно напружених ситуаціях. Військовий перекладач може бути свідком жорстоких подій, працювати з описами військових злочинів або перекладати емоційно важкі свідчення постраждалих цивільних осіб. Здатність зберігати емоційну рівновагу та професіоналізм у таких умовах є критично важливою для забезпечення якості комунікації.

Етичні виклики постають особливо гостро в ситуаціях, коли перекладач стикається з дилемою між принципом точності перекладу та вимогами інформаційної безпеки. Традиційні професійні кодекси перекладачів постулюють необхідність максимально точної передачі змісту оригіналу без власних інтерпретацій чи цензури. Однак в умовах інформаційної агресії дослівний переклад пропагандистських або дезінформаційних матеріалів може сприяти поширенню шкідливого контенту та завдавати шкоди національній безпеці. Перекладач опиняється в ситуації етичної напруженості, коли необхідно знайти баланс між професійною чесністю та відповідальністю перед суспільством.

Технологічні виклики пов'язані зі швидким розвитком цифрових технологій та їх інтеграцією у військову комунікацію. Сучасний військовий перекладач має володіти широким спектром технологічних інструментів, від систем машинного перекладу до спеціалізованих платформ для аналізу інформації та виявлення дезінформації. Водночас технологізація перекладацької діяльності створює нові виклики, зумовлені необхідністю

критичного осмислення обмежень автоматизованих систем та збереження людського контролю над процесами прийняття важливих комунікативних рішень. Дослідження застосування ШІ у військовій сфері підкреслюють, що технологічні рішення можуть бути ефективними інструментами підтримки, але не здатні повністю замінити людський чинник у складних комунікативних ситуаціях, що вимагають культурної чутливості та етичного судження [37].

Ефективна професійна комунікація військового перекладача в умовах інформаційної агресії ґрунтується на розробці та імплементації адаптивних стратегій, що дають змогу гнучко реагувати на мінливі умови операційного середовища. Концепція адаптивності у контексті перекладацької діяльності передбачає здатність не лише пристосовуватися до зовнішніх обставин, а й проактивно формувати комунікативний простір відповідно до стратегічних цілей та етичних принципів професії [25]. Стратегія контекстуального аналізу передбачає систематичну оцінку комунікативної ситуації з урахуванням множинних чинників, що можуть впливати на інтерпретацію та сприйняття повідомлення. Перекладач має враховувати не лише лінгвістичні характеристики тексту, а й більш широкий контекст його створення та функціонування. Це передбачає розуміння політичних, ідеологічних та культурних передумов повідомлення, усвідомлення потенційних комунікативних інтенцій відправника та очікувань реципієнта. У контексті інформаційної агресії така стратегія набуває особливого значення, оскільки дає змогу ідентифікувати приховані маніпулятивні елементи та відповідним чином адаптувати перекладацькі рішення [25]. Стратегія верифікаційного перекладу є інноваційним підходом, що інтегрує елементи журналістського фактчекінгу в перекладацьку практику. Ця стратегія передбачає обов'язкову перевірку фактологічної точності інформації до її відтворення цільовою мовою. Перекладач використовує доступні ресурси для верифікації фактичних тверджень, консультується з експертами відповідної галузі та порівнює інформацію з множинних незалежних джерел. У разі виявлення ознак дезінформації або фактичних неточностей фахівець має право та професійний обов'язок сигналізувати про це замовникам, навіть якщо це призведе до затримки у наданні перекладацьких послуг.

Стратегія культурно-психологічної адаптації спрямована на забезпечення ефективності міжкультурної комунікації шляхом урахування психологічних та культурних особливостей цільової аудиторії. Дослідження міжкультурної комунікації у військовому контексті свідчать, що нехтування культурною специфікою може призводити до серйозних непорозумінь та конфліктів навіть за умови технічно правильного перекладу. Військовий перекладач має володіти

глибокими знаннями про культурні норми, цінності та комунікативні табу представників різних культур, з якими він працює. Це дає змогу адаптувати не лише зміст, а й форму повідомлення таким чином, щоб воно було максимально зрозумілим та прийнятним для представників цільової культури [6].

Стратегія проактивного реагування передбачає відмову від пасивного відтворення існуючих повідомлень на користь активної участі у формуванні комунікативних процесів. Перекладач, володіючи унікальною позицією на перетині інформаційних та культурних просторів, здатний ідентифікувати потенційні комунікативні ризики та загрози до моменту їх матеріалізації. Це передбачає попередження про можливі культурні непорозуміння, сигналізування про виявлення дезінформаційних кампаній або надання рекомендацій щодо оптимізації комунікативних стратегій у конкретних ситуаціях.

Психологічний вимір професійної комунікації військового перекладача в умовах інформаційної агресії характеризується високим рівнем складності та багатоаспектності. Стресові чинники, з якими стикається військовий перекладач, мають як об'єктивний характер, пов'язаний зі специфікою професійного середовища, так і суб'єктивний, що визначається індивідуальними психологічними особливостями особистості та рівнем фахової підготовки.

Хронічний стрес, спричинений тривалим перебуванням в умовах підвищеної небезпеки та невизначеності, може суттєво впливати на когнітивні функції перекладача. Дослідження психологічних аспектів діяльності перекладачів у кризових ситуаціях демонструють, що постійний стрес призводить до погіршення концентрації уваги, сповільнення швидкості обробки інформації та зростання ймовірності помилок. Це створює парадоксальну ситуацію: саме за умов, що вимагають максимальної точності та ефективності комунікації, когнітивні ресурси фахівця можуть бути суттєво обмежені через психологічне навантаження [9]. Емоційна праця становить значну частину професійної діяльності військового перекладача в умовах конфлікту. Виконання завдань передбачає постійну саморегуляцію та збереження професійної нейтральності навіть у ситуаціях, що викликають гострі реакції. Водночас фахівець має бути чутливим до внутрішнього стану інших учасників комунікації та вміти адекватно відтворювати емоційне забарвлення повідомлень. Ця подвійна вимога створює значне психологічне напруження, що може призводити до виснаження та професійного вигорання.

Феномен вторинної травматизації набуває особливої актуальності в контексті діяльності військових перекладачів. Постійна експозиція до травмувального контенту через необхідність перекладу свідчень про жорстокості, описів військових злочинів або роботи з постраждалими

може призводити до розвитку симптомів, подібних до посттравматичного стресового розладу. Отже, виникає необхідність систематичної психологічної підтримки та розробки програм профілактики вторинної травматизації для фахівців, що працюють у конфліктних зонах [9]. Моральна травма як специфічна форма психологічного ушкодження може виникати в ситуаціях, коли перекладач змушений робити вибір між професійними принципами та етичними переконаннями. Наприклад, необхідність перекладати накази, що суперечать особистим моральним цінностям, або участь у діяльності, результати якої можуть завдати шкоди мирному населенню, може призводити до глибокого внутрішнього конфлікту та тривалих психологічних наслідків. Це актуалізує необхідність розробки етичних протоколів та механізмів психологічної підтримки для перекладачів у ситуаціях морально-етичної напруженості.

Розвиток психологічної резильєнтності є критично важливим для забезпечення довгострокової ефективності професійної діяльності військового перекладача. Резильєнтність трактується не лише як здатність долати негативні наслідки стресу та травмувального досвіду, а й використовувати складні життєві ситуації як можливості для особистісного та професійного зростання. Це передбачає розвиток комплексу навичок саморегуляції, розбудову підтримувальних соціальних зв'язків та формування конструктивних когнітивних стратегій подолання труднощів [9].

Технологічна революція у сфері ІКТ кардинально трансформує характер професійної діяльності військового перекладача. Системи машинного перекладу, що ґрунтуються на технологіях штучного інтелекту та нейронних мереж, демонструють значний прогрес у якості автоматизованого перекладу, особливо для стандартизованих типів текстів. Дослідження застосування ШІ у військовій сфері підкреслюють їхній потенціал для підвищення оперативності та ефективності комунікації між підрозділами міжнародних коаліцій.

Водночас інтеграція технологічних рішень у професійну комунікацію військового перекладача актуалізує нові проблемні аспекти та потребує критичного осмислення обмежень автоматизованого інструментарію. Системи машинного перекладу, попри значний прогрес, залишаються вразливими до контекстуальних нюансів, культурних ідіом та імпліцитних смислів, що мають критичне значення у військовому контексті. Помилки автоматизованого перекладу у військовій сфері можуть мати серйозні наслідки, від тактичних непорозумінь до стратегічних прорахунків або навіть міжнародних інцидентів.

Технології верифікації інформації та виявлення дезінформації постають фундаментальним складником технологічного арсеналу сучасного військового перекладача. Спеціалізовані програмні рішення

дають змогу швидко перевіряти фактичні твердження, аналізувати достовірність джерел та ідентифікувати типові маркери неправдивого контенту. Однак ефективне використання цих технологій вимагає розвитку специфічних компетенцій медіаграмотності та критичного мислення, що має бути інтегровано у програми підготовки фахівців у галузі перекладу.

Платформи для дистанційної комунікації та співпраці трансформують організаційні аспекти перекладацької діяльності у військовій сфері. Можливість здійснювати дистанційний переклад дає змогу залучати фахівців незалежно від їхнього географічного розташування, що особливо важливо для забезпечення перекладу рідкісних мов або залучення експертів вузької спеціалізації. Водночас дистанційна робота може створювати додаткові ризики щодо забезпечення конфіденційності та захисту інформації, що має критичне значення у військовій сфері.

Біометричні технології та системи моніторингу психофізіологічного стану відкривають нові можливості для підтримки ефективності професійної комунікації перекладача. Дослідження, присвячені використанню технологій відстеження руху очей та аналізу фізіологічних параметрів під час перекладацької діяльності, демонструють потенціал цих інструментів для ранньої діагностики когнітивного перевантаження та стресових станів. Зазначене дає змогу своєчасно коригувати робоче навантаження та запобігати критичному зниженню якості комунікації внаслідок психофізіологічного виснаження [30].

Етична проблематика професійної комунікації військового перекладача в умовах інформаційної агресії набуває особливої складності. Традиційні моральні принципи перекладацької професії, сформовані в контексті мирного часу та конвенційних форм міжнародної співпраці, виявляються недостатніми для регулювання діяльності фахівця в умовах гібридного протистояння. Це зумовлює необхідність розробки нової парадигми, здатної забезпечити баланс між професійними стандартами, національними інтересами та загальнолюдськими цінностями.

Принцип точності перекладу, що традиційно вважався основоположним у перекладацькій професії, потребує переосмислення в контексті інформаційної війни. Класична інтерпретація цього принципу передбачає максимально точну передачу змісту оригіналу без власних інтерпретацій, додавань чи вилучень. Однак в умовах, коли оригінальне повідомлення може містити дезінформацію, пропаганду або маніпулятивні елементи, дослівний переклад може сприяти поширенню шкідливого контенту та завдавати шкоди національній безпеці або громадському порядку.

Питання професійної лояльності стає особливо актуальним у військовому контексті. Військовий перекладач знаходиться у складній позиції між вимогами професійної етики, що наголошує на нейтральності й об'єктивності, а також обов'язками перед військовою організацією та державою, яким він служить. Ця дихотомія може призводити до складних етичних дилем, особливо в ситуаціях, коли виникають суперечності між інтересами різних сторін. Розробка етичних протоколів для врегулювання таких конфліктів є нагальною потребою сучасної теорії та практики військового перекладу.

Фахівець має доступ до чутливої інформації, що може становити інтерес для ворожих спецслужб або використовуватися у дезінформаційних кампаніях. Наявність такого доступу висуває особливі вимоги щодо гарантування інформаційної безпеки та дотримання режиму секретності. Водночас абсолютизація принципу конфіденційності може створювати етичні проблеми у ситуаціях, коли перекладач стає свідком порушень міжнародного гуманітарного права або інших серйозних злочинів. Баланс між професійною дискрецією та громадянською відповідальністю залишається об'єктом активної етичної дискусії у професійному середовищі військових перекладачів.

Принцип гуманітарної відповідальності підкреслює важливість дотримання норм міжнародного гуманітарного права та захисту основоположних свобод у процесі діяльності. Військовий перекладач не може залишатися пасивним інструментом передачі інформації у ситуаціях, коли його робота може спричинити порушення прав людини або міжнародного права. Зазначене передбачає активну етичну позицію та готовність відмовитися від виконання завдань, що суперечать фундаментальним правовим і моральним нормам попри ризики потенційних негативних наслідків для професійної кар'єри.

Міжкультурна комунікація в умовах гібридного протистояння характеризується підвищенням рівнем складності та конфліктогенності. Соціокультурні відмінності, що в мирних умовах можуть бути джерелом взаємозбагачення та інновацій, в контексті конфлікту часто стають предметом маніпуляцій та засобом поглиблення розколу між різними групами. Військовий перекладач як культурний медіатор відіграє критично важливу роль у запобіганні непорозумінням та сприянні конструктивному діалогу між представниками полярних світоглядних систем.

Ентосоціальна чутливість як професійна компетенція військового перекладача передбачає не лише знання традицій і звичаїв, а й глибоке розуміння механізмів функціонування культури, процесів формування ідентичності та динаміки міжгрупових взаємодій. Дослідження

міжкультурної комунікації у військовому контексті засвідчують, що оперування поверхневими стереотипами може бути не менш проблематичним, ніж повна необізнаність, оскільки призводить до надмірного спрощення та есенціалізації світоглядних відмінностей. Феномен культурної гібридності набуває особливого значення в контексті сучасних міграційних процесів та глобалізації. Військовий перекладач часто працює з людьми, що мають складну мультикультурну ідентичність і не вписуються у традиційні категорії. Зазначене потребує гнучкості та здатності працювати з динамічними й мінливими соціальними конфігураціями, а не зі статичними моделями національних спільнот [6].

Культурна дипломатія як специфічна функція військового лінгвіста передбачає активну участь у процесах налагодження міжнаціонального діалогу та подолання ментальних розбіжностей. У міжнародних військових операціях перекладач часто виконує роль неформального радника, що допомагає командуванню розуміти культурний контекст операцій та уникати дій, що можуть сприйматися як нечутливі або образливі для місцевого населення. Ця функція вимагає розвинених навичок міжкультурної комунікації та дипломатичної чутливості.

Ефективна підготовка військових перекладачів до професійної діяльності в умовах інформаційної агресії потребує комплексного підходу, що поєднує традиційну лінгвістичну підготовку з розвитком широкого спектру додаткових компетенцій. Сучасні освітні програми в цій галузі мають враховувати специфіку гібридних конфліктів та інтегрувати модулі з інформаційної безпеки, медіаграмотності, психологічної стійкості та міжкультурної комунікації. Розвиток критичного мислення є фундаментальною основою для ефективної роботи перекладача в умовах інформаційної війни. Критичне мислення передбачає здатність аналізувати інформацію з множинних перспектив, виявляти логічні помилки та маніпулятивні техніки, оцінювати достовірність джерел та формулювати обґрунтовані судження. Дослідження освітніх практик у галузі підготовки перекладачів підкреслюють важливість інтеграції елементів критичного мислення у всі компоненти навчального процесу, а не лише у спеціалізовані курси. Навчання технологіям верифікації інформації та фактчекінгу стає невід'ємною частиною професійного становлення військових перекладачів. Майбутні фахівці мають оволодіти методами перевірки фактичних тверджень, аналізу джерел інформації, виявлення ознак дезінформації та використання спеціалізованих інструментів для верифікації візуального та текстового контенту. Зазначене потребує інтеграції елементів журналістики та медіаграмотності у традиційні програми підготовки перекладачів.

2.4 Етична відповідальність військового перекладача в контексті гібридних загроз: міжнародні стандарти та виклики практики

Етична відповідальність перекладача у мілітарному середовищі є одним із найбільш складних і водночас фундаментальних складників фахової діяльності. Якщо у цивільному перекладознавстві етика розглядається переважно як питання професійної доброчесності, якості виконання замовлення та дотримання конфіденційності, то у військовому контексті вона набуває екзистенційного виміру. Тут від морального вибору фахівця може залежати не лише успіх комунікації, а й життя людей, безпека підрозділів, а в умовах гібридних воєн – стабільність інформаційного простору держави.

Військовий перекладач, діючи в епіцентрі перекресних впливів – між мовами, культурами, ідеологіями, – неминуче стикається з етичними дилемами, що виходять за межі формальних кодексів. У ситуаціях, коли переклад може бути використаний як елемент інформаційної операції або інструмент пропаганди, виникає гострий конфлікт лояльностей: професійної (точність, нейтральність, об'єктивність) та національної (збереження безпеки, захист власної держави від маніпуляцій). Ця подвійність зумовлює необхідність формування нової парадигми етичної відповідальності – гнучкої, проте принципової, що враховує як міжнародні стандарти, так і особливості військової служби.

Міжнародна асоціація конференц-перекладачів (Association Internationale des Interprètes de Conférence, AIIC) визначає професійну етику як сукупність принципів, що регулюють діяльність фахівця, зокрема чесність, компетентність, незалежність і конфіденційність. Кодекс професійної етики AIIC (AIIC Code of Professional Ethics у редакції 2022 року) зобов'язує перекладача утримуватися від виконання роботи за умови відсутності належної підготовки чи знань, можливості гарантувати якість перекладу або у разі виникнення конфлікту інтересів між його професійними та особистими зобов'язаннями. Особливе місце відводиться конфіденційності: будь-яка інформація, отримана під час роботи, вважається недоторканою, а її розголошення може бути виправдане лише у виняткових випадках, передбачених законом чи суспільною необхідністю [22].

У Кодексі етики Міжнародної асоціації професійних перекладачів (Code of Ethics of the International Association of Professional Translators and Interpreters, IAPTI) акцент зміщено з інституційної на індивідуальну відповідальність. Перекладач має право відмовитися від завдання, якщо воно суперечить його моральним переконанням або якщо зміст

перекладу може зашкодити людям чи суспільству. Цей принцип «етичного самовизначення» є надзвичайно важливим для військового контексту, адже фахівець може опинитися перед необхідністю перекладати тексти, що містять пропаганду, заклики до насильства або інформацію, яка потенційно порушує гуманітарне право. У таких ситуаціях ІАРТІ закликає перекладача діяти в дусі гуманізму, навіть якщо це суперечить інтересам замовника [36].

У військовому перекладі етична відповідальність виходить за межі класичної дихотомії «правильно – неправильно». Перекладач постає не лише мовним посередником, а й гарантом достовірності комунікації. Його професійна діяльність також охоплює оцінку надійності джерел, розпізнавання маніпуляцій, запобігання викривленню сенсу повідомлень. В епоху гібридних загроз, коли дезінформація використовується як зброя, перекладач стає першим фільтром інформаційної безпеки. Помилка в перекладі може бути не лише лінгвістичним недоглядом, а й чинником стратегічного ризику.

Особливого значення набуває поняття «інформаційної лояльності». На відміну від традиційного принципу «нейтральності перекладача», який передбачає максимальне відсторонення від змісту повідомлення, військовий перекладач має поєднувати об'єктивність з усвідомленням цінностей і стратегічних пріоритетів власної держави. Це не передбачає суб'єктивного викривлення інформації, а натомість вимагає критичного мислення та відповідальності за те, щоб результати перекладу не стали інструментом ворога. У такому сенсі етична лояльність набуває подвійного вектора – до істини та до суспільства.

АПС і ІАРТІ, попри різницю у сфері дії, сходяться у визнанні автономії перекладача як морального суб'єкта. Вони не лише встановлюють заборони, а й визнають право фахівця на відмову від участі в діях, що суперечать загальнолюдським цінностям. Цей підхід особливо важливий для роботи у військовому середовищі, де тиск і лояльність можуть конфліктувати з етичними принципами. Саме тому для військового перекладача необхідно доповнити міжнародні норми положеннями про інформаційну етику, що охоплюють чесність у роботі з даними, обережність у поширенні контенту, дотримання норм гуманітарного права та етичне використання технологій.

В умовах інформаційної агресії перекладач стикається також із психологічним складником етики: збереженням стійкості перед дезінформаційними впливами, пропагандистськими наративами або власним емоційним виснаженням. Етична відповідальність у цьому аспекті

означає турботу не лише про точність перекладу, а й про власну ментальну рівновагу – як умову здатності мислити критично і ухвалювати зважені рішення.

Отже, етична відповідальність військового перекладача – це динамічна, багатовимірна категорія, що охоплює моральну автономію, професійну компетентність, національну лояльність та гуманістичні цінності. Міжнародні кодекси АПС та ІАРТІ окреслюють загальні орієнтири, проте вони не спроможні врахувати всіх нюансів сучасної гібридної війни. Тому постає потреба у створенні спеціалізованого *Етичного кодексу військового перекладача*, який інтегрував би міжнародні стандарти з вимогами національної безпеки, прав людини та інформаційної етики. Лише такий підхід забезпечить баланс між об'єктивністю та відповідальністю, між свободою професії та її місією у світі, де слово може бути зброєю не менш потужною за будь-який технологічний арсенал.

2.5 Перспективи розвитку військового перекладу в контексті інформаційної безпеки

Технологічна революція у сфері ІКТ створює безпрецедентні можливості для трансформації військового перекладу, водночас генеруючи складні питання щодо балансу між технологічними рішеннями та людським фактором. Розвиток машинного перекладу, що ґрунтується на глибоких нейронних мережах та технологіях ШІ, демонструє вражаючий прогрес у якості автоматизованого перекладу, особливо для стандартизованих типів текстів та широко вживаних мовних пар. Сучасні перекладацькі системи, які працюють із штучним інтелектом, здатні забезпечувати якість перекладу, порівнянну з результатами професійних перекладачів, для певних категорій текстів. Ця технологія використовує складні архітектури нейронних мереж, здатні обробляти цілі речення як єдині семантичні одиниці, а не як послідовності ізольованих слів чи фраз. Такий підхід дає змогу краще враховувати контекстуальні залежності та відтворювати природність цільової мови.

У військовій сфері впровадження систем автоматизованого перекладу відбувається через розробку спеціалізованих платформ, адаптованих до специфіки оборонних завдань. Прикладом є Система машинного перекладу іноземних мов, розроблена для потреб збройних сил Сполучених Штатів (The U.S. Army's Machine Foreign Language Translation System, MFLTS). Вона забезпечує автоматизований переклад усного мовлення і текстових матеріалів у польових умовах. Ця система, хоча і не замінює професійних лінгвістів

та перекладачів, значно розширює комунікативні можливості військово-службовців, що не володіють іноземними мовами, даючи їм змогу ефективно взаємодіяти з місцевим населенням та іноземними партнерами [27].

Водночас впровадження технологій ШІ у військовий переклад супроводжується низкою викликів та обмежень, що потребують критичного осмислення. Системи машинного перекладу залишаються вразливими до культурних нюансів, ідіоматичних виразів, термінологічної неоднозначності та контекстуальних підтекстів, що можуть бути критично важливими у військовому контексті. Дослідження застосування ШІ, зокрема й поза межами військової сфери, підкреслюють необхідність збереження людського контролю над критично важливими комунікативними процесами. Пріоритетним напрямом є розробка гібридних систем, що оптимально поєднують переваги автоматизації з незамінними якостями людського судження.

Перспективним напрямом технологічного розвитку є створення інтелектуальних систем підтримки прийняття перекладацьких рішень, що використовують технології машинного навчання для аналізу контексту, виявлення потенційних проблем та надання рекомендацій перекладачам. Такі системи не замінюють фахівця, а розширюють його когнітивні можливості, даючи змогу зосередитися на найскладніших аспектах перекладацької діяльності. Інтеграція технологій розпізнавання образів, аналізу тональності та семантичного аналізу у перекладацькі інструменти відкриває можливості для нюансованого розуміння комунікативних інтенцій та культурних контекстів [48].

Невід'ємною частиною професійного інструментарію військового перекладача майбутнього наразі стають технології верифікації інформації та виявлення дезінформації. Системи автоматизованого фактчекінгу, що використовують техніки обробки природної мови та доступ до великих баз даних, дають змогу швидко перевіряти фактичні твердження та ідентифікувати потенційно неправдивий контент. Це набуває критичного значення в умовах інформаційної війни, коли швидкість та точність верифікації можуть визначати успіх або поразку в інформаційному протистоянні.

Технологічні зміни каталізують фундаментальну трансформацію професійних компетенцій, необхідних для ефективної діяльності військового перекладача у майбутньому. Традиційна модель фахівця, що володіє глибокими лінгвістичними знаннями та навичками міжмовного посередництва, доповнюється новими вимогами, пов'язаними з технологічною грамотністю, аналітичними здібностями та розумінням складних систем інформаційної безпеки.

Концепція технологічної компетентності набуває центрального значення у визначенні професійного профілю військового перекладача майбутнього. Сучасний фахівець має не лише вміти користуватися

наявними технологічними інструментами, а й розуміти принципи їх функціонування, усвідомлювати обмеження та потенційні ризики автоматизованих систем, а також критично оцінювати якість машинного перекладу й ухвалювати обґрунтовані рішення щодо доцільності використання сучасних технологій у конкретних ситуаціях. Успішна взаємодія людини з інтелектуальними системами потребує розвитку нових форм грамотності, що поєднують технічні знання з критичним мисленням [19]. Аналітична компетентність стає не менш важливою, ніж традиційні перекладацькі навички. Військовий перекладач майбутнього виконує функції не лише мовного посередника, а й аналітика інформації, здатного оцінювати достовірність джерел, виявляти ознаки маніпуляцій та дезінформації, досліджувати комунікативні стратегії та передбачати потенційні наслідки різних варіантів перекладацьких рішень. Це зумовлює необхідність інтеграції методів критичного аналізу медіа, техніки фактчекінгу та розуміння механізмів інформаційного впливу в систему професійної підготовки військових перекладачів.

Компетентність у сфері інформаційної безпеки набуває статусу базової вимоги до військового перекладача. Фахівець має розуміти архітектуру сучасних інформаційних загроз, володіти навичками забезпечення конфіденційності комунікацій, вміти розпізнавати спроби соціальної інженерії та кібератак через мовні канали. Людський чинник стає критично важливим у забезпеченні комплексної безпеки, оскільки навіть найдосконаліші технічні засоби захисту можуть бути скомпрометовані через помилки або маніпулятивний вплив на людину.

Розвиток міжкультурної компетентності залишається фундаментальною основою професійної діяльності військового перекладача навіть в умовах стрімкої технологізації. Глобалізація військового співробітництва та участь у багатонаціональних операціях потребують глибокого розуміння не лише мовних, а й культурних, релігійних, історичних та соціально-політичних аспектів комунікації між представниками різних цивілізацій. Автоматизовані системи перекладу, попри технологічний прогрес, залишаються обмеженими у здатності враховувати тонкі культурні нюанси та адаптувати комунікацію до специфічних культурних контекстів.

Технологічний прогрес та зміна характеру військових конфліктів каталізують організаційні трансформації у сфері військового перекладу, що передбачають впровадження нових моделей надання послуг, реструктуризацію служб мовного забезпечення та розвиток нових форм міжнародної співпраці. Традиційна модель централізованих перекладацьких служб поступово доповнюється більш гнучкими та децентралізованими підходами, що забезпечують швидку адаптацію до мінливих оперативних потреб.

Концепція розподіленого мовного забезпечення набуває популярності у контексті сучасних військових операцій. Ця модель передбачає створення мережі перекладачів, що можуть залучатися до виконання завдань незалежно від їхнього географічного розташування завдяки використанню сучасних технологій дистанційної комунікації. Така організаційна структура дає змогу оптимізувати використання людських ресурсів, забезпечувати цілодобове покриття різних часових поясів та швидко масштабувати перекладацькі послуги відповідно до оперативних потреб. Водночас дистанційна модель зумовлює нові виклики у сфері інформаційної безпеки, верифікації ідентичності перекладачів та контролю якості наданих послуг [19].

Гібридні моделі мовного забезпечення, що поєднують професійних військових перекладачів, цивільних фахівців та автоматизовані системи, демонструють значний потенціал для підвищення ефективності та гнучкості перекладацьких послуг. У такій моделі рутинні завдання, що не потребують високого рівня культурної чутливості або критичного судження, виконуються автоматизованими системами або фахівцями нижчого рівня кваліфікації, тоді як складні та стратегічно важливі завдання залишаються у компетенції досвідчених професійних перекладачів. Це дає змогу оптимізувати залучення обмеженого ресурсу висококваліфікованих фахівців та підвищити економічну ефективність мовного забезпечення.

Розвиток спільних стандартів, обмін кращими практиками та координація зусиль у підготовці фахівців стають критично важливими для забезпечення ефективної комунікації у багатонаціональних військових операціях та міжнародних оборонних альянсах. Стандартизація термінології та уніфікація перекладацької діяльності є фундаментальною передумовою для ефективної співпраці між збройними силами різних країн. Організація Північноатлантичного договору здійснює систематичну роботу зі стандартизації військової термінології та розроблення багатомовних глосаріїв, що забезпечують уніфіковане розуміння ключових концепцій у всіх державах-членах цієї інституції. Зазначена діяльність охоплює не лише лінгвістичні аспекти, а й концептуальну гармонізацію, що передбачає узгодження змісту термінів та їх вживання у різних оперативних контекстах [42].

Розвиток міжнародних освітніх програм та програм обміну у галузі підготовки військових перекладачів сприяє формуванню спільної професійної культури та поширенню кращих практик. Спільні тренінги, навчання та сертифікаційні програми дають змогу військовим перекладачам різних країн набувати досвіду роботи у багатонаціональному середовищі, розвивати міжкультурну компетентність та налагоджувати професійні зв'язки, що полегшують співпрацю у реальних оперативних ситуаціях. Координація

зусиль із виявлення та нейтралізації дезінформаційних кампаній, обмін даними про нові маніпулятивні техніки та спільна розробка методів верифікації інформації можуть значно підвищити ефективність протидії інформаційним загрозам на глобальному рівні.

Розвиток автоматизованих систем перекладу, використання ШІ та інтеграція перекладацької діяльності у складні інформаційні системи породжують нові етичні дилеми щодо відповідальності, прозорості та підзвітності. Питання відповідальності за помилки машинного перекладу набуває особливої гостроти в контексті військового застосування, де наслідки неточностей можуть бути катастрофічними. Хто несе відповідальність за помилку автоматизованої системи, що призвела до тяжких наслідків – розробники алгоритму, оператори системи, командири, які ухвалили рішення на основі неточного перекладу, чи організація, що впровадила систему? Дослідження етичних аспектів застосування ШІ у військовій сфері підкреслюють необхідність розробки чітких правових рамок, що визначають розподіл відповідальності між різними акторами у ланцюгу прийняття рішень. Принцип прозорості функціонування автоматизованих систем перекладу стає критично важливим для забезпечення довіри до технологічних розробок. Користувачі таких інструментів, особливо в контексті прийняття важливих військових рішень, мають розуміти механізми генерації перекладу, чинники впливу на результати роботи системи та її обмеження.

Етичні питання конфіденційності та захисту персональних даних набувають нового виміру в контексті використання технологій машинного перекладу. Багато сучасних систем нейронного перекладу ґрунтуються на хмарних обчисленнях та зберіганні даних на серверах розробників, що створює ризики витоку чутливої військової інформації. Розробка захищених систем перекладу, що функціонують локально без передачі даних у зовнішні мережі, постає пріоритетним напрямом технологічного розвитку для військової сфери.

Правові аспекти використання автоматизованих систем перекладу у військових операціях потребують детальної регламентації на національному та міжнародному рівнях. Йдеться про питання допустимості застосування машинного перекладу для різних типів документів та комунікацій, вимоги щодо верифікації та контролю якості автоматизованого перекладу, стандарти безпеки технологічних систем. Розробка міжнародних правових норм у цій сфері може сприяти формуванню загальних стандартів та запобіганню зловживанням технологіями.

Трансформація професійних вимог до військових перекладачів зумовлює необхідність кардинального оновлення підходів до освіти та професійної підготовки. Традиційні освітні програми, що фокусувалися переважно

на розвитку лінгвістичних компетенцій, мають бути доповнені новими компонентами, що відображають міждисциплінарний характер сучасного військового перекладу та інтеграцію технологічних, аналітичних і безпекових аспектів професійної діяльності.

Замість традиційного акценту на засвоєнні певного обсягу знань, сучасні освітні програми мають фокусуватися на розвитку комплексних компетенцій, що забезпечують ефективність дій у складних та мінливих умовах. Зазначений підхід охоплює не лише когнітивні навички, а й метакогнітивні здібності, пов'язані з рефлексією власної діяльності, здатністю до самонавчання та адаптації до нових викликів. Інтеграція технологічних компонентів у освітні програми передбачає не лише опанування конкретних інструментів, а й розвиток глибокого розуміння принципів функціонування інтелектуальних систем, машинного навчання та обробки природної мови. Студенти мають розуміти можливості та обмеження різних підходів до автоматизованого перекладу, вміти критично оцінювати якість результату та ухвалювати обґрунтовані рішення щодо оптимального поєднання технологічних інструментів і людських ресурсів у конкретних ситуаціях.

Розвиток модулів з інформаційної безпеки, медіаграмотності та критичного аналізу стає невід'ємною частиною підготовки військових перекладачів. Майбутні фахівці мають оволодіти методами виявлення дезінформації, техніками верифікації фактів, розуміти механізми інформаційного впливу та психологічних операцій. Реалізація такого підходу потребує залучення експертів з різних галузей – від кібербезпеки до психології пропаганди – задля забезпечення комплексної міждисциплінарної підготовки.

Використання інноваційних технологій навчання, зокрема віртуальної реальності, симуляцій та гейміфікації, відкриває нові можливості для створення імерсивного навчального досвіду. Віртуальні симуляції бойових ситуацій дають змогу майбутнім перекладачам відпрацьовувати навички роботи у стресових умовах, ухвалювати рішення в умовах невизначеності та розвивати психологічну стійкість без ризику для життя та здоров'я. Інтерактивні сценарії можуть моделювати складні міжкультурні комунікативні ситуації, що сприяє здобуттю студентами досвіду роботи з різноманітними культурними контекстами. Розвиток програм безперервної професійної освіти стає критично важливим в умовах швидких технологічних змін. Військові перекладачі потребують регулярного оновлення знань та навичок протягом усієї професійної кар'єри. Це передбачає створення гнучких модульних програм, що дають змогу фахівцям вибірково поглиблювати компетенції у конкретних напрямках відповідно до їх професійних потреб та інтересів.

Прогрес у нейронауках та когнітивних дослідженнях відкриває принципово нові можливості для розуміння процесів, що супроводжують перекладацьку діяльність, та її оптимізації на основі наукових даних про функціонування мозку. Використання методів нейровізуалізації, таких як функціональна магнітно-резонансна томографія та електроенцефалографія, дає змогу досліджувати мозкову активність перекладачів у реальному часі, виявляючи нейронні кореляції різних аспектів перекладацького процесу [31]. Дослідження когнітивного навантаження під час перекладацької діяльності у стресових умовах можуть призвести до розробки науково обґрунтованих рекомендацій щодо оптимізації робочих процесів та запобігання перевантаженню. Розуміння чинників, що зумовлюють найбільше когнітивне навантаження в перекладацькій діяльності, дає змогу цілеспрямовано розробляти інструменти і методи підтримки, які знижують психофізіологічне напруження та підвищують ефективність роботи.

Нейрокогнітивні дослідження білінгвізму та мультилінгвізму розкривають механізми, завдяки яким володіння декількома мовами впливає на структуру та функціонування мозку. Результати досліджень демонструють, що інтенсивна перекладацька діяльність може спричинити специфічні нейропластичні зміни, що підвищують когнітивну гнучкість, здатність до перемикання уваги та ефективність виконавчих функцій. Розуміння цих механізмів може сприяти розробленню більш ефективних методів навчання та підтримки професійного розвитку військових перекладачів [31].

Перспективним напрямом є дослідження нейрокогнітивних аспектів взаємодії людини з системами машинного перекладу. З'ясування механізмів опрацювання та оцінювання мозком якості автоматизованого перекладу, визначення когнітивних процесів під час постредагування та вивчення впливу тривалого використання цих систем на розвиток професійних навичок перекладача, може сприяти оптимізації дизайну інтерфейсів і робочих процесів, що інтегрують людину та машину.

Перспективи розвитку військового перекладу не можуть розглядатися ізольовано від ширших екологічних та соціальних контекстів, що формують умови професійної діяльності. Зростаюча увага до питань сталого розвитку, соціальної справедливості та екологічної відповідальності впливає на всі аспекти військової діяльності, зокрема й на мовному забезпеченні операцій.

Екологічні виміри майбутнього військового перекладу пов'язані насамперед з енергетичними та ресурсними аспектами функціонування складних інформаційних систем. Системи машинного перекладу, особливо ті, що ґрунтуються на великих нейронних мережах, потребують значних обчислювальних ресурсів та енергії для навчання і

функціонування [45]. Дослідження енергетичної ефективності систем ШІ підкреслюють необхідність балансу між продуктивністю та екологічною відповідальністю під час розробки технологічних рішень для військового застосування.

Соціальні аспекти майбутнього військового перекладу охоплюють питання інклюзивності, різноманітності та доступності професії для представників різних соціальних груп. Традиційно військовий переклад був доменом, доступним переважно для осіб з привілейованим соціально-економічним статусом, що мали можливості здобути якісну мовну освіту. Демократизація доступу до навчання через онлайн-платформи та використання технологій дистанційного навчання відкриває можливості для розширення соціальної бази рекрутування військових перекладачів і залучення талановитих фахівців незалежно від їхнього походження.

Питання гендерної рівності у військовому перекладі набуває особливої актуальності в контексті загальних тенденцій до розширення залучення жінок до лав збройних сил. Жінки можуть мати специфічні переваги у виконанні перекладацьких завдань, зокрема у культурних контекстах, де взаємодія між чоловіками та жінками регулюється строгими нормами. Водночас необхідно враховувати специфічні виклики, з якими стикаються жінки-перекладачі у військовому середовищі та розробляти стратегії, що забезпечують рівні можливості та захист від дискримінації [41].

Перспективи розвитку військового перекладу характеризуються значною регіональною варіативністю, зумовленою специфічними геополітичними, культурними та лінгвістичними особливостями різних частин світу. Розуміння цієї регіональної різноманітності є критично важливим для розроблення ефективних стратегій розвитку і розширення міжнародної співпраці у сфері мовного забезпечення військової діяльності.

Прогнозування довгострокових перспектив розвитку військового перекладу потребує врахування численних чинників невизначеності та альтернативних траєкторій технологічного й соціального розвитку. Методи сценарного планування дають змогу структурувати прогнозування майбутнього шляхом розробки альтернативних правдоподібних сценаріїв, що відображають різні можливі конфігурації ключових чинників впливу.

Оптимістичний сценарій передбачає успішну інтеграцію технологічних інновацій з людським потенціалом, що призводить до значного підвищення ефективності та доступності якісного мовного забезпечення військової діяльності. За такого сценарію автоматизовані системи успішно оптимізують виконання рутинних завдань, що дає змогу фахівцям зосередитися на складнішій та творчій роботі, яка вимагає культурної чутливості та етичного оцінювання. Міжнародна співпраця у сфері

стандартизації та обміну кращими практиками призводить до формування глобальної спільноти військових перекладачів, що ефективно протидіє транснаціональним інформаційним загрозам.

Песимістичний сценарій характеризується загостренням проблем, пов'язаних із надмірною залежністю від недосконалих технологічних систем та ерозією людського експертного потенціалу. За таких умов економічний тиск призводить до масової заміни професійних перекладачів автоматизованими системами без належного врахування їх обмежень та ризиків. Це призводить до накопичення критичних помилок, непорозумінь та конфліктів, що підривають довіру до мовного забезпечення. Відсутність належної міжнародної координації та конкуренція між різними технологічними платформами перешкоджають розробленню спільних стандартів та налагодженню ефективної співпраці.

Трансформаційний сценарій передбачає радикальну зміну парадигми військового перекладу внаслідок проривних технологічних інновацій, зокрема нейроінтерфейсів або квантових обчислень. За такого розвитку подій технологічний прогрес призводить до появи принципово нових форм міжмовної комунікації, що можуть обходити традиційний переклад завдяки інтеграції когнітивних систем представників різних мовних спільнот. Така трансформація потребує фундаментального переосмислення етичних, правових та соціальних аспектів міжмовної комунікації. Сценарій фрагментації характеризується зростаючою диференціацією між різними регіонами та організаціями у підходах до військового перекладу. У межах цієї моделі відсутність глобальної координації призводить до розвитку несумісних технологічних платформ, розбіжностей у професійних стандартах та появи конкуруючих парадигм організації мовного забезпечення, що ускладнює співпрацю у багатонаціональних операціях та може створювати нові вразливості у сфері інформаційної безпеки.

На основі проведеного аналізу перспектив розвитку військового перекладу можна сформулювати комплекс стратегічних рекомендацій для політиків, керівників оборонних відомств, освітніх закладів та дослідників. Ці рекомендації спрямовані на максимізацію можливостей та мінімізацію ризиків, пов'язаних із майбутньою трансформацією сфери мовного забезпечення військової діяльності.

Інвестування в розвиток гібридних систем, що оптимально поєднують автоматизовані технології з людською експертизою, має стати пріоритетом оборонної політики у сфері мовного забезпечення. Йдеться не лише про фінансування технологічних розробок, а й про підтримку досліджень, спрямованих на розуміння оптимальних моделей взаємодії людини з інтелектуальними системами перекладу. Особлива увага має приділятися

розробці систем, що зберігають людський контроль над критичними комунікативними процесами та забезпечують прозорість автоматизованих рішень. Створення міжнародних механізмів координації та співпраці у сфері військового перекладу має передбачати розробку спільних стандартів, обмін досвідом, а також координацію досліджень та розробок.

Забезпечення етичної та правової відповідальності під час використання автоматизованих систем перекладу потребує розробки чітких нормативних рамок на національному та міжнародному рівнях. Важливим є встановлення стандартів якості та безпеки технологічних систем, визначенні механізмів підзвітності та відшкодування у випадку помилок, захисті конфіденційності та персональних даних. Особлива увага також має приділятися розробленню етичних протоколів для використання ШІ, аби запобігти його неконтрольованому впливу на процеси прийняття військових рішень та убезпечити перекладача від участі у потенційно маніпулятивних інформаційних операціях.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2

У реаліях XXI століття, де інформація перетворилася на стратегічний ресурс, роль перекладача значно виходить за межі традиційної мовної посередницької функції. Особливо це відчутно у військовій сфері, де перекладач постає не лише комунікатором між культурами, а й ключовим учасником процесів інформаційного обміну, безпеки та формування довіри між сторонами. В умовах гібридних загроз, коли маніпуляції, дезінформація та пропагандистські впливи стають складниками сучасних воєн, від перекладача вимагається не лише точність і лінгвістична компетентність, а й високий рівень етичної свідомості.

Етична відповідальність військового перекладача охоплює складний комплекс моральних, правових і професійних орієнтирів, що визначають межі допустимого у перекладацькій діяльності. Вона виявляється у здатності діяти доброчесно навіть в умовах тиску, конфлікту лояльностей або інформаційного хаосу. Міжнародні кодекси професійної етики – насамперед розроблені АПС та ІАРПІ – формують універсальну основу, на яку може спиратися сучасний перекладач. Проте специфіка військової комунікації потребує їхнього осмислення крізь призму національної безпеки, гуманітарного права та моральної відповідальності перед суспільством.

Перелік джерел посилання

1. Амеліна С. М. та ін. Рамкова програма з німецької мови для професійного спілкування для вищих навчальних закладів України. Київ : Гете-Інститут, Ленвіт, 2006. 90 с.
2. Балабін В. В. Визначення поняття «військовий переклад». *Філологічні трактати. Мовознавство*. 2018. № 3. Т. 10. С. 7–14.
3. Балабін В. В. Загальнонаукові основи теорії військового перекладу. *Вчені записки Таврійського національного університету ім. В. І. Вернадського. Філологія. Соціальні комунікації*. 2018. № 1. Т. 29 (68). С. 85–89.
4. Березнева І. Впровадження технологій інтерактивного навчання іноземної мови курсантів військового ВНЗ в умовах дистанційного навчання. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2024. № 71 (том 1). С. 233–238. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/71-1-34>.
5. Білан М. Б. Лексико-семантичні проблеми військового перекладу. Київ : Логос, 2010. 244 с.
6. Бугайчук О. В. Особливості міжкультурної комунікації у військово-професійному середовищі. *Computer-integrated technologies of automation of technological processes : Proceedings of the X International Scientific and Practical Conference (Hamburg, November 8th 2024)*. Hamburg, 2024. P. 163–166.
7. Гребенюк Л. Сутність і структура іншомовної компетентності майбутніх офіцерів Збройних Сил України. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Педагогічні науки*. Хмельницький : НА ДПСУ, 2019. № 1 (16). С. 70–80. DOI: <https://doi.org/10.32453/pedzbirnyk.v16i1.690>.
8. Єфімова О. М. та ін. Прогнозування ролі іншомовної підготовки військовослужбовців Збройних Сил України та Держспецзв'язку в контексті розвитку технологій та глобалізації. *Scientific practice: modern and classical research methods : Proceedings of the International Scientific and Practical Conference (February 14, 2025; Boston, USA)*. P. 331–334. DOI: <https://doi.org/10.36074/logos-14.02.2025.071>.
9. Івашкевич Е. Е. Психологічний зміст перекладацької діяльності. *Проблеми сучасної психології : збірник наук. праць К-ПНУ ім. І. Огієнка, Інституту психології ім. Г. С. Костюка НАПН України. Кам'янець-Подільський : Аксіома*. 2016. Вип. 34. С. 116–128.
10. Канова Л. П. Програма організації педагогічного експерименту професійної іншомовної підготовки офіцерів Збройних Сил України. *Техніка і наука*. 2024. № 1 (29). С. 469–478. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6025-2024-1\(29\)-469-478](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2024-1(29)-469-478).

11. Лещенко А. В. Місце іноземної мови в підготовці кадрів для потреб сил сектору безпеки держави. *Службово-бойова діяльність сил сектору безпеки держави: сучасний стан, проблеми та перспективи* : зб. тез IV всеукр. наук.-практ. конф. (м. Харків, 31 жовт. 2022 р.). Харків : НА НГУ, 2022. С. 59–60.
12. Лісовський В. М. Військово-технічний переклад (англійська мова) : підруч. / за ред. В. В. Балабіна. Київ : ВІКНУ, 2010. 950 с.
13. Магда Є. Виклики гібридної війни: інформаційний вимір. Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. 2014. № 5. С. 138–142. URL: <https://surl.lu/rotsrx> (дата звернення: 09.09.2025).
14. Марченко Н. В. Вивчення іноземної мови, перекладацька діяльність та міжмовна комунікація в європейському контексті. *Вісник СумДУ. Філологія*. 2007. №1. Т. 2. С. 117–123.
15. Основи військового перекладу: (англ. мова) : підруч. / В. В. Балабін, В. М. Лісовський, О. О. Чернишов; за ред. В. В. Балабіна. Київ : Логос, 2008. 587 с.
16. Рябовол Л. Т. Система іншомовної підготовки у Збройних Силах України. *Наукові записки. Педагогічні науки*. 2024. № 216. С. 70–76. DOI: <https://doi.org/10.36550/2415-7988-2024-1-216-70-76>.
17. Твердохліб Ю. М. Застосування сучасних інформаційних комп'ютерних технологій та спеціальних посібників з іноземної мови при підготовці професійного спрямування курсантів немовних спеціальностей вищих військових навчальних закладів. *Академічні студії. Гуманітарні науки*. 2023. № 4. С. 31–39. DOI: <https://doi.org/10.52726/as.humanities/2023.4.5>.
18. У 2024 році кількість військових на мовних курсах ВВНЗ зросла на 14 % / Міністерство оборони України. URL: <https://mod.gov.ua/news/u-2024-roczki-kilkist-vijskovih-na-movnih-kursah-vvnz-zroslo-na-14> (дата звернення: 23.09.2025).
19. Черноватий Л., Ольховська А. Компонентна модель технологічної компетентності майбутнього фахівця з усного перекладу. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2022. № 1. Т. 87. С. 320–335.
20. Шмідт Т. Методи формування міжкультурної компетентності у майбутніх військових фахівців. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Педагогічні науки*. Хмельницький: НА ДПСУ, 2025. № 41 (2). С. 169–181. DOI: <https://doi.org/10.32453/pedzbirnyk.v41i2.1867>.
21. Янчук С. Я. Теорія військового перекладу в Україні: стан, проблеми, перспективи. *Мовні концептуальні картини світу*. 2013. Вип. 43 (4). С. 328–335.

22. AIIC Code of Professional Ethics. URL: <https://aiic.org/company/roster/companyRosterDetails.html?companyId=13403&companyRosterId=120> (accessed: 20.09.2025).
23. Backgrounder. Interoperability for Joint Operations. *NATO*. July 2006. URL: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_publications/20120116_interoperability-en.pdf (accessed: 21.09.2025).
24. Baker M. In other words: A coursebook on translation. Routledge : London / New York, 2011. 352 p.
25. Baker M. Translation and Conflict: A narrative account. Routledge : Taylor & Francis Group, 2018. 204 p.
26. Baxtiyorova, S. Language teaching methods for integrating general and specific terminology in the military field. *The Lingua Spectrum*. 2025. No. 6 (1). P. 266–270. URL: <https://lingvospektr.uz/index.php/Ingsp/article/view/928>. (accessed: 21.09.2025).
27. Beaulieu M. J. U. S. Army Machine Foreign Language Translation System (MFLTS) Capability Update and Review. *Association for Machine Translation in the Americas: Government MT User Program* : Proceedings of the 10th Conference (October 28 – November 1, San Diego, California, USA). 2012. URL: <https://aclanthology.org/2012.amta-government.1.pdf> (accessed: 20.09.2025).
28. Bhabha H. The Location of Culture. Routledge : London, 1994. 285 p.
29. Course Catalogue. Nordic Defense Cooperation. URL: <https://surli.cc/dvakvb> (accessed: 21.09.2025).
30. Farnsworth B. 10 Most Used Eye Tracking Metrics and Terms. URL: <https://surl.li/hfbhez> (accessed: 19.09.2025).
31. García A. The Neurocognition of Translation and Interpreting. Benjamins Translation Library, 2019. 268 p.
32. Gile D. Basic concepts and models for translator and interpreter training. John Benjamins Publishing Company, 1995. 283 p.
33. Giles K. Handbook of Russian Information Warfare NATO Defense College Rome, November 2016 90p. electronic edition URL: <https://surl.li/lqgbvq> (accessed: 23.09.2025).
34. Halverson, S. L. Cognitive Translation Studies: Developments in theory and method. *Translation and cognition*. John Benjamins Publishing Company, 2010. P. 349–369.
35. Hatim B., Mason I. The Translator as Communicator. Routledge : London / New York, 1997. 230 p.
36. IAPTI Code of Ethics. URL: <https://www.iapti.org/code-of-ethics/> (accessed: 09.09.2025).

37. Kirichenko D. Artificial intelligence's growing role in modern warfare. URL: <https://warroom.armywarcollege.edu/articles/ais-growing-role/> (accessed: 15.09.2025).
38. Kövecses Z. *Metaphor in Culture: Universality and Variation*. Cambridge : Cambridge University Press, 2005. 314 p.
39. Lakoff G., Johnson M. *Metaphors we live by*. Chicago : University of Chicago Press, 1980. 242 p.
40. Military volunteers from over 50 countries serve in International Legion of Ukraine's Defence Intelligence – video. *Ukrainska Pravda*. URL: <https://www.pravda.com.ua/eng/news/2024/03/7/7445380/> (accessed: 19.09.2025).
41. Moneus A. Addressing the Role of Female Interpreters in Supporting Humanitarian Context. *Arab World English Journal For Translation and Literary Studies*. 2022. No. 6 (4). P 66–78.
42. NATO Standardization Agreement STANAG 6001. URL: <https://natobilc.org/wp-content/uploads/2024/11/6001EFed05.pdf> (accessed: 15.09.2025).
43. Newmark P. *A Textbook of Translation*. London : Prentice Hall, 1988. 292 p.
44. Nida E., Taber Ch. *The Theory and Practice of Translation*. Brill : The United Bible Societies, 1982. 218 p.
45. Pilz K., Mahmood Y., Heim L. AI's power requirements under exponential growth. URL: https://www.rand.org/pubs/research_reports/RRA3572-1.html (accessed: 20.09.2025).
46. Prins M., Graaff R., Hagar T., Wilson J. The sergeants speak: A language needs analysis of the Royal Netherlands Army. *Dutch Journal of Applied Linguistics*. 2025. P. 1–15 URL: https://research-portal.uu.nl/files/267402483/DuJAL14847_text.pdf (accessed: 20.09.2025).
47. SAMM. DSCA Manual. URL: <https://samm.dsca.mil/> (accessed: 23.09.2025).
48. Schaeffer M., Carl M. Shared Representations and the Translation Process: A Recursive Model. *Translation and Interpreting Studies* 8:2. John Benjamins Publishing Company, 2013. 190 p.
49. Siegel A., Vance M., Nilsson D. Military English language education: a scoping review of 30 years of research. *Innovation in Language Learning and Teaching*. 2024. URL: <https://surl.li/mtlqpy> (accessed: 20.09.2025).
50. Speaking the Same Language: How LEAP / ACE Strengthens Multinational Missions. *AFCLC*. 28.02.2025. URL: <https://surl.li/kbfgnp> (accessed: 20.09.2025).
51. Sperber D., Wilson D. *Relevance: Communication and Cognition*. 2nd edition. Blackwell, 1995. 326 p.

52. STANAG 6001 – Language Proficiency Levels (Ed.5). *BILC*. URL: <https://natobilc.org/stanag-6001/> (accessed: 23.09.2025).
53. *The Defence Horizon Journal* : Aspects of Cognitive Warfare URL: <https://surl.li/kiqgwq> (accessed: 20.09.2025).
54. Venuti L. *The Scandals of translation: Towards an Ethics of Difference*. Routledge, 1998. 189 p.
55. Venuti L. *The Translator's Invisibility: a History of Translation*. Routledge : London, 1995. 353 p.
56. Xiao, K. & Muñoz, R. *Cognitive Translation Studies: Models and methods at the cutting edge*. *Linguistica Antverpiensia, New Series: Themes in Translation Studies*. 2020. No. 19. P. 1–24.
57. The RAND Corporation. URL: <https://www.rand.org/> (accessed: 20.09.2025).
58. The United States Military Academy of West Point. URL: <https://www.westpoint.edu/academics/departments/english-and-world-languages> (accessed: 25.09.2025).

РОЗДІЛ 3. СПОСОБИ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ ВИКЛИКАМ ІНФОРМАЦІЙНОЇ АГРЕСІЇ В ПРОФЕСІЙНІЙ КОМУНІКАЦІЇ ОФІЦЕРА НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ

3.1 Інформаційна війна: основні характеристики, цілі, засоби, форми

Сьогодні процес інформатизації суспільства, його державних і суспільних інститутів, розвивається стрімко і, як правило, непередбачувано та некеровано. Суспільство із запізненням починає осмислювати наслідки інформатизації – політичні, економічні, соціальні, військові, психологічні. Широке використання різноманітних гаджетів, новітніх технологій, поступове впровадження штучного інтелекту в різні сфери дало змогу сформувати світовий інформаційний простір, у якому створюється, накопичується, розподіляється, передається, приймається, перетворюється та знищується інформація.

Звичайно, використання нових інформаційних технологій, можливості швидкого обміну інформацією є прогресивними явищами сучасного суспільства. Але подібно до того як досягнення ядерної фізики спричинили загрозу ядерних війн, формування єдиного інформаційного простору стало джерелом серйозних проблем. Технологічно розвинуті держави намагаються збільшити політичну, економічну та військову перевагу за рахунок досягнення переваг на рівні інформатизації. Як наслідок – встановлення та ведення глобального інформаційного контролю над менш розвинутими державами, проведення в інформаційному просторі ідеологічної та культурної експансії. Це все призводить до інформаційних війн, що тільки на перший погляд менш руйнівні, ніж звичайні. Ці війни можуть вестись із використанням інформаційної зброї, ступінь же захищеності інформаційного простору держави характеризується станом безпеки в цій сфері.

Сьогодні активно вивчаються характеристики інформаційної війни, її методи [9; 11; 14; 15; 19; 41; 43–45; 51–53], передусім пропаганда та маніпулювання свідомістю [6; 8; 13; 21; 30–32; 42; 46], визначаються засоби протидії інформаційній агресії [10; 12; 16; 17; 49; 50], зокрема й у професійній діяльності військових правоохоронців [20; 22; 24–29; 33–40; 47]. Умови інформаційної боротьби враховані в керівних документах силових структур [1–5].

Проте методи інформаційної війни постійно оновлюються, тому існує необхідність їх постійного аналізування та, відповідно, визначення актуальних засобів протидії в аспекті національної безпеки.

Характеристики інформаційної війни. Змінився характер сучасних війн, лівова частка успіху в яких належить вдалому проведенню інформаційно-психологічних кампаній. Інформаційні прийоми стали влучною і «високоточною» зброєю в руках фахівців, які мають найсучасніші електронні засоби.

Інформаційна війна ґрунтується на здатності контролювати громадську думку та маніпулювати нею. Люди живуть в інформаційному просторі та щодня отримують інформацію з інтернету, преси, радіо- та телевізійних програм. У символічному світі, часто відірваному від реальності, вони можуть діяти всупереч власним інтересам. Реальність відходить на другий план. Сучасна людина не є вільною від інформаційних впливів. Існує термін «промивання мізків», який може перетворити активну і самостійну особистість на пасивну, гнучку, контрольовану [52].

Подолання загроз, що виникають через інформаційні війни, є фактором національної безпеки. Інформаційні війни призводять до руйнування єдиного інформаційного простору держави, до маніпулювання суспільною свідомістю, незаконного використання спеціальних засобів впливу на неї, а також загострення міжнародної конкуренції за володіння інформаційними технологіями та ресурсами [там само].

Термін «інформаційна війна» набув поширення у ХХІ столітті. Єдиного визначення цього терміна не існує через його неоднозначність і складність.

Мартін Лібікі (Martin Libicki) – один із провідних теоретиків у галузі інформаційних війн – дає пояснення труднощам у визначенні інформаційної війни: «Спроби повною мірою зрозуміти всі грані поняття інформаційної війни схожі на зусилля сліпих зрозуміти, наприклад, природу слона: один, торкнувшись його ноги, говорить, що це дерево, інший – на хвіст каже «мотузка» тощо. Чи можна так одержати правильне уявлення? Можливо, й немає слона, а є лише дерева і мотузки. Одні готові підвести під це поняття дуже багато, а інші – тлумачать тільки один аспект. Так само сприймаються й вияви інформаційної війни...» [51].

Сам М. Лібікі сформулював таке визначення інформаційної війни: «*Інформаційною війною* є використання інформації для атак на інформацію» [там само].

Це відповідає американському військовому погляду на завдання інформаційної війни як на досягнення інформаційних переваг над супротивником. У 1997 році у Сполучених Штатах Америки *інформаційну війну* було визначено як дії, спрямовані на досягнення інформаційної

переваги в інтересах національної стратегії та реалізовані шляхом впливу на інформацію та інформаційні системи супротивника за одночасного захисту власних ресурсів та своїх інформаційних систем.

Інформаційна війна є невід'ємним складником воєнних конфліктів нашого часу. У збройних силах провідних країн світу передбачені посади офіцерів, які професійно займаються розробленням прийомів такого протистояння та захистом від інформаційної агресії інших країн.

Інформаційна війна має суттєві відмінності від звичайної війни, спрямованої на фізичне придушення противника. Інформаційна війна є безконтактною. Її сутнісне завдання – впливати на суспільну свідомість таким чином, щоб керувати людьми, змушувати їх діяти всупереч своїм інтересам. За умови стратегічного ведення такої війни традиційні кордони розмиваються, лінія фронту не визначена. Завдання інформаційної війни – це не знищення фізичної сили, а знищення соціуму. Вона нагадує вірусне захворювання: вірус, оселившись у клітині, не змінює її форми, але повністю керує її процесами. У такій війні ведення пропаганди, шпіонажу, диверсій має додаткове значення, головне – це проникнення всередину системи супротивника, підриг його цілей, поглядів, світосприйняття. Театр ведення такої війни простягається від секретного кабінету до домашнього комп'ютера або смартфона.

Сьогодні визначають три основні *цілі інформаційної війни*:

- контроль над інформаційним простором і забезпечення захисту власної інформації від ворожих дій;

- використання цього домінування для інформаційних атак на супротивника;

- підвищення загальної ефективності інформаційних функцій [51; 52].

Форми інформаційної війни. Мартін Лібікі у книзі «Що таке інформаційна війна?» визначає 7 форм інформаційної війни.

1. Командно-управлінська (знищення каналів зв'язку між командуванням і виконавцями).

2. Розвідувальна (збирання та захист важливої інформації).

3. Психологічна (пропаганда, інформаційний вплив на населення, деморалізація).

4. Хакерська (диверсійні дії та атаки проти ворога шляхом створення спеціальних програм).

5. Економічна (інформаційна блокада та інформаційний імперіалізм).

6. Електронна (протидія засобам електронних комунікацій – радіозв'язку, радарам, комп'ютерним мережам).

7. Кібервійна (М. Лібікі відокремив кібервійну від хакерської війни) [51].

Засоби інформаційної війни. Як засоби інформаційної війни розглядають: пропаганду (цей термін застосовують щодо тоталітарних держав); комунікації (термін, що використовується в демократичних державах); медіа; рекламу; інформаційні та психологічні операції (поняття, притаманні військовій сфері).

Варто зауважити, що сьогодні терміни «інформаційні операції», «психологічні операції» дедалі частіше використовують замість терміна «інформаційна війна».

Інформаційна зброя, створена у вигляді програмних або програмно-апаратних систем і засобів, може бути легко замаскованою під засоби захисту та може діяти анонімно без оголошення війни, маючи одночасно такі властивості, як універсальність застосування, багатоваріантність будови та використання, прихованість і радикальність дії (у контексті заподіяння максимальної шкоди).

Слід усвідомлювати, що ця зброя націлюється передусім на оборонний комплекс, силові структури, відповідальні за безпеку держави.

Інформаційні операції в діяльності силових структур. В умовах інформаційної війни кожен представник силових структур має обов'язково враховувати загрозу інформаційної агресії у визначенні завдань і напрямів військово-професійної діяльності, усвідомлювати рівень і характер небезпеки інформаційної агресії у виконанні повсякденних службових завдань.

Військовослужбовець звик визначати боєздатність за силою зброї та вмінням нею користуватися. Проте в сучасних реаліях важливо пам'ятати, що інформація теж є зброєю, і ефективно володіння цією зброєю значною мірою визначає переможця в умовах гібридної війни.

Інформаційна війна є комплексом інформаційних операцій (збирання, передавання, захист, маніпулювання, спростування, заперечення, знищення), завдяки яким можна встановити перевагу над супротивником.

Військово-професійна діяльність сьогодні передбачає обов'язкове володіння знаннями про ці інформаційні операції, а також уміння їх здійснювати на рівні своїх професійних і посадових обов'язків.

Збирання інформації має велике значення: чим більшим обсягом інформації ми володіємо, тим успішнішою буде операція і тим упевненіше ми себе будемо почувати. На цьому етапі застосовуються всі сучасні технології, що значно спрощує цей процес.

Далі зібрану інформацію потрібно своєчасно передати тим, хто її потребує, використовуючи сучасні способи передавання інформації. На цьому етапі важливо звести до мінімуму обсяг інформації, до якої має доступ опонент. Також необхідно забезпечити як фізичний, так і віртуальний захист інформації.

Маніпулювання інформацією в контексті інформаційної війни – це зміна інформації з метою викривлення сприйняття реальності супротивником. Такого результату досягають різними технологіями, зокрема комп’ютерними програмами для редагування текстів, графіків, відео- та аудіоматеріалів, щоб надати їм змісту та форми, доцільних для передавання ворогу.

Спростування, заперечення та знищення інформації застосовується з метою перешкоджання заволодінню ворогом повної достовірної інформації. Тут можуть використовуватися як безпосереднє знищення інформації, так і дезінформація.

Захист інформації – комплекс заходів, спрямованих на забезпечення необхідного рівня інформаційної безпеки.

3.2 Сучасні методи та прийоми інформаційної агресії

Сьогодні виокремлюють різні *методи інформаційної агресії* проти України, передусім такі:

- дезінформування;
- пропаганда;
- диверсифікація громадської думки;
- психологічний та психотропний тиск [30; 31].

Усі ці методи можуть застосовуватись із використанням маніпулятивних технологій. Маніпулювання інформацією передбачає приховування істинності намірів для спонукання реципієнта до запрограмованих суб’єктом дій [31].

Маніпулювання становить найбільшу небезпеку в аспекті інформаційної агресії. Його застосування в медіа робить небезпечним будь-який вплив, оскільки наслідки можуть бути непередбачуваними. Прихований характер маніпулювання може виражатись як у приховуванні істинних намірів, так і в приховуванні самої інформації (повному або частковому замовчуванні, викривленні, вибірковості, підтасовуванні фактів). При цьому маніпулятивний вплив в умовах інформаційної війни є переважно деструктивним. Якщо від читача, глядача щось приховується, значить це є шкідливим для нього і за відкритого впливу реципієнт це усвідомить, тому цю шкідливість і намагаються приховати [там само].

Маніпулювання застосовується зокрема у створенні т.зв. фейкових новин. Термін «фейк» (англ. fake – підробка) не має єдиного, чітко визначеного тлумачення. Фейком вважають як інформаційну містифікацію або навмисне поширення дезінформації в соціальних мережах і традиційних медіа, так і загалом недостовірні відомості (частково неправдиві, поєднання правдивої

і неправдивої інформації тощо). Фейкове повідомлення зазвичай побудоване таким чином, щоб зацікавити, привернути увагу, тому воно дуже швидко поширюється. Крім того, фейкові новини зазвичай спрямовані на емоційне сприйняття, тому потім спростувати їх раціональними аргументами дуже складно [48].

Створення фейкових новин призводить до так званого «промивання мізків». Термін «промивання мізків» уперше вжив журналіст Едвард Хантер. Дослідники зазначають, що в процесі маніпулювання масовою свідомістю використовується психологічний «трискладовий» механізм: вимкнути рацію (знижити критичність мислення), викликати страх (створити загрозу), дати людині рятівника (запропонувати вихід) [7].

Розглянемо *дезінформування* та його найбільш поширені форми:

- тенденційне викладення фактів, що полягає в упередженому висвітленні інформації про події за допомогою спеціально підібраних правдивих даних, які подаються дозовано, з постійним зростанням напруження;

- дезінформування «від зворотного», що відбувається шляхом надання правдивих відомостей у перекрученому вигляді чи в такій ситуації, коли вони сприймаються як неправдиві; внаслідок уживання подібних заходів виникає ситуація, коли адресат фактично знає правдиву інформацію про наміри чи конкретні дії протилежної сторони, але сприймає її неадекватно, він неготовий протистояти негативному впливу;

- термінологічне «мінування», що полягає у викривленні суті принципово важливих, базових термінів і тлумачень загальносвітоглядного та оперативно-прикладного характеру;

- «сіре» дезінформування, що передбачає використання синтезу правдивої інформації з дезінформацією;

- «чорне» дезінформування, що передбачає використання переважно неправдивої інформації.

Пропаганда як метод інформаційної агресії спрямовується на формування суспільної думки в тому напрямі і в тих категоріях, які є визначальними в певний період для керівництва держави-пропагандиста.

Метою методу диверсифікації громадської думки є розпорошення уваги на різні штучно акцентовані проблеми і тим самим відволікання від вирішення першочергових завдань суспільно-політичного та економічного розвитку. *Форми диверсифікації громадської думки:*

- дестабілізація порядку в державі або її окремих регіонах;

- активізація кампанії проти політичного курсу керівництва держави та окремих її лідерів різними міжнародними установами;

– ініціювання скандальних судових процесів, застосування міжнародних санкцій з різних причин.

В інформаційній агресії проти України застосовуються також методи психологічної та психотропної дії як спроби емоційного впливу на реципієнта повідомлення.

Психологічний та психотропний тиск – вплив на психіку людини шляхом залякування, погроз із метою спонукання до певної запланованої моделі поведінки.

Формування суспільної свідомості за допомогою суб'єктів інформаційної війни з використанням методів психологічного впливу стає найефективнішим способом контролю та маніпуляцій як у державі, так і за її межами. Усе залежить від того, хто фактично визначає інформаційний контент [52].

Форми психологічного тиску:

- інформування про реальні чи вигадані загрози та небезпеки;
- прогнози щодо репресій, переслідувань, убивств тощо;
- шантажування;
- демонстрування деталізованих сцен убивств і насильства;
- здійснення вибухів, підпалів, масових отруєнь, захоплення заручників, інші терористичні акції.

Основним інструментом психологічного тиску сьогодні є медіа. Крім того, досить поширеним інструментом здійснення такого впливу залишається телефон. Телефонним тероризмом називають дзвінки з інформацією про нібито замінування місць масового скупчення людей (шкіл, торговельних центрів) або об'єктів інфраструктури (наприклад, вокзалів).

Під *інформаційно-психологічною зброєю* сьогодні розуміють сукупність засобів, форм, способів, методів і технологій, що використовуються для латентного (утаємненого) викривлення інформаційно-психологічного простору з метою ураження індивідуальної та масової свідомості. Тобто, незважаючи на застосування науково-технічних, психологічних або технологічних принципів, головною мішенню інформаційно-психологічної зброї є людський розум.

Інформаційно-психологічна зброя може бути спрямована на придушення, знищення, дезорганізацію, дезорієнтацію, дезінформацію, дезаптацію адресата впливу. Вона спроможна порушити психічне здоров'я, спонукати до спонтанних, невмотивованих, агресивних дій (від автоагресії до антисоціальних вчинків), спричинити тимчасові або незворотні зміни та самознищення, підкорити свідомість і спрямувати діяльність особи в необхідному для суб'єкта впливу напрямі.

Отже, бурхливий розвиток науки та техніки, засобів і способів комунікації, вдосконалення технологій інформаційного та психологічного впливу на людину спричиняють виникнення нових видів зброї, заснованих на сучасних концептуальних, технічних, фізичних і технологічних принципах.

Однією з найбільш характерних особливостей інформаційно-психологічної зброї є її латентний характер, коли реципієнт не підозрює, що проти нього застосовують певні засоби впливу. А якщо і зрозуміє, то нічого не зможе протиставити в разі домінування супротивника в інформаційній та психологічній сферах. Саме в цьому полягає основна небезпека інформаційно-психологічної зброї.

Розвиток способів психологічної боротьби нерозривно пов'язаний з прогресом технічних засобів її ведення.

Важливо усвідомлювати, що інформаційно-психологічна боротьба є одним зі складників інформаційної війни.

Головна мета інформаційно-психологічної війни полягає в маніпулюванні масами. *Завданнями такої маніпуляції є:*

- внесення в суспільну та індивідуальну свідомість деструктивних ідей та поглядів;
- дезорієнтація та дезінформація мас;
- послаблення переконань, суспільних засад;
- залякування свого народу образом ворога;
- залякування супротивника власною могутністю.

Одним із головних методів ведення інформаційно-психологічної війни є *пропаганда*, тобто поширення певних політичних, філософських, наукових, художніх ідей з метою впровадження їх у громадську думку та активізації і тим самим використання цих ідей у практичній діяльності населення. Водночас до пропаганди належать повідомлення, які поширюються для здійснення вигідного впливу на громадську думку, провокування запрограмованих емоцій, зміни ставлення до певної ситуації або такої корекції поведінки певної соціальної групи, яка безпосередньо чи опосередковано вигідна організаторам впливу.

Яскравим прикладом ведення пропагандистських кампаній є діяльність ідеолога нацизму Йозефа Геббельса, який проголошував такі принципи пропаганди:

- пропаганда має бути спланована, вона має вестися з однієї інстанції;
- результат пропаганди може бути визначений як істинний або як фальшивий;
- «чорна» пропаганда використовується, коли «біла» неможлива або вона не має належного ефекту;
- пропаганда має характеризувати події та людей яскравими фразами, гаслами;

– для кращого сприйняття пропаганда повинна викликати інтерес в аудиторії та передаватися через привабливе середовище комунікацій. Пропаганда Й. Геббельса, як відомо, стала силою, що привела до влади в Німеччині нацистів і спричинила розв’язання Другої світової війни.

Інформаційна війна триває, і першочерговим завданням усіх інституцій, зокрема й силових структур, є здійснення ефективних заходів щодо нейтралізації інформаційної диверсійної діяльності та протидії її розгортанню.

Отже, інформаційна війна є не менш складною, ніж війна традиційна. Вона передбачає застосування різних стратегій, засобів, зброї та оборонних технологій. Глобальна інформатизація сприяє створенню єдиного інформаційного простору, і сьогодні наше життя повністю залежить від інтенсивності інформаційного обміну.

Військовослужбовці як захисники держави мають бути готовими до захисту не тільки від збройного нападу, а й від інформаційної агресії, оскільки остання є невід’ємним складником сучасної «гібридної війни».

3.3 Комунікативні стратегії та тактики медійного дискурсу в аспекті потенційної загрози деструктивного мовного впливу

Сьогодні важливо усвідомлювати небезпеку використання можливостей медіа для здійснення інформаційної агресії – відкритої чи прихованої – проти країни, окремої особи чи певної структури. Особливо небезпечним для всього суспільства може стати застосування арсеналу комунікативних можливостей медіа проти силових структур, зокрема проти Національної гвардії України. Тому кожній силовій структурі необхідно бути готовою до протидії інформаційним атакам медіа – вітчизняних чи іноземних, – що діють упереджено в гонитві за сенсаціями або орієнтовані на продукування деструктивних інформаційних повідомлень.

Військово-професійна діяльність в умовах інформаційної війни передбачає захист як підлеглого особового складу, так і цивільних громадян не тільки від фізичного впливу ворога, а й від інтелектуального та емоційного впливу, що здійснюється саме за допомогою інформації.

Як можна захиститися від інформаційної війни, протидіяти інформаційній агресії?

Передусім необхідно забезпечити належний захист важливої інформації; аналізувати весь обсяг даних, що надходять; виявляти викривлену інформацію в потоці правдивих фактів і даних, запобігати її поширенню та, навпаки,

протидіяти спростуванню правдивої інформації; важливо вчасно та вдумливо реагувати на всі прояви війни. На рівні держави це здійснюється завдяки національній концепції інформаційної безпеки.

А як такий захист здійснюється у військово-професійній діяльності? Як має діяти офіцер НГУ, щоб захистити від інформаційної агресії себе та своїх підлеглих, забезпечити інформаційний захист силових структур і громадянського суспільства?

Офіцер обов'язково повинен:

- запобігати витоку інформації, яка може зашкодити суспільству або окремій особі;
- вивчати нову інформацію з різних джерел;
- критично аналізувати потік інформації, відкидаючи емоційні компоненти, завжди намагаючись визначити мету кожного повідомлення;
- оцінювати будь-яке інформаційне повідомлення відповідно до конкретних завдань службової та службово-бойової діяльності, завдань НГУ, завдань національної безпеки та загальнолюдських цінностей.

Важливо враховувати кожен інформаційний компонент, зіставляти його із загальним змістом повідомлень, визначати джерело повідомлення, аналізувати умови та виявляти цілі (з якою метою подається така інформація). У разі невідповідності цих складників, суперечностей у повідомленнях – ідентифікувати деструктивний вплив (найчастіше він є маніпулятивним, тобто прихованим) і протидіяти йому.

До медіа сьогодні відносять друковані засоби масової інформації, телебачення, радіо, комп'ютерні мережі.

У визначенні оптимальних стратегій протидії інформаційній агресії в медіа важливо враховувати, по-перше, основні цілі їхньої діяльності, по-друге, комунікативні можливості, по-третє, комунікативні стратегії медійного дискурсу, які впливають із позамовних цілей та комунікативних можливостей. Стисло характеризуємо всі ці чинники.

Виділимо загальні *цілі діяльності медіа* [29].

Передусім це *формування громадської думки, поширення певних ідей* – загальна мета, що визначає інші цілі та стратегії. Здатність медійних текстів інформативно впливати на систему оцінок і формування громадської думки, тобто здійснювати ідеологічний вплив на масову аудиторію, вважається однією з основних властивостей інфосфери.

Оприлюднення важливої інформації – це очевидна мета, і саме актуальної інформації очікує від медіа пересічний громадянин. Ця мета підпорядковується попередній, оскільки представники медіа самостійно вирішують, яку інформацію вважати важливою.

Контролювання влади, держструктур, відстоювання прав простих громадян – такі цілі своєї діяльності визначають самі журналісти, позиціонуючи себе як «четверту владу», як з'єднувальну ланку між суспільством і керівництвом держави. Згідно з англо-американською теорією демократії, медіа мають відігравати роль контролювальної влади.

Схарактеризуємо *комунікативні можливості медіа* [29].

Можливість швидкого поширення інформації є однією з визначальних ознак медійного дискурсу. Це, з одного боку, значно сприяє ефективності впливу, з іншого – викликає потребу в її постійному оновленні та якомога швидшому оприлюдненні (щоб не втратила актуальності), а це, у свою чергу, викликає загрозу поширення неперевіраних, недостовірних даних.

Саме медійний дискурс характеризується можливістю висвітлення різних думок, зокрема й суб'єктивних (на відміну від наукового та офіційно-ділового дискурсу).

У зв'язку із цим сучасні медіа мають також можливість популяризувати ту чи іншу політичну ідею, громадську думку, формувати імідж певної структури або політичної сили.

Медіа можуть здійснювати вплив на будь-яку ситуацію, яку вони висвітлюють (зокрема й політичну). Проте, враховуючи схарактеризовану вище потребу оперативності, варто відзначити й загрозу деструктивного, шкідливого впливу.

Крім того, медіа здатні впливати на емоційну сферу. Як відомо, коли вплив здійснюється і на логічному, і на емоційному рівнях, він має значно вищу ефективність, ніж у разі його спрямування тільки на мисленнєву діяльність індивіда. У зв'язку з цим необхідно враховувати небезпеку зосередження на емоційному впливі, оскільки в такому разі адресат впливу втрачає здатність об'єктивно оцінювати явище або подію [26; 29].

З урахуванням окреслених позамовних цілей і комунікативних можливостей визначимо загальні *комунікативні стратегії медійного дискурсу* в аспекті потенційної інформаційної агресії, до якої слід бути готовим і якій необхідно протидіяти в межах завдань військово-професійної діяльності [29]. Навчитися виявляти інформаційну загрозу допоможе знання поширених у сучасних медіа стратегій і тактик.

Стратегія формування громадської думки полягає в реалізації основної мети діяльності медіа і є визначальною, їй підпорядковуються інші комунікативні стратегії.

Виділимо найбільш поширені тактики в межах цієї стратегії та окреслимо потенційні інформаційні загрози, можливість інформаційної агресії:

– тактика узагальнення (загрозою застосування цієї тактики можна вважати імовірність виведення узагальнень із недостатньої кількості та недостовірності фактів, можливість необ'єктивності в добиранні аргументів – такі логічні невідповідності призводять до формування думки, яка не відповідає дійсності);

– тактика типізації (загроза подавання одиничних фактів як типових);

– тактика представлення певної позиції як єдино правильної, нав'язування думки (загроза однобічності у висвітленні проблеми, суб'єктивності, неможливості довести іншу думку);

– тактика дискредитування іншої позиції (загроза викривлення інших думок, наклеювання ярликів – усе це спричиняє негативне сприйняття певної позиції і навіть самої інформації з інших джерел, які доводять правильність такої думки).

Стратегія інформування громадськості про найбільш важливі події передбачає застосування таких тактик:

– тактика добирання інформації (існує загроза оприлюднення таємної інформації, можливість замовчування важливої інформації та зосередження уваги на другорядних явищах, а також оприлюднення даних, що характеризують об'єкт уваги тільки з одного боку – позитивного або негативного);

– тактика подавання інформації (можна подати інформацію як достовірну і як сумнівну, можна подати неупереджено, але в такому контексті, який закріпить за цим фактом певні асоціації, додасть невластивих йому характеристик);

– тактика визначення послідовності викладення подій (існує загроза втрати причинно-наслідкового зв'язку, зосередження уваги тільки на подіях, що подаються на початку інформування, та, як результат, викривлення дійсності у сприйнятті адресата).

Будь-яка необережність в оприлюдненні інформації може спричинити конфлікт у суспільстві або загострити його. А в країні, на території якої ведуться бойові дії, необережне поводження з інформацією може становити загрозу для всього суспільства, для держави загалом.

Стратегії формування та коригування картини світу. Прагнучи вплинути на картину світу окремої особистості, медіа, з одного боку, виявляють основні світоглядні особливості цільової аудиторії та намагаються здійснити корекцію картини світу відповідно до мети впливу, а з іншого боку, через індивідуальну картину світу прагнуть здійснити вплив на етнічну. Виділимо основні тактики:

– тактика руйнування та створення стереотипів (існує загроза руйнування картини світу, втрати світоглядних орієнтирів);

– структурування концептосфери, системи понять (імовірність руйнування зв'язків у межах певної концептосфери чи картини світу загалом, загроза втрати системності мислення, розосередження думок);

– пояснення змісту концептів, понять (імовірність надання відомому вже концепту невластивих йому елементів змісту, невідповідності попередніх уявлень тим, що нав'язуються медіа);

– переконання (становить найменшу загрозу, але з урахуванням можливостей варіювання інформації та емоційного впливу так само може зашкодити адекватному сприйманню дійсності);

– навіювання (медіа можуть представити певні індивідуальні погляди як елементи етнічної картини світу, притаманні кожному представнику нації, і таким чином навіяти потрібні думки; наприклад, адресат впливу дізнається, що всі українці розуміють певне явище саме так, а не інакше, і за аналогією починає сприймати такі думки як *свої*).

Стратегія критичного аналізу діяльності держструктур пов'язана з прагненням медіа контролювати владу, самі медіа проголошують контроль влади одним із основних своїх завдань. У реалізації стратегії застосовуються тактики, що зазвичай пов'язані одна з одною:

– тактика дискредитування владних структур та їх представників;

– тактика оприлюднення неочікуваних даних;

– тактика «викривання» начебто справжніх мотивів діяльності.

Застосування цих тактик може спричинити витік секретної інформації, розголошення якої становить загрозу для суспільства, а через оприлюднення даних особистого характеру можна завдати моральної шкоди окремим особам, їхнім рідним і близьким. До того ж існує небезпека за незначними подробицями втратити важливу інформацію; існує також імовірність невмотивованих висновків (за окремим, можливо, нетиповим фактом складається враження про всю структуру або владу загалом).

Стратегія створення публічного іміджу певної структури. У формуванні позитивного чи негативного іміджу застосовуються здебільшого такі тактики:

– тактика зближення (сприяє створенню позитивного іміджу, оскільки об'єкт починає сприйматися як *свій*);

– тактика дистанціювання (спричиняє формування негативного іміджу через недовіру, сприйняття об'єкта як *чужого*, а отже, небезпечного, ворожого);

– тактики дискредитування, формування негативних суджень (негативний імідж створюється «навішуванням ярликів», застосуванням емоційно-експресивної лексики з негативним забарвленням, особливо зневажливо-іронічних зауважень; це зумовлює загрозу упередженого сприйняття об'єкта

та унеможлиблює подальше коригування його іміджу, оскільки образ уже сформований на емоційному рівні, і надалі все, що пов'язане з цим об'єктом, сприйматиметься негативно);

- тактика створення ефекту присутності (адресат впливу переконаний, що він і самостійно робить об'єктивні висновки, проте існує загроза демонстрування нетипових явищ, нав'язування необґрунтованих висновків).

Стратегія популяризування політичних ідей. Вона тісно пов'язана з попередньою і реалізується здебільшого в таких тактиках:

- перекручування інформації;
- варіювання обсягу інформації (із застосуванням цієї тактики, як і попередньої, пов'язана небезпека дезорієнтування громадян у політичному житті держави, приховування дійсних причин і наслідків політичної боротьби);
- дискредитування політичних опонентів (існує реальна небезпека роздмухування конфліктів, розпалювання ворожнечі в суспільстві);
- змалювання позитивних перспектив утілення однієї ідеї і негативних перспектив реалізування іншої (виникає загроза необґрунтованого переконання в правильності тих чи інших рішень, а за допомогою згущування фарб можна перетворити будь-яку ідею на рятівну або нищівну);
- оперування політичними гаслами (вплив здійснюється передусім на емоційному рівні, а тому існує небезпека втрати критичності мислення);
- так само активно застосовуються схарактеризовані вже тактики зближення та дистанціювання і з аналогічними загрозами.

Зазначені стратегії визначають наступну – *зацікавлення громадськості в отриманні інформації*. Для того, щоб якомога більше громадян ознайомилися з тими відомостями, що допоможуть сформувати в них певну думку, подається повідомлення, яке приверне увагу більшості.

У реалізуванні цієї стратегії застосовуються такі тактики:

- шокування адресата (небезпечними є прийоми спекулювання на відомих іменах і подіях, гіперболізації, оскільки вони спричиняють дезінформування адресата та невинувачення на адресу окремих осіб або цілих структур);
- тенденційного подавання інформації (прийоми нелогічного поєднання не пов'язаних між собою фактів, необґрунтовані звинувачення, викривлення змісту понять і причинно-наслідкових зв'язків здатні призвести до неадекватного сприйняття дійсності, закріплення невинувачених асоціацій).

Із попередньою стратегією тісно пов'язана *стратегія емоційного впливу*, що дає змогу більш ефективно впливати на свідомість і підсвідомість, формувати більш стійкі стереотипи, асоціації та переконання, сприяє коригуванню світоглядних орієнтирів.

Медіа, на жаль, часто спекулюють почуттями відповідальності, патріотизму громадян, а враховуючи, що найсильнішою емоцією є страх, намагаються викликати це почуття за допомогою таких тактик: залякування, невинувачення звинувачення, психологічного тиску, шокуючих прогнозів, емоційного зараження, емоційного пригнічення логіки. Новини часто схожі на кримінальні репортажі, вони містять деталізовані сцени вбивств і насильства.

У зв'язку із цим існує небезпека як на особистісному рівні (втрата критичності мислення, нестійкість психіки, агресивність), так і на рівні суспільства (виникнення або загострення конфліктів, агресія щодо певних структур або ідей, ускладнення криміногенної ситуації, а також оприлюднення інформації, поширення якої становить загрозу для національної безпеки).

Найбільші ризики в аспекті інформаційної агресії становить *стратегія маніпулювання*, яка в медіа може легко поєднуватися з усіма іншими комунікативними стратегіями. Її застосування робить небезпечним будь-який вплив, оскільки наслідки його можуть бути непередбачуваними. Кожна з визначених вище стратегій може мати маніпулятивний характер, що прослідковується в багатьох схарактеризованих тактиках. Визначальною ознакою маніпулювання є прихований характер впливу – приховування інформації (викривлення, вибірковість, підтасовування фактів тощо) чи приховування істинних намірів (маскування істинних намірів, приховування самого факту впливу) [29].

3.4 Комунікативні способи протидії силових структур викликам інформаційної війни

На основі схарактеризованих цілей, можливостей та основних стратегій медіа, а також зазначених чинників потенційної інформаційної загрози *визначимо способи протидії інформаційній агресії медіа* в аспекті діяльності силових структур загалом і Національної гвардії України зокрема [27].

Передусім це *галузеві друковані медіа та інтернет-повідомлення*. Основною метою діяльності військових і правоохоронних видань у сучасній Україні є формування громадської думки про захисника та силові структури

загалом як таких, які здатні захистити свою країну і спокій громадян, з гідністю виконують свій обов'язок, мають спільні з усім народом прагнення і спільного ворога.

Тривалий час (у пострадянській Україні до 2014 року) більшістю українських медіа створювався образ військового-правоохоронця, який не відповідає національним уявленням про захисника, оскільки суперечить основним його характеристикам: він зображався слабким, не неспроможним захистити і без почуття обов'язку. Варто зауважити, що поняття *захист* і *захистити* становлять ядро етнічного концепту *захисник*, а сила й почуття обов'язку є необхідними умовами сприймання кого-небудь як захисника). Створені українськими медіа образи військового та правоохоронця стали сприйматися як такі, що не відповідають своїй ролі, і навіть більше – вони перестали зараховуватися до *ми*-групи, а отже, увійшли до *вони*-групи, оскільки в людській свідомості *не свій* сприймається як *чужий* [23].

Створення та підтримання такого образу військового й правоохоронця більшістю українських медіа протягом тривалого часу мало деструктивний вплив на соціум. Такий вплив спричинив негативне сприйняття захисника, невпевненість, страх перед майбутнім.

Українським наслідком такого впливу стало те, що сьогодні довелося відтворювати героїчний образ захисника всупереч інформаційному впливу медіа країни-агресора, у яких український військовий зображається як ворог свого народу, непрофесійний, небоездатний, безжальний і безпринципний, тобто *чужий* для них і небезпечний [27].

Схарактеризуємо *комунікативні стратегії українських галузевих медіа – військових і правоохоронних* – у протидії інформаційній агресії [там само]. Визначимо основні комунікативні стратегії, що використовуються у протидії та запобіганні інформаційній агресії:

- формування позитивного іміджу захисника;
- моделювання образу ворога;
- формування позитивного іміджу силових структур;
- створення позитивного емоційного налаштування.

Усі стратегії протидії інформаційній агресії спрямовані на конструктивні цілі, мають позитивне підґрунтя, загальнонаціональні орієнтири.

Основні *види мовного впливу*, що використовуються в реалізуванні цих стратегій [там само]:

- інформування про різні аспекти діяльності захисників;
- формування певних оцінок (зазвичай позитивних оцінок діяльності захисників, силових структур, керівництва держави);
- переконання (у професіоналізмі захисників, у правильності обраних напрямів розвитку);

– навіювання (найчастіше навіюються думки про спільність прагнень читача і захисника, правильність здійснюваних силовими структурами кроків, належний рівень боєздатності);

– створення образного уявлення про об'єкт (формування позитивного або негативного образу, що ґрунтується на емоційному, асоціативному сприйнятті).

Усі ці види мовного впливу орієнтовані на інтереси українського суспільства, а отже, кожного громадянина України. Протидіючи та запобігаючи інформаційній агресії, українські військові та правоохоронні видання не відповідають тим самим – вони не застосовують деструктивний мовний вплив. Реалізовувати комунікативні тактики та ходи в межах цих стратегій доцільно у співпраці з іншими медіа, більш відомими широкому загалу і тому більш впливовими, а також активно залучати можливості інтернету.

Офіцер як керівник може успішно застосовувати в роботі з особовим складом схарактеризовані стратегії в проведенні інформувань, бесід, лекцій. Доцільно також активно використовувати матеріали галузевих видань у роботі з підлеглими. Систематичне ознайомлення з такими інформаційними матеріалами сприяє формуванню стійкої позиції – життєвої та професійної. Це дає змогу захищатися від потоку суперечливої та шкідливої інформації та протидіяти впливам інформаційної агресії [26; 27].

Отже, в умовах інформаційного суспільства не можна ігнорувати загальні цілі, комунікативні стратегії та можливості інфосфери. Їх усвідомлення є важливою умовою не лише успішної протидії можливій інформаційній агресії, а й ефективної співпраці силових структур з медіа та з громадськістю.

3.5 Спілкування з представниками медіа та громадськості, формування іміджу силових структур як напрями професійної діяльності офіцера Національної гвардії України

Спілкування, співпраця з представниками медіа та громадськості – ще один дієвий спосіб протидіяти викликам інформаційної війни, представити свою позицію, допомогти суспільству сформуванню об'єктивну думку про діяльність силових структур.

Визначимо комунікативні способи протидії викликам інформаційної війни в діяльності НГУ.

Сьогодні зростає публічність військових структур, а отже, збільшується потреба в ефективній комунікації з громадськістю. Медіа відіграють важливу роль у формуванні ставлення громадян – позитивного чи негативного – до діяльності силових структур і правоохоронних органів.

На думку представників Центру демократичного контролю над збройними силами (Geneva Centre for Security Sector Governance, DCAF), безвідповідальна журналістика може відіграти основну роль у розпалюванні конфліктів у суспільстві. Журналістські репортажі можуть бути неретельно перевірені, ґрунтуватися на сумнівних свідченнях, що може значно нашкодити відносинам суспільства і силових структур, необережні характеристики здатні спричинити ворожнечу в суспільстві. Крім того, журналіст не володіє (і не може володіти) тим обсягом інформації, який дозволяє всебічно та глибоко зрозуміти ситуацію, пов'язану з діяльністю сектору безпеки. Дуже небезпечним в умовах інформаційної війни є те, що недостатньо виважена інформація чи некоректне формулювання можуть стати предметом маніпулювання ворожих медіа [26; 27].

Зважаючи на виклики інформаційної війни та з метою громадської підтримки, необхідно пояснювати населенню, чим займаються українські військовослужбовці і чому це важливо. Враховуючи схарактеризовані вище загальні можливості та цілі медіа, найбільш доцільно використати ті канали зв'язку, якими користується переважна більшість громадян, а не тільки військові та правоохоронні видання.

Передусім важливо визначити основну комунікативну стратегію у спілкуванні з медіа як стратегію взаємодії і спрямовувати зусилля на формування громадської підтримки та довіри [26]. При цьому необхідно зважати на цілі діяльності медіа та право журналістів на отримання інформації, але враховувати й різний рівень відповідальності представників медіа і представників силових структур за оприлюднення інформації.

Доцільно *виявляти ініціативу* співпраці й регулярно надавати інформацію, що відображає виконання типових службово-бойових завдань, щоденну діяльність військовослужбовців. Самі медіа цікавляться передусім сенсаціями, тоді як типові й характерні аспекти, що відтворюють реальний стан справ, зазвичай залишаються поза увагою медіа. Як наслідок, читачам і глядачам не вдається сформуванню реальний образ військового правоохоронця. Оскільки представників інфосфери цікавить здебільшого негативна інформація, існує небезпека того, що за допомогою лише сенсаційно-негативних повідомлень медіа змодельюють такий образ нацгвардійця, який не відповідатиме образу *захисника* в етнічній картині світу, а також сформують негативне враження про Національну гвардію України загалом. Для того, щоб медіа зацікавились інформацією про типові події з життя військовослужбовців, доцільно використовувати яскраві деталі, наводити конкретні факти з особистого життя силовиків, пов'язувати описувані події з перспективами суспільного розвитку, виявляти проблеми, спільні для всіх українців, та закликати громадян до спільного пошуку рішень.

Представлена таким чином інформація не тільки сприятиме зацікавленню медіа в її оприлюдненні, а й допомагатиме формувати позитивний образ захисника як свого, з такими самими проблемами й прагненнями, як в усіх українців. Так само необхідно відтворювати якомога більше реальних подій із життя військовослужбовців в інтернет-повідомленнях [26].

Дуже важливо регулярно розміщувати в різних виданнях, на інтернет-сторінках повідомлення про героїчні вчинки військових правоохоронців під час виконання службово-бойових завдань, про затримання ними правопорушників, а також про численні факти допомоги громадянам у складних ситуаціях. Таких прикладів дійсно багато, і їх регулярне оприлюднення здатне сформувати стійкий позитивний образ не тільки нацгвардійця, а й силових структур загалом. Проте такі події (за незначним винятком) висвітлюються переважно в галузевих виданнях з обмеженим колом читачів. Подавати таку інформацію слід не сухою мовою офіційних повідомлень, а використовуючи лексику з позитивним емоційно-експресивним забарвленням, образні засоби, узагальнення, порівняння з відомими для всіх героями минулих часів. Це сприятиме і формуванню позитивного емоційного налаштування в суспільстві.

Загалом військові структури не повинні ігнорувати медіа, вони мають бути більш активними в наданні інформації й не сприймати медіа як ворога. В інтересах силових структур – надавати населенню ту інформацію, яку вони хочуть повідомити, і таким чином здобувати підтримку суспільства.

Для запобігання потенційній інформаційній агресії також дуже важливо своєчасно реагувати на гучні події, пов'язані з діяльністю Національної гвардії, силових структур загалом, оперативно надавати коментарі [26]. Усе, що стосується «гострих» тем, так само необхідно якомога раніше висвітлювати та пояснювати. На формування громадської думки відносно тієї чи іншої події, проблеми особливий вплив має саме перший прочитаний або почутий коментар, і дуже важливо, щоб він був професійним, обґрунтованим і демонстрував готовність силових структур до вирішення проблем, до конкретних дій в інтересах суспільства. Варто розуміти, що коментарі з'являться в будь-якому разі, і вони можуть бути непрофесійними, потенційно небезпечними, провокативними. Саме тому слід виявляти активність у коментуванні всіх подій, пов'язаних із Національною гвардією, особливо тих, які цікавлять усе суспільство. Необхідно усвідомлювати, що це рівень і громадянської відповідальності, а не лише медіа чи громадських діячів.

Важливими є *уважність і конкретність у коментуванні подій*: слід обов'язково уважно перевіряти дані, наводити конкретні цифри та прогнозувати результати, бути особливо уважними у формулюванні узагальнень, ретельно добирати характеристики, не допускаючи потенційно

небезпечних зауважень у бік певних структур, партій, окремих громадських діячів, представників інших національностей, щоб не спровокувати конфлікт, а навпаки, сприяти об'єднанню суспільства. Коментуючи гострі події, не можна вдаватися до необґрунтованих звинувачень, двозначності в оцінках, не варто опускатися до «навішування ярликів» та використовувати слова з яскраво негативним емоційно-експресивним забарвленням. Це може мати зворотний ефект і призвести до формування негативної думки про представника силових структур і про силовиків загалом. Слід урахувати також, що достовірність наведених даних може стати підґрунтям для формування довіри і, відповідно, позитивного ставлення навіть у громадян, які раніше були негативно налаштовані [26]. Так само для протидії та запобігання інформаційній агресії доцільно використовувати швидкість і масштабність поширення інформації через медіа з метою просвітницької діяльності. Завдяки висвітленню стратегій інформаційної війни, що охопила наш медійний простір, викриванню неправдивих повідомлень і надання та обґрунтування правдивої інформації про стан справ у секторі безпеки, про причини та наслідки збройних зіткнень, про наші перспективи та можливості, ми маємо змогу підвищити рівень обізнаності громадян, активізувати критичність мислення у сприйманні інформації з різних джерел і таким чином підвищити рівень безпеки кожного українця. А враховуючи правоохоронні завдання Національної гвардії, доцільно регулярно інформувати громадян про небезпеку стати жертвою незаконних дій, повідомляти про характер тих чи інших порушень закону (нові способи шахрайства, можливості кіберзлочинності тощо). Проте в такій просвітницькій діяльності важливо не перетворити повідомлення на настанову щодо злочинних дій, тому важливо слідкувати за тим, щоб не давати інструкцій потенційним порушникам. Інформація повинна надаватися в обсязі, необхідному для убезпечення від посягань злочинців [26].

Необхідно також урахувати взаємозалежність силових структур і медіа, зокрема в цьому аспекті – *зацікавлення представників медіа яскравими подіями*. Тому важливо своєчасно анонсувати майбутні події з життя військових правоохоронців, а потім характеризувати їх, надаючи інформацію, яка буде цікавою не лише для військовослужбовців, а й для цивільних громадян. Такі повідомлення дають змогу не лише поінформувати населення про рівень боєздатності нацгвардійців, а й сформувати позитивний імідж сучасного українського захисника та української армії загалом [26].

У процесі співпраці слід *наполягати на дотриманні принципу секретності* задля запобігання витоку інформації, оприлюднення якої може перешкодити виконанню службово-бойових завдань силовиків або

ж становити небезпеку для цивільного населення чи країни загалом, особливо в умовах, коли на території України ведуться масштабні бойові дії. Журналісти вважають недостатньо прозорою діяльність сектору безпеки. На їхню думку, безпекова сфера має бути предметом контролю, а секретність є перешкодою для цього, оскільки представники силових структур блокують або обмежують доступ до інформації з гострою проблематикою.

Ураховуючи таку позицію журналістів, доцільно чітко визначити межі дозволеного чи недозволеного для публікування та пояснювати представникам медіа неможливість оприлюднення певної інформації або проведення фотота відезьомки інтересами національної безпеки.

Необхідними є також *знання та дотримання вимог чинного законодавства* у взаємодії військових правоохоронців із медіа [26].

Згідно з Міжнародним пактом про громадянські та політичні права (International Covenant on Civil and Political Rights, ICCPR) свобода слова може бути обмежена з метою захисту національної безпеки, охорони громадського порядку, здоров'я, моралі або прав і репутації інших громадян. Такі обмеження мають бути узаконені. Проблеми ж можуть виникати через складність визначення поняття «національна безпека» з урахуванням контексту та можливості інтерпретації. Навіть якщо представникам медіа здається, що їх обмежують в отриманні інформації, представник силових структур має пояснити – з позиції захисника – чому доступ до певної інформації обмежено [18].

Показовою є думка Айдана Вайта, колишнього генерального секретаря Міжнародної федерації журналістів (International Federation of Journalists, IFJ), консультанта і радника інститутів ЄС та ООН, про конфлікт між журналістами і представниками сектору безпеки у ставленні до інформації. Він зазначав, що журналісти сприймають інформацію як суспільну власність, і тому прагнуть її здобути, а сектор безпеки намагається контролювати інформацію, щоб вона відповідала стратегічним і суспільним інтересам. Цензуру і контроль інформації Айдан Вайт вважає звичайною реакцією тих, чия робота – захищати людські життя, вигравати битви та збивати з пантелику супротивника. Для силовиків важливо не допустити витоку потенційно небезпечної інформації. Проте питання розмежування того, що журналісти можуть говорити, а що – ні, залишається в центрі уваги. Важливо врахувати: журналіст може не розуміти, що певна інформація становить потенційну загрозу. Саме тому подавати інформацію слід з обґрунтуванням і ретельно перевіряти, аналізувати в аспекті потенційної небезпеки [26].

У сучасних умовах всеосяжної інформаційної війни українські силові структури мають ретельно аналізувати інформацію, оскільки безпека – це їхня відповідальність. Отже, щоб забезпечити інформаційну безпеку, необхідно,

поперше, контролювати матеріали, що оприлюднюються в медіа, подруге, регулярно подавати в медіа обґрунтовану, перевірену, безпечну інформацію і ні в якому разі не уникати спілкування з журналістами.

Важливою є також *готовність до незручних, інколи провокативних запитань* із боку представників медіа, які задля зацікавлення громадян намагаються в усьому виявити конфлікт, а в разі його відсутності – створюють потенційно конфліктні ситуації.

Відповідаючи на будь-які запитання, військовослужбовець має позиціонувати себе як захисника – оборонця країни і громадського порядку. Не можна дозволяти собі піддаватися емоціям і вступати в суперечку, слід пам'ятати про відповідальність, адже кожна фраза представника держструктури може сприйматися як офіційна позиція її керівництва. Інколи доречно нагадати представникам медіа, що журналісти обов'язково повинні дотримуватися морально-етичних стандартів у роботі, оскільки вони, як свідки подій, несуть надзвичайну відповідальність за зміст слова і зображення в інтернет-просторі, телерадіоетері та на газетній шпальті [26].

Представникові сил безпеки та оборони важливо розуміти, що спілкування з медіа та громадськістю значною мірою сприяє формуванню іміджу силових структур.

Загалом силовим структурам слід виробити активний підхід у регулюванні відносин із медіа та суспільством. В іншому разі їхній публічний імідж буде сформований журналістами, які зазвичай концентрують увагу на скандалах і невдачах, та недостатньо поінформованими користувачами інтернету, які часто вдаються до критики з метою самоствердження за рахунок інших.

Отже, представникам силових структур важливо усвідомити необхідність співпраці як із медіа, так і з громадськістю. Передусім не ухилятися від спілкування, а бути до нього готовим. Крім того, виявляти ініціативу, допомагати представникам медіа та громадськості знаходити інформацію, що буде не лише цікавою, а й сприятиме створенню позитивного іміджу силових структур.

Медіа допомагають громадянам сформувати думку, зробити вибір, прийняти рішення. Представникам силових структур загалом і Національній гвардії зокрема важливо усвідомити, що співпраця з медіа – це можливість надати суспільству достовірну, точну, збалансовану, актуальну інформацію про свою діяльність, і надати її в такому обсязі, щоб це не загрожувало національній безпеці. Цю можливість необхідно використовувати як для формування позитивного іміджу армії та правоохоронних органів, так і з просвітницькою метою – для протидії викликам інформаційної агресії.

Військово-професійна діяльність у сучасних умовах інформаційної війни передбачає відповідальну протидію поширенню та впливу шкідливих, небезпечних відомостей, запобігання витоку інформації. Тому одним

із основних напрямів діяльності військовослужбовця НГУ є взаємодія, активна співпраця з медіа та громадськістю, що дає змогу контролювати поширення інформації, її вплив як на військовослужбовців, так і на цивільне населення, досягати об'єктивного інформування суспільства про діяльність НГУ.

Загалом представник силових структур в нинішніх реаліях має враховувати в професійній діяльності інформаційні загрози, активно використовувати результати досліджень фахівців комунікативної лінгвістики, зокрема медіалінгвістики. Це необхідно для запобігання та протидії інформаційній агресії у всіх напрямках професійної комунікації – у спілкуванні в межах військового колективу, із представниками інших силових структур, а також із представниками громадськості та медіа.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3

Стрімкий процес інформатизації суспільства спричиняє зростання загрози інформаційної агресії. Проблема пошуку ефективних засобів протидії негативному інформаційному впливу сьогодні, в умовах воєнного конфлікту, є надзвичайно важливою.

Інформаційна війна активно досліджується з початку ХХІ століття, визначаються її основні характеристики та загрози, види та методи, виявляються основні напрями протидії. Подальший науковий пошук у цьому напрямі має визначити актуальні цілі, можливості інформаційної агресії, засоби її здійснення в сучасному медіапросторі, зокрема маніпулятивні технології, а також виявити ефективні засоби протидії деструктивним інформаційним впливам. Науковцям потрібно звернути увагу на рівень і характер небезпеки інформаційної агресії. Саме це пояснює необхідність подальшого детального вивчення засобів протидії інформаційній агресії в умовах сьогодення.

Військово-професійна діяльність у сучасних умовах інформаційної війни передбачає відповідну протидію поширенню та впливу шкідливої, небезпечної інформації, запобігання витоку інформації. Протидія силових структур викликам інформаційної агресії досліджується як на рівні медіавпливів, так і на рівні військового дискурсу, особливостей професійної комунікації військових правоохоронців. Самі силові структури реагують на виклики інформаційної агресії, розробляють способи запобігання та протидії деструктивним впливам, зокрема й на рівні стратегічних комунікацій.

Перелік джерел посилання

1. Про Національну гвардію України : Закон України від 13.03.2013 р. № 876-VII. *Відомості Верховної Ради*. 2014. № 17. Ст. 594. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/go/876-18> (дата звернення: 20.09.2025).
2. Доктрина зі стратегічних комунікацій : затв. Головнокомандувачем ЗСУ від 12.10.2020 р. / Управління стратегічних комунікацій апарату Головнокомандувача Збройних Сил України. Київ, 2020. 30 с.
3. Доктрина з публічного спілкування Національної гвардії України : наказ командувача НГУ від 28.11.2022 р. № 423. URL : vkr-11-0001.02-doktryna-z-publichno-go-spiлкуvannya-ngu.pdf (дата звернення: 20.09.2025).
4. Доктрина стратегічних комунікацій Національної гвардії України : затв. наказом командувача НГУ від 22.11.2021 р. № 541 / Департамент персонального штабу Головного управління Національної гвардії України. Київ, 2021. 27 с.
5. Комунікаційна стратегія Збройних Сил України : затв. Головнокомандувачем Збройних Сил України від 22.02.2023 р. / Апарат Головнокомандувача Збройних Сил України. Київ, 2023. 15 с.
6. Бойко О. Д. Пропаганда. Політична енциклопедія / редкол.: Ю. А. Левенець, Ю. І. Шаповал та ін. Київ : Парламентське видавництво, 2011. 610 с.
7. Войтович Н. Створення фейкових новин: новий шлях інформаційної війни. *Вісник Львівського університету. Журналістика*. 2014. Вип. 39 (1). С. 42–47. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VLNU_Jur_2014_39%281%29__9 (дата звернення: 20.09.2025).
8. Гапій В. Е. Пропаганда як інструмент впливу на підсвідомість людини в сучасній Україні. *Молодий вчений*. 2018. № 1. С. 636–641. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2018_1\(2\)__20](http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2018_1(2)__20) (дата звернення: 20.09.2025).
9. Горбань Ю. О. Інформаційна війна проти України та засоби її ведення. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України*. 2015. № 1. С. 136–141.
10. Дубов Д. В. Стратегічні комунікації: проблеми концептуалізації та практичної реалізації. *Стратегічні пріоритети. Політика*. 2016. № 4 (41). С. 9–23. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sppol_2016_4_4 (дата звернення: 20.09.2025).
11. Жук О., Савчук Н., Гапончук О. Роль соціальних комунікацій у формуванні стереотипів поведінки та мислення. *Перспективи та інновації науки*. 2023. № 12 (30). С. 646–658.
12. Карашук А. Я. Інформація, інформаційні продукти, дискурс. *Актуальні проблеми управління інформаційною безпекою держави* : зб. тез наук.

доп. наук.-практ. конф. (м. Київ, 4 квіт. 2019 р.). Київ : Нац. акад. СБУ, 2019. С. 55–57.

13. Кудрявцева Л. О., Дядечко Л. П., Дорофєєва О. М. Сучасні аспекти дослідження мас-медійного дискурсу: експресія – вплив – маніпуляція. *Мовознавство*. 2005. № 1. С. 58–66.

14. Лизанчук В. В. Антиукраїнська інформаційна агресія в телерадіопросторі Росії та України. *Наукові записки Інституту журналістики*. Київ : КНУ імені Тараса Шевченка. 2014. Т. 56. Липень – вересень. С. 13–21.

15. Литвиненко О. В. Інформаційні впливи та операції. Теоретико-аналітичні нариси : монографія. Київ : НІСД, 2003. 240 с.

16. Ліпкан В. А. Поняття та структура стратегічних комунікацій на сучасному етапі державотворення. URL : <https://surl.li/txwmpb> (дата звернення: 24.09.2025).

17. Макаренко Л. П. Стратегічні комунікації як засіб запобігання та протидії інформаційним війнам. *Регіональні студії*. Ужгород : Ужгородський національний університет. 2022. № 30. С. 75–81.

18. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права (ICCPR). URL: http://www.unhchr.ch/html/menu3/b/a_ccpr.htm (дата звернення: 20.09.2025).

19. Ожеван М. А., Шевченко О. В. Війна інформаційна. Українська дипломатична енциклопедія / редкол. : Л. В. Губерський (голова) та ін. Київ : Знання України. 2004. 760 с.

20. Омельченко М. І., Посмітна В. В. Брифінг військового керівника у воєнний час: загальні цілі, особливості організації та комунікації. *Проблеми ефективності професійної мовної комунікації в умовах інформаційної агресії* : матеріали І всеукр. наук.-практ. конф. з міжнародною участю (м. Київ, 26 квіт. 2024 р.). Київ : КІ НГУ, 2024. С. 114–117.

21. Литвиненко О. В. Інформаційні впливи та операції. Теоретико-аналітичні нариси : монографія. Київ : НІСД, 2003. 240 с.

22. Пелепейченко Л. М. Стратегічні комунікації силових структур України в сучасному соціальному контексті. *Інформаційна безпека людини, суспільства, держави*. Київ : Нац. акад. СБУ, 2017. № 1 (21). С. 34–41.

23. Пелепейченко Л. М., Посмітна В. В. Мовний вплив у військовому дискурсі : монографія. Харків : НА НГУ, 2014. 150 с.

24. Полторак С. Т., Пелепейченко Л. М., Посмітна В. В., Ревуцька С. М. Мовна комунікація в діяльності сил охорони правопорядку : навч. посіб. / за заг. ред. С. Т. Полторака. Харків : Акад. ВВ МВС України, 2013. 114 с.

25. Посмітна В. В. Вплив мовних стереотипів на сучасну професійну комунікацію у військовій сфері. *Актуальні питання гуманітарних наук*. Дрогобич, 2024. Вип. 71. Т. 3. С. 137–142.

26.Посмітна В. В. Комунікативні способи протидії силових структур викликам інформаційної війни. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Філологія. Соціальні комунікації*. Київ : ТНУ імені В. І. Вернадського, 2020. № 1. Т. 31 (70). С. 133–137.

27.Посмітна В. В. Комунікативні стратегії та тактики українських військових ЗМІ в протидії інформаційній агресії. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Філологія*. Одеса : МГУ, 2019. № 40. Т. 3. С. 114–118.

28.Посмітна В. В. Комунікативна стратегія формування позитивного образу захисника як ефективний засіб протидії в інформаційній війні. *Актуальні проблеми діяльності складових сектору безпеки і оборони України в умовах особливих правових режимів: поточний стан та шляхи вирішення* : матеріали всеукр. наук.-практ. конф. (м. Харків, 28 берез. 2024 р.). Харків : НА НГУ, 2024. С. 639–641.

29.Посмітна В. В. Комунікативні стратегії та тактики мас-медійного дискурсу в аспекті потенційної загрози деструктивного мовного впливу. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Філологія*. Одеса : МГУ, 2019. № 39. Т. 3. С. 123–126.

30.Посмітна В. В. Методи інформаційної агресії проти України. *Службово-бойова діяльність сил сектору безпеки держави: сучасний стан, проблеми та перспективи* : матеріали IV всеукр. наук.-практ. конф. (м. Вінниця, 31 жовт. 2022 р.). Харків : НА НГУ, 2022. С. 80–81.

31.Посмітна В. В. Особливості антиукраїнської маніпулятивної пропаганди в сучасних умовах. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Філологія*. Одеса : МГУ, 2023. № 59. Т. 3. С. 35–39.

32.Посмітна В. В. Особливості сучасної антиукраїнської маніпулятивної пропаганди в текстах і заголовках російських інформаційних повідомлень. *Trends in the development of philological education in the era of digitalization: European and national contexts* : Scientific monograph. Riga, Latvia: Baltija Publishing, 2023. С. 511–536.

33.Посмітна В. В. Підготовка військовослужбовців НГУ до комунікативної взаємодії з медіа та громадськістю в сучасних умовах інформаційної війни. *Роль і місце соціально-гуманітарних та правових дисциплін в системі підготовки військовослужбовців Національної гвардії України* : матеріали круглого столу КІ НГУ (м. Київ, 30 листоп. 2023 р.). Київ : КІ НГУ, 2023. С. 123–125.

34.Посмітна В. В. Пріоритетність кооперативних комунікативних стратегій та особливості їх мовної реалізації у професійній комунікації представників сектору безпеки та оборони. *Вчені записки Таврійського національного*

університету імені В. І. Вернадського. *Філологія. Соціальні комунікації*. Київ : ТНУ імені В. І. Вернадського, 2025. № 1. Т. 36 (75). Ч. 2. С. 185–189.

35. Посмітна В. В. Способи ефективної комунікативної протидії силових структур інформаційній агресії у воєнний час. *Українська мова в юриспруденції: стан, проблеми, перспективи* : матеріали XIX всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 24 листоп. 2023 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2023. С. 89–91.

36. Посмітна В. В. Стратегічний наратив у доктринах стратегічних комунікацій силових структур. *Проблеми галузевої комунікації, перекладу та інтеграційні процеси в суспільстві* : матеріали XI міжнар. наук. конф. (м. Харків, 30 квіт. 2024 р.). Харків : НА НГУ, 2024. С. 79–81.

37. Посмітна В. В. Стратегія взаємодії між командирами й підлеглими у військово-професійній комунікації. *Проблеми ефективності професійної мовної комунікації в умовах інформаційної агресії* : матеріали I Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнародною участю (м. Київ, 26 квіт. 2024 р.). Київ : КІ НГУ, 2024. С. 79–82.

38. Посмітна В. В. Упровадження комунікативної стратегії взаємодії між учасниками військового дискурсу в контексті стратегічних комунікацій. *Наукові записки. Філологічні науки*. Кропивницький : Центральноукраїнський державний університет імені Володимира Винниченка. 2024. Вип. 2 (209). С. 291–297.

39. Посмітна В. В. Формування позитивного образу захисника в сучасному медійному дискурсі як ефективний засіб протидії в інформаційній війні. *Українська мова в юриспруденції: стан, проблеми, перспективи* : матеріали XX всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 31 жовт. 2024 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2024. С. 145–147.

40. Посмітна В. В. Чинники ефективності мовного впливу на колективну свідомість військовослужбовців. *Наукові записки. Філологічні науки*. Кропивницький : Центральноукраїнський державний університет імені Володимира Винниченка, 2025. № 2 (213). С. 345–350.

41. Почепцов Г. Г. Від покемонів до гібридних війн: нові комунікативні технології XXI століття : монографія. Київ : Києво-Могилянська академія, 2017. 260 с.

42. Почепцов Г. Г. Росія і Україна у співставленні їх комунікативно-пропагандистських можливостей. URL: <http://osvita.mediasapiens.ua/material/33291> (дата звернення: 24.09.2025).

43. Різун В. В., Непийвода Н. Ф., Корнєєв В. М. Лінгвістика впливу : монографія. Київ : Київський університет, 2005. 148 с.

44. Різун В. В. Теорія масової комунікації : підруч. Київ : Просвіта, 2008. 260 с.

45. Сенченко М. І. Інформаційна агресія та її вплив на культуру. *Вісник Книжної палати*. 2009. № 12. С. 3–7. URL: <https://www.ar25.org/article/informaciyna-agresiya-ta-yiui-vplyv-na-kulturu-chastyna-1.html> (дата звернення: 24.09.2025).

46. Сугестивні технології маніпулятивного впливу : навч. посіб. / В. М. Петрик та ін. ; за заг. ред. Є. Д. Скулиша. 2-ге вид. Київ : ВІПОЛ, 2011. 248 с.

47. Теоретичні та практичні аспекти стратегічних комунікацій Національної гвардії України : монографія / Л. М. Пелепейченко та ін. ; за ред. д-ра філол. наук, проф. Пелепейченко Л. М. Харків : НА НГУ, 2017. 360 с.

48. Черниш Р. Ф. Фейк як один із інструментів негативного впливу на національну безпеку України в умовах ведення гібридної війни. *Часопис Київського університету права*. 2019. № 2. С. 109–114. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chkur_2019_2_21 (дата звернення: 24.09.2025).

49. Шклярук М. Г. Стратегічні комунікації у системі державного управління України : дис. ... канд. держ. упр. : 25.00.02. Київ, 2018. 230 с.

50. Kozak, V., Posmitna, V., Shutenko, S., Leshchenko, A., Romaniuk, V. (2023). Language legislation in the era of independence: sociolinguistic dimension. *Amazonia Investiga*, 12 (68), 294–302. DOI: <https://doi.org/10.34069/AI/2023.68.08.27/>.

51. Libicki Martin C. What Is Information Warfare? National Defense University. Institute for National Strategic Studies. 1995. 110 p.

52. Sheremet, O. S., Voluiko, O. M., Posmitna, V. V., Poda, T., Bidzilya, Y. M. (2021). Political and legal aspects of the information warfare. *Amazonia Investiga*, 10 (45), 31–41. DOI: <https://doi.org/10.34069/AI/2021.45.09.3>.

53. Stein G. J. AWC Information Warfeare. URL : http://www.airpower.maxwell.af.mil/airchronicles/apj/apj95/spr95_files/stein.htm (accessed: 24.09.2025).

РОЗДІЛ 4. ПРОТИДІЯ ІНФОРМАЦІЙНИМ ЗАГРОЗАМ: ВІД ІДЕНТИФІКАЦІЇ ДЕЗІНФОРМАЦІЇ ДО ФОРМУВАННЯ МЕДІАГРАМОТНОСТІ СУСПІЛЬСТВА

4.1 Типологія інформаційних загроз: від ненавмисних помилок до цілеспрямованої дезінформації

Повномасштабна війна створила для України безпрецедентні виклики в інформаційному просторі, що вимагає комплексного підходу до захисту національної інформаційної безпеки. В умовах, коли український інформаційний простір перебуває під постійним тиском гібридних загроз, виникає нагальна потреба в поєднанні двох стратегічних напрямів: з одного боку – ідентифікації та нейтралізації конкретних інформаційних загроз, з іншого – системного підвищення стійкості суспільства через розвиток медіаграмотності та критичного мислення.

Дослідження Королівського інституту міжнародних відносин (*Chatham House*) засвідчують, що «українську інформаційну стійкість недооцінили й у Росії, і на Заході» [1], що підкреслює важливість комплексного аналізу механізмів формування інформаційного імунітету суспільства. Водночас актуальність дослідження зумовлена тим, що «навіть за відсутності навмисних намірів автора повідомлення розповсюджувати неправду, [помилки] створюють підґрунтя для поширення дезінформації» [14]. Такі спотворення безпосередньо впливають на «достовірність інформації, рівень довіри громадськості, професійний імідж ресурсу» [14], створюючи сприятливе середовище для більш складних інформаційних операцій противника.

Сучасні дослідники визначають медіаосвіту як «процес навчання і самонавчання за посередництва медіа, як науково-освітню сферу діяльності, що спрямована на формування психологічного захисту від маніпуляцій та формування медіаграмотності особистості» [5]. У контексті гібридної війни медіаосвіта перетворюється з освітнього інструменту на елемент національної безпеки, що забезпечує когнітивну оборону суспільства.

Теоретичну базу дослідження становлять праці з інформаційної безпеки (О. П. Ковальчука [10], К. Джайлза (К. Giles) [35; 36]), медіаграмотності (С. М. Іванової [9], М. Г. Друшляк та співавторів [5]), деколонізації

національної ідентичності (О. Гриценка, О. Любченка [4]), мовного аналізу медіатекстів (О. В. Гриценка, Т. М. Плеханової, О. В. Глеб [3]; Н. М. Шульської та співавторів [31; 32]).

Метою цього розділу є дослідження взаємозв'язку між конкретними інформаційними загрозами та стратегіями формування суспільної стійкості до них. Аналіз базується на вивченні випадків, зафіксованих у 2023–2024 роках, і висвітлює як механізми виникнення інформаційних спотворень, так і освітні підходи до їх нейтралізації.

Для досягнення поставленої мети визначено такі завдання: систематизувати типологію інформаційних загроз – від ненавмисних помилок до цілеспрямованої дезінформації; проаналізувати механізми створення та поширення фейкових документів як інструменту психологічного впливу; дослідити мову як інструмент символічного спротиву в контексті інформаційної війни; визначити напрями формування суспільної стійкості до інформаційних маніпуляцій.

Типологія інформаційних загроз: від ненавмисних помилок до цілеспрямованої дезінформації

Інформаційні загрози в сучасному медіапросторі характеризуються надзвичайною різноманітністю форм та механізмів впливу. За класифікацією К. Джайлза, російська інформаційна війна ґрунтується на п'яти ключових принципах: постійність, застосування всіх можливих інструментів впливу, координація дій на всіх рівнях, відсутність розмежування між воєнним та мирним часом, а також між зовнішньою та внутрішньою аудиторією [35, с. 12]. Ця багатовимірність інформаційних операцій вимагає створення комплексної типології загроз, що враховує як їхнє походження, так і механізми впливу на суспільну свідомість.

Провідні дослідники розрізняють три основні категорії інформаційних спотворень за критерієм інтенційності: місінформацію (*mis-information*), дезінформацію (*dis-information*) та малінформацію (*mal-information*). Місінформація характеризується ненавмисним поширенням неправдивої інформації без злого наміру; дезінформація передбачає свідоме створення та поширення неправдивих відомостей з метою завдання шкоди; малінформація базується на достовірних фактах, однак використовується для заподіяння шкоди шляхом маніпуляції контекстом [36, с. 5].

У площині української інформаційної безпеки доцільно виокремити чотири основні категорії загроз: технологічно-опосередковані спотворення (пов'язані з використанням штучного інтелекту), професійно-етичні порушення (недотримання журналістських стандартів), концептуально-

ідеологічні маніпуляції (свідоме спотворення історичних та культурних концептів) і цілеспрямовану дезінформацію (фейкові документи та пропагандистські операції).

Невдале використання штучного інтелекту стає дедалі вагомішим джерелом інформаційних спотворень у сучасному медіапросторі [24]. Прагнення до автоматизації та швидкості створення контенту часто призводить до поширення неперевіраних даних, що генеруються програмами без належного людського контролю. Ця проблема набуває особливої актуальності в умовах воєнного стану, коли швидкість поширення інформації може мати критичне значення для формування громадської думки.

Показовим прикладом є інцидент, що трапився у квітні 2023 року, коли «Новий канал» за допомогою ChatGPT опублікував біографію Олеся Гончара, яка містила численні фейки про місце народження, полон в Америці та примусові роботи в Німеччині [22]. Хоча допис було швидко видалено, кількох хвилин виявилось достатньо для його поширення в соціальних мережах. Цей випадок продемонстрував надзвичайну швидкість поширення недостовірних відомостей та підкреслив фундаментальний принцип: «людський розум, здатний бачити інформацію в контексті та розпізнавати неправду, неможливо замінити програмою» [33].

Аналіз цього випадку виявляє декілька системних проблем. Поперше, відсутність верифікації контенту, згенерованого ШІ, перед публікацією. Подруге, недооцінку ризиків використання великих мовних моделей, які схильні до «галюцинацій» – генерування правдоподібних, але фактично неправдивих відомостей. Потрете, послаблення традиційних редакційних процедур перевірки фактів під тиском потреби в оперативності.

Інший показовий приклад стосується використання згенерованих ШІ зображень для ілюстрації реальних трагічних подій. У січні 2023 року на офіційній сторінці Верховної Ради України в соціальній мережі X (раніше – Twitter) з'явилося згенероване ШІ фото дитини для ілюстрації ракетної атаки на багатоповерхівку в Дніпрі [24]. Використання таких зображень, особливо без маркування, є невиправданим, оскільки «створює підґрунтя для спростування чергових «фейків» російськими пропагандистами» [14]. Цей випадок демонструє небезпеку розмивання межі між реальністю та штучно створеним контентом, що підриває довіру до офіційних джерел інформації.

Проблема використання ШІ в медіапросторі набуває особливої гостроти в контексті російської інформаційної війни. Як зазначають дослідники, «росія використовує ШІ в інформаційній війні» для створення дипфейків, маніпуляції громадською думкою та дискредитації українських джерел [34]. Це вимагає розробки чітких протоколів використання

технологій генеративного ШІ в журналістиці та офіційних комунікаціях, зокрема обов'язкового маркування синтетичного контенту та багаторівневу верифікацію перед публікацією.

Порушення базових принципів журналістської етики створює додаткові канали для проникнення дезінформації в український інформаційний простір. Їх можна класифікувати за трьома категоріями: неналежна перевірка інформації, гонитва за сенсаційністю та лінгвістичні помилки з серйозними наслідками.

Прояви недостатньої верифікації джерел можна було простежити в березні 2024 року, коли низка українських медіа поширила фейкову новину про смерть короля Великої Британії Чарльза III [16]. Першоджерелом виявився скриншот документа, опублікований російськими медіа. Ця ситуація продемонструвала не лише поверхневу перевірку інформації, а й фактичне визнання російських ресурсів та анонімних телеграм-каналів достовірними джерелами.

Аналіз цього інциденту виявляє системну проблему «інформаційного каскаду», за якого медіа переписують новини одне в одного без звернення до первинних джерел. У цьому випадку жодне з українських медіа не звернулося до офіційних британських джерел – Букінгемського палацу, урядових вебсайтів чи авторитетних закордонних ЗМІ. Натомість спрацював механізм «соціального доказу»: якщо інформацію опублікували інші медіа, вона сприймається як перевірена.

Дослідниця С. М. Іванова зазначає, що «медіаграмотність як фактор протидії інформаційній агресії» передбачає насамперед дотримання професійних стандартів самими журналістами [9, с. 47]. Порушення принципу верифікації не лише підриває довіру до конкретного медіа, а й знижує загальний рівень довіри суспільства до журналістики як інституції.

Гонитва за сенсаційністю в медійному середовищі спричиняє інший тип спотворень. У вересні 2023 року медіа поширили новину з гучними заголовками про те, що президент Польщі Анджей Дуда порівняв Україну з «потопельником» [26]. Насправді він використав вислів «той, хто тоне». Хоча суть висловлювання кардинально не змінилася, «різниця між «потопельником» і «тим, хто тоне» все ж таки відчутна» [14], і така маніпуляція заголовками в умовах війни сприяє поширенню негативних настроїв.

Цей приклад ілюструє феномен «клікбейтності» (*clickbait*), за якого медіа свідомо загострюють формулювання для привернення уваги аудиторії. Слово «потопельник» містить негативну конотацію безнадійності, тоді як «той, хто тоне» залишає можливість для порятунку. У контексті міжнародних відносин та громадської дипломатії така різниця може мати значний вплив на сприйняття позиції партнерів України [25, с. 325].

Дослідники мовного аналізу медіатекстів підкреслюють, що «порушення мовних норм як засіб стиснення структури та змісту медіатексту» може призводити до спотворення смислів [19, с. 213]. Прагнення до лаконічності та ефектності заголовків не повинно суперечити принципу точності відображення фактів.

Лінгвістичні помилки можуть призводити до особливо серйозних наслідків під час висвітлення трагічних подій. В одному з перших офіційних повідомлень щодо авіакатастрофи в Броварах у січні 2023 року було вказано, що всіх дітей та співробітників дитячого садка «евакуювали», тоді як насправді їх «евакуують» [15]. Аналіз публікацій про цю подію свідчить, що «особливості висвітлення авіакатастрофи в місті Бровари на сайті «24 каналу» містили низку мовних та фактологічних неточностей, що ускладнювали розуміння масштабів трагедії [15, с. 49]. Використання dokonаного виду дієслова «евакуювали» замість недоконаного «евакуують» створило хибне враження про успішне завершення рятувальної операції, тоді як насправді процес евакуації тривав.

Цей випадок демонструє критичну важливість лінгвістичної грамотності журналістів, особливо коли йдеться про висвітлення надзвичайних ситуацій. Як зазначають Н. М. Шульська та Н. Ю. Римар, «лексична культура місцевих ЗМІ» потребує постійного моніторингу та аналізу типових лінгвоаномативів [32, с. 123]. Граматичні помилки в такому контексті перестають бути суто мовними недоліками і трансформуються в інформаційні спотворення з етичними наслідками.

Окрему категорію становлять так звані «патріотичні» помилки – контент, спрямований на підняття морального духу, що містить неправдиву інформацію. До таких належить фейк про те, що українська мова посіла третє (в інших варіантах – друге) місце на «конкурсі мов у Парижі» [21; 27]. Попри патріотичну мотивацію, поширення такого контенту створює проблему довіри: коли людина дізнається про хибність інформації, вона може піддати сумніву й інші позитивні факти про Україну.

Аналогічним чином «патріотичними» помилками можна вважати поширення згенерованого фото монумента «Батьківщина-мати» у вишиванці [28]. Такий контент завдає більше шкоди, ніж користі, оскільки «створює підґрунтя для «фактчекінгових» проєктів окупантів» [14]. Російські пропагандисти активно використовують виявлені фейки українського походження для дискредитації всієї української інформаційної політики, створюючи наратив про «неправдивість української пропаганди».

До категорії концептуальних спотворень належить також сплутування понять «русский» і «руський». Як зазначає В. В. Лизанчук, між ними існує «глибока змістова, ідеологічна, політична, культурологічна, лексична

різниця» [17]. «Руський» – це про історичну спадщина Київської Русі, культурний простір давньоруської цивілізації. «Русській» – це сучасна імперська ідеологічна конструкція Кремля, спрямована на виправдання експансії та заперечення суверенітету України.

Нерозуміння цієї різниці призводить до хибного сприйняття власної історії та культури, а також полегшує проникнення ворожих наративів. Процес деколонізації національної ідентичності в умовах війни, як досліджують О. Гриценко та О. Любченко, передбачає саме таке концептуальне розмежування [4, с. 78]. Змішування цих понять у медійному та освітньому дискурсі створює концептуальну плутанину, що заважає формуванню чіткої національної ідентичності та розумінню сутності російської агресії.

Комплексний аналіз різнотипних інформаційних спотворень виявляє їхній кумулятивний ефект на інформаційну безпеку держави. Навіть ненавмисні помилки створюють «інформаційний шум», що ускладнює розпізнавання цілеспрямованої дезінформації. Як зазначає О. П. Ковальчук, «цифрова безпека в умовах гібридної війни» вимагає комплексного підходу, що враховує всі рівні інформаційних загроз [10, с. 34].

Важливо розуміти, що інформаційні спотворення різних типів не існують ізольовано, а формують взаємопідсилювальну систему. Ненавмисні помилки знижують довіру до медіа, що полегшує поширення цілеспрямованої дезінформації. Порушення професійних стандартів створює сприятливе середовище для маніпуляцій. Концептуальні спотворення руйнують аналітичні здібності аудиторії, ускладнюючи критичне сприйняття інформації.

Н. М. Шульська та співавтори, досліджуючи «фейкоінструментарій ведення інформаційної війни в Україні», підкреслюють, що мова сучасних медіа стає полем битви, де кожна помилка може бути використана противником [31, с. 276]. Це вимагає підвищення стандартів інформаційної гігієни на всіх рівнях – від журналістів до органів державної влади та пересічних користувачів соціальних мереж.

4.2 Фейкові документи як інструмент цілеспрямованого психологічного впливу

Фейкові документи є особливо небезпечним інструментом в інформаційній війні, оскільки вони здатні викликати високий рівень довіри в аудиторії. Завдяки своїй зовнішній подібності до офіційних паперів (наявність бланків, печаток, підписів) вони експлуатують психологічну схильність людей

довіряти формалізованій інформації. Цей феномен базується на когнітивному упередженні, відомому як «ефект автентичності» (*authenticity bias*), коли наявність формальних атрибутів документа автоматично сприймається як гарантія його достовірності.

Психологічна ефективність фейкових документів пояснюється кількома механізмами. Поперше, евристика авторитету: документ, що має вигляд офіційного, асоціюється з владою та компетентністю, що знижує критичне сприйняття. Подруге, когнітивна економія: перевірка автентичності документа вимагає значних зусиль, тому людина схильна довіряти його формальним ознакам. Потретьє, ефект підтвердження (*confirmation bias*): якщо зміст документа узгоджується з попередніми переконаннями людини, вона менш схильна піддавати його сумніву.

Британський дослідник К. Джайлз у праці про російську інформаційну війну зазначає, що використання підроблених документів є традиційною тактикою радянських спецслужб, яка отримала нове життя в цифрову епоху [35, с. 18]. Якщо в радянський період створення переконливих підробок вимагало значних ресурсів та фахових навичок, то сучасні технології графічного редагування зробили цей процес доступним і швидким.

Російська пропаганда використовує фейкові документи для досягнення кількох ключових цілей, що становлять системну стратегію інформаційного впливу. Першочерговою метою є підриг довіри до державних органів та політичної еліти через створення підроблених наказів чи розпоряджень, що демонструють нібито некомпетентність або злочинні наміри влади. Поширення фейкового документа, нібито підписаного Прем'єр-міністром України Денисом Шмигалем, про покарання родичів «ухилянтів» [29] було спрямоване саме на підриг довіри до уряду та посилення соціальної напруги. Цей фейк експлуатував страхи громадян щодо мобілізації та створював образ «несправедливої влади», що карає невинних людей.

Механізм дії таких фейків базується на створенні когнітивного дисонансу: навіть після спростування підробки в свідомості частини аудиторії залишається осад недовіри. Психологічні дослідження засвідчують, що нейтралізація впливу дезінформації вимагає значно більших інформаційних зусиль, ніж його первинне поширення – феномен, відомий як «асиметрія спростування» (*debunking asymmetry*).

Іншою важливою метою є створення панічних настроїв серед населення через публікацію фейкових документів про мобілізацію, евакуацію чи обмеження прав громадян. Розсилка фальшивих повісток українцям на території Польщі від імені Управління у справах іноземців [8; 13] мала

подвійну мету: створити панічні настрої серед українців, що тимчасово перебувають за межами країни, та посіяти недовіру до польських державних органів, що могло б зашкодити українсько-польським взаєминам.

Ця тактика особливо ефективна в умовах невизначеності та стресу, характерних для воєнного часу. Люди, що перебувають у стані підвищеної тривожності, більш схильні до панічних реакцій на загрозову інформацію без належної перевірки її достовірності. Як зазначає О. М. Резнік, досліджуючи «фейкові збори коштів для Збройних Сил України як один із сучасних видів шахрайства», психологічна вразливість громадян в умовах війни робить їх легкою мішенню для різноманітних форм інформаційних маніпуляцій [23, с. 302].

Третьою стратегічною ціллю є фабрикавання «доказів» про «військові злочини ЗСУ» для дискредитації України в очах міжнародної спільноти. Ця тактика спрямована на підриг підтримки України західними союзниками та створення моральної еквівалентності між агресором та жертвою агресії. Фейкові документи, що начебто підтверджують порушення прав людини з боку українських сил, активно використовуються в російській пропаганді для міжнародної аудиторії.

Як зазначають І. Сухорольська та І. Климчук, «громадська (публічна) дипломатія в умовах агресивної війни Росії проти України» стає критично важливою для протидії таким наративам [25, с. 326]. Спростування фейкових документів вимагає не лише технічної експертизи, а й активної комунікаційної роботи з міжнародними партнерами та медіа.

Ще однією метою є легітимізація власних дій через поширення документів, які нібито доводять «агресивні плани» України або «загрози російськомовному населенню». Це класична пропагандистська техніка, описана ще Г. Лассвеллом у його дослідженні пропаганди часів Першої світової війни: створення образу ворога, який нібито першим планував напад [37, с. 47].

Для створення ілюзії достовірності фейкових документів використовуються різноманітні методи, що становлять технологічно вдосконалену систему фальсифікації.

1. Формальна автентичність

Досягається шляхом використання офіційних шаблонів, бланків, логотипів, а також копіювання реальних печаток та підписів. Сучасні графічні редактори дають змогу створювати візуально переконливі підробки, що відрізняються від оригіналів лише при детальному технічному аналізі. Фальсифікатори часто використовують справжні бланки державних установ, змінюючи лише текстову частину, що значно підвищує правдоподібність фейку.

2. Підміна контенту

Здійснюється шляхом редагування справжніх документів або виривання фраз із контексту. Цей метод особливо ефективний, оскільки базується на реальному документі, змінюючи лише критичні фрагменти тексту. Наприклад, у справжньому розпорядженні можуть бути змінені дати, прізвища, суми або ключові формулювання, що кардинально трансформують зміст при збереженні зовнішньої автентичності.

3. Апелювання до авторитетів

Передбачає використання прізвищ реальних високопосадовців для підвищення правдоподібності. Підроблені документи часто оформлюються від імені відомих політиків, міністрів або військових керівників, що автоматично підвищує довіру аудиторії. Психологічний ефект посилюється, якщо зміст документа узгоджується з відомими поглядами цієї особи або загальною політичною ситуацією.

4. Емоційне забарвлення

Полягає в додаванні до тексту шокуючих деталей для підвищення «віральності» документа. Фейкові документи часто містять елементи, що викликають сильні емоційні реакції – обурення, страх, гнів. Це підвищує ймовірність їхнього поширення в соціальних мережах, оскільки емоційно насичений контент має вищі показники взаємодії (*engagement*).

«Вдячним» середовищем для масового поширення фейкових документів стали анонімні телеграм-канали. Вони дають змогу безкарно поширювати маніпулятивні матеріали, уникаючи ідентифікації та відповідальності. Специфіка платформи «Телеграм» – відсутність ефективної модерації, можливість створення анонімних каналів, швидке поширення контенту – робить її ідеальним інструментом для інформаційних операцій.

Типова схема поширення фейкового документа передбачає кілька етапів. Спочатку документ публікується на маловідомому анонімному каналі. Потім його підхоплюють більш популярні канали, створюючи ілюзію незалежного підтвердження інформації з різних джерел. На третьому етапі фальсифікат може потрапити в традиційні медіа, якщо редакції не здійснюють належну верифікацію. Нарешті, навіть після спростування, фейк продовжує циркулювати в інформаційному просторі, оскільки значна частина користувачів може не бачити його.

Центр протидії дезінформації при РНБО України регулярно фіксує та спростовує недостовірні матеріали, однак швидкість їхнього поширення часто випереджає можливості фактчекінгу [29]. Це створює ситуацію, коли спростування доходить до значно меншої аудиторії, ніж сам фейк – феномен, відомий як «розрив охоплення» (*reach gap*).

Окремої уваги заслуговують так звані «жартівливі» фейки, що формально позиціонуються як сатира або гумор, але насправді виконують маніпулятивні функції. Поширення «жартівливого» документа про нібито рішення Сумської районної ради включити російське місто Суджа до складу Сумського району є прикладом такої тактики [20].

Хоча такі фейки можуть здаватися незначними, вони виконують кілька деструктивних функцій. Поперше, відволікають ресурси державних органів та фактчекерів, змушених спростовувати дезінформацію. Подруге, розмивають межу між правдою та вигадкою, створюючи загальну атмосферу недовіри до будь-якої інформації. Потретє, можуть використовуватися для перевірки реакції аудиторії перед запуском більш серйозних інформаційних операцій.

Крім того, такі «жартівливі» фейки часто містять елементи правди або спираються на реальні події, що ускладнює їхнє розпізнавання. Під час Курської операції ЗСУ тема контролю над територією Росії дійсно обговорювалася в українському інформаційному просторі, що надавало фейковому документу про Суджу певної правдоподібності.

4.3 Методи ідентифікації інформаційних спотворень

Ефективна протидія дезінформації вимагає системного підходу, що поєднує технічний, лінгвістичний та контекстуальний аналіз. Важливо не просто видаляти неправдиву інформацію, а й проактивно спростовувати її, оскільки це «питання відповідальності медіа перед своєю аудиторією» [14]. Методологія ідентифікації інформаційних спотворень має спиратися на міждисциплінарний підхід, що інтегрує досягнення журналістики, лінгвістики, технічного аналізу та психології сприйняття інформації.

Закон України «Про медіа» визначає спростування як «обов'язок аудіовізуального медіа, друкованого медіа, інтернет-видання оприлюднити спростування недостовірної інформації» [7]. Однак ефективність цієї процедури залежить не лише від її наявності, а й від швидкості, повноти та доступності для аудиторії. Дослідження показують, що для ефективного спростування потрібно не просто заявити про помилковість інформації, а й пояснити, чому вона є хибною, та надати альтернативне трактування.

Перевірка джерела є першочерговим кроком у процесі верифікації інформації. Необхідно встановити, чи опублікований документ на офіційних ресурсах установи, від імені якої він нібито виданий. Якщо його немає

на офіційному вебсайті, це є першою підставою для сумнівів. Наприклад, у випадку з фейковою новиною про смерть Чарльза III медіа не звернулися до офіційних британських джерел, а поширили інформацію з російських телеграм-каналів [16].

Методологія перевірки джерела передбачає кілька послідовних кроків:

- ідентифікація первинного джерела: необхідно простежити ланцюжок поширення інформації до її першоджерела; часто виявляється, що кілька медіа переписали новину одне в одного, а первинним джерелом є сумнівний анонімний канал;

- оцінка репутації джерела: важливо враховувати попередню історію джерела, наявність фактичних помилок у минулому, прозорість фінансування та редакційної політики;

- крос-верифікація з офіційними джерелами: будь-яка інформація про офіційні рішення, заяви посадовців або державні документи має бути перевірена на офіційних вебсайтах відповідних установ;

- аналіз мотивів публікації: варто замислитися, кому вигідне поширення цієї інформації та чи узгоджується вона з відомими цілями та інтересами джерела.

У контексті війни особливої ваги набуває принцип: російські джерела та проросійські телеграм-канали не можуть вважатися достовірними. Це не означає, що вся інформація з них автоматично є хибною, але вона потребує особливо ретельної перевірки через високу ймовірність маніпуляцій.

Аналіз формальних ознак передбачає перевірку документа на відповідність державному стандарту оформлення. В Україні це ДСТУ 4163:2020 «Уніфікована система організаційно-розпорядчої документації. Вимоги до оформлювання документів», який регулює розташування реквізитів, зокрема дати, номера, підпису, печатки.

Ключові елементи формального аналізу охоплюють перевірку структури, реквізитів, підписів та технічних параметрів файлу.

1. Структура та реквізити документа. Офіційні документи мають чітку структуру, що регламентується державними стандартами. Необхідно звертати увагу на правильність розташування та оформлення реквізитів (герб, назва установи, дата, номер); відповідність формату дати прийнятим стандартам; наявність усіх обов'язкових реквізитів для цього типу документа; логічність нумерації (номери наказів мають йти послідовно протягом року).

2. Аналіз підписів та печаток. Слід уважно аналізувати підписи та печатки, порівнюючи їх із автентичними зразками. Ознаками підробки можуть бути ідентичність підписів у різних документах (справжній підпис завжди має варіації); нечіткість або пікселізація зображення печатки (ознака

цифрового редагування); невідповідність печатки офіційним зразкам (можна перевірити на офіційних документах установи); накладання підпису та печатки одна на одну в неприродний спосіб.

3. *Технічні параметри файлу*. Для електронних документів важливо проаналізувати метадані файлу, що містять інформацію про програму, в якій створено або останній раз редаговано документ; дату створення та модифікації файлу; автора документа (якщо ця інформація не була видалена); історію редагувань (в деяких форматах файлів). Існують спеціалізовані онлайн-ресурси, що дають змогу виявляти сліди редагування у файлах.

Аналіз змісту та стилю є одним із ключових інструментів у виявленні підроблених документів та фейкових повідомлень. Особливу увагу необхідно приділяти лінгвістичним ознакам, оскільки саме вони часто видають неавтентичність тексту. Як зазначають О. В. Грищенко, Т. М. Плеханова та О. В. Глеб, «мовний аналіз сучасних медіатекстів та їх роль у формуванні громадської думки» дає змогу ідентифікувати маніпулятивні прийоми та спотворення, що використовуються для впливу на масову свідомість [3, с. 159].

Одним із важливих напрямів ідентифікації фейків є аналіз орфографічних та лексичних маркерів. У документах, створених російськими структурами, характерними є специфічні помилки, що виникають унаслідок міжмовного інтерференційного впливу. Зокрема, типовими вважаються: неправильне оформлення адреси («м. Київ» замість «Київ», що відповідає російській, а не українській традиції); використання росіянізмів у лексиці («в наслідок», «по причині», «відносно» замість нормативних українських відповідників); калькування відмінкових конструкцій; застосування застарілої або неофіційної термінології. Усе це формує набір маркерів, які можуть бути використані для розпізнавання підробок.

Питання мовних індикаторів фейків детально розглядають Н. М. Шульська та Р. С. Зінчук, які підкреслюють, що «фейкоінструментарій ведення інформаційної війни в Україні на матеріалі мови сучасних медіа» дає змогу виявити закономірності перенесення російських мовних конструкцій у тексти, написані нібито українською мовою. Автори роблять висновок, що мовні маркери є одними з найбільш показових ознак фейкових повідомлень, адже навіть за достатнього рівня володіння українською мовою підробники часто несвідомо відтворюють синтаксичні та лексичні звички рідної мови [31, с. 277].

Не менш значущим для аналізу є стиль тексту. Офіційно-діловий стиль характеризується нейтральністю викладу, використанням стандартизованих мовних кліше, відсутністю емоційно забарвленої

лексики, чіткістю та однозначністю формулювань, а також логічною структурованістю. Саме ці характеристики забезпечують точність та об'єктивність документів. Водночас наявність емоційних епітетів, оцінних суджень, закликів до емоційних реакцій, загрозливих або залякувальних формулювань, а також популістської риторики суперечить нормам офіційно-ділового стилю та має викликати обґрунтовані сумніви щодо автентичності документа.

Отже, поєднання лінгвістичного та стилістичного аналізу сприяє ефективному виявленню ознак фейкових текстів. Врахування як орфографічних, так і стилістичних маркерів забезпечує формування надійного методологічного інструментарію у сфері інформаційної безпеки та протидії дезінформації.

Контекстуальний аналіз є одним із ключових інструментів виявлення підроблених документів та дезінформаційних повідомлень, адже він передбачає оцінку інформації в ширшому політичному, соціальному та правовому контекстах. Важливим критерієм у цьому процесі є відповідність змісту документа чинному законодавству. Необхідно встановити, чи має установа, що зазначена в документі, належні повноваження для його видання та чи дотримано встановленої правової процедури. Логічна послідовність також є критичною: необхідно оцінювати, наскільки документ узгоджується з попередніми рішеннями та заявами, чи не містить він внутрішніх суперечностей. Додатково береться до уваги політична доцільність – наскільки логічним і виправданим є ухвалення такого рішення за умов конкретної політичної ситуації та чиї інтереси воно може обслуговувати. Ще одним показником достовірності є реакція офіційних джерел: швидкість і характер коментарів з боку державних інституцій або посадових осіб можуть свідчити про автентичність чи сумнівність документа. Водночас відсутність реакції на резонансні публікації теж є підозрілим фактором.

У цьому контексті надзвичайно важливим є принцип пріоритету достовірності над оперативністю. Як зазначається у дослідженнях, журналістський стандарт оперативності «має поступатися достовірності» [14]. Це фундаментальний підхід, який повинен визначати роботу медіа в умовах інформаційної війни. Адже швидка публікація неперевіраних відомостей може завдати суспільству значно більшої шкоди, ніж короткочасна затримка, необхідна для ретельної перевірки фактів.

Особливу складність становить те, що пересічний споживач інформації зазвичай не має ні часового ресурсу, ні достатніх знань або мотивації для перевірки кожного документа чи новини. Саме тому особлива відповідальність покладається на медіа та державні інституції. В умовах

війни професійні стандарти журналістики не лише мають залишатися високими, а й потребують додаткового посилення, оскільки інформаційний тиск зростає.

В таких умовах діяльність медіа має ґрунтуватися на кількох ключових принципах. По-перше, множинність джерел: будь-яка значуща інформація має бути підтверджена щонайменше двома незалежними джерелами. По-друге, прозорість методології: журналісти та редакції мають пояснювати своїй аудиторії, яким чином здійснювалася перевірка інформації. По-третє, швидке спростування: у разі виявлення помилки її необхідно виправляти так само помітно, як і публікувалася первинна інформація. Нарешті, медіа повинні реалізовувати освітню функцію, навчаючи громадян основам медіаграмотності та верифікації джерел.

Отже, контекстуальний аналіз у поєднанні з дотриманням професійних журналістських стандартів є ефективним інструментом у боротьбі з інформаційними загрозами. Він дає змогу не лише ідентифікувати подробиці та маніпуляції, а й формувати в суспільстві вищий рівень критичного мислення та стійкості до дезінформації.

Підвищення обізнаності громадян та підтримка незалежних фактчекінгових ініціатив є одним із ключових напрямів забезпечення інформаційної безпеки та стійкості суспільства до дезінформаційних впливів. В Україні функціонує низка професійних проєктів, зокрема *VoxCheck (VoxUkraine)*, «Детектор медіа», *StopFake* та інші, що здійснюють систематичну верифікацію інформації та оперативне спростування неправдивих повідомлень. Ці ініціативи виконують важливу суспільну функцію, адже сприяють формуванню культури критичного сприйняття інформації та підвищують довіру до перевірених джерел.

Координація державних зусиль у цій сфері здійснюється Центром протидії дезінформації при Раді національної безпеки і оборони України, який відповідає за виявлення, моніторинг та нейтралізацію дезінформаційних кампаній [29]. Однак ефективність діяльності як державних, так і незалежних фактчекінгових структур значною мірою залежить від готовності суспільства споживати перевірену інформацію та відповідально поширювати її у власному інформаційному просторі.

Водночас фактчекінгові ініціативи стикаються з низкою суттєвих викликів. Швидкість поширення фейків значно перевищує можливості їхньої перевірки, а спростування зазвичай охоплює значно меншу аудиторію, ніж первинне неправдиве повідомлення. Крім того, певна частина аудиторії свідомо ігнорує спростування через когнітивні упередження, що знижує їхню ефективність. Обмежені людські та фінансові ресурси не дають змоги перевіряти увесь масив сумнівної інформації, що циркулює в медійному просторі.

Для підвищення результативності фактчекінгової діяльності необхідне впровадження низки системних заходів. По-перше, важливим є інтегрування елементів фактчекінгу в освітні програми, що сприятиме формуванню навичок критичного мислення у молодого покоління. По-друге, співпраця фактчекерів із медіаплатформами забезпечить умови для оперативного маркування сумнівних повідомлень та зниження їх охоплення. По-третє, державна підтримка незалежних фактчекінгових проєктів має забезпечити стабільність та сталість їхньої роботи. Нарешті, міжнародна координація зусиль із протидії дезінформації дасть змогу сформувати єдину систему реагування на глобальні інформаційні загрози.

Отже, розвиток фактчекінгових ініціатив і підвищення обізнаності громадян становлять важливу складову комплексної стратегії захисту інформаційного простору. Лише за умови поєднання державної політики, незалежних професійних практик та активної позиції суспільства можна ефективно протидіяти поширенню дезінформації та забезпечити інформаційну стійкість держави.

4.4 Мова як інструмент символічного спротиву

Із початком повномасштабної російської агресії в українському суспільстві та медіапросторі постала гостра мовна дискусія щодо правопису слова «Росія». Традиційна орфографічна норма, яка передбачала написання назви держави з великої літери, зіткнулася з новою суспільною практикою, що відображала ставлення до країни-агресора [6]. Така дискусія виходить далеко за межі суто лінгвістичного питання, перетворюючись на складник ширших процесів деколонізації свідомості та формування національної ідентичності в умовах війни.

Топоніми виконують не лише географічну, а й культурно-політичну функцію. У періоди суспільних зламів та збройних конфліктів їхній правопис стає інструментом вираження національної позиції, символічного спротиву та ідентичності, а «еволюція правопису топоніму Росія в контексті російсько-української війни» є показником трансформації суспільної свідомості та становлення нових мовних практик опору [6, с. 252].

У мовній практиці сформувалися два основні підходи до написання назви країни-агресора, які мають власну логіку й аргументацію.

1. Написання з малої літери. Форма «росія» демонструє прагнення дистанціюватися від агресора, підкреслити його низький статус і виразити негативне ставлення. Прибічники цього підходу наголошують: «Росія як державне утворення не повинна мати символічної «великої» позиції у мовному просторі України» [6, с. 253].

Основні аргументи прибічників такого підходу:

- символічне приниження агресора через відмову від «шанобливого» написання;
- емоційне вивільнення негативних переживань;
- деколонізація мовних практик і відмова від норм, нав'язаних колоніальним минулим;
- формування спільної ідентичності через мовну солідарність.

Це явище можна кваліфікувати як прояв «мовного активізму» – використання мови як інструменту політичного протесту та соціальних змін. Такі практики відомі і в інших постколоніальних контекстах.

2. *Написання з великої літери.* Натомість прихильники нормативного підходу («Росія») дотримуються традиційних орфографічних правил, відповідно до яких назви держав завжди пишуться з великої літери. Вони вважають, що необхідно «залишати емоції поза правописом» [6, с. 253].

Аргументи прибічників нормативного написання:

- збереження стабільності мовних стандартів;
- дотримання професійності та об'єктивності, що є критично важливим для науки та журналістики;
- уникнення непорозумінь у міжнародній комунікації;
- запобігання хаотизації правописних практик.

Вони підкреслюють, що українська мова має широкий арсенал інших засобів для вираження негативної оцінки, не порушуючи при цьому орфографічних правил.

Офіційна мовна політика щодо цього питання є диференційованою. Національна комісія зі стандартів державної мови зазначає, що написання назв «російська федерація», «росія» з малої літери «можна не кваліфікувати як відхилення від норм української мови в текстах неофіційного характеру» [12]. Це рішення враховує право мовців на емоційне самовираження, водночас утримуючи офіційну норму для документів та державного спілкування.

Прикладом такої диференціації є практика Міністерства внутрішніх справ України. В офіційних наказах використовується нормативне написання: «збройної агресії Російської Федерації» [11], що забезпечує юридичну точність і відповідність діловому стилю. Натомість у новинних повідомленнях або репортажах із місця подій застосовується форма з малої літери: «росія вкотре показує своє звірине лице» [13]; «Чернігівщину знову обстріляли з території росії» [30]. Отже, стиль і функція тексту визначають варіант написання. В офіційних документах зберігається велика літера, тоді як у медіальному просторі допускається емоційно забарвлене відхилення [6, с. 254].

Написання назви «росія» з малої літери можна розглядати як частину «ширшого процесу деколонізації мови» [6, с. 254]. Це не лише емоційна реакція, а й свідомий крок у «мовній війні, де кожен вибір лексики чи правопису відображає політичну позицію» [6, с. 255].

Деколонізація ідентичності, як доводять О. Гриценко та О. Любченко, охоплює історичний, культурний і мовний аспекти [4]. У цьому контексті мовні практики постають важливим маркером спротиву.

Мовний спротив не обмежується правописом топонімів. Він охоплює відмову від російської мови в публічному просторі, поширення української, боротьбу з суржилом як колоніальною спадщиною, посилення вжитку української в медіа та соціальних мережах.

«Мова є не лише засобом комунікації, а й інструментом збереження національної ідентичності та культурної пам'яті» [2]. В умовах війни ця функція набуває особливого значення, оскільки мовне питання активно експлуатується російською пропагандою. Серед найбільш поширених російських наративів варто виокремити такі: заперечення самостійності української мови (трактування її як «діалекту російської»); твердження про «утиски російськомовних»; протиставлення російської як «вищої культурної» та української як «селянської»; використання мовного питання для легітимації агресії під приводом «захисту».

Протидія цим наративам вимагає комплексного підходу: від спростування конкретних фейків до системної політики підвищення престижу української мови. Мовна політика в умовах війни стає частиною національної безпеки, а мовні практики – важливим символом опору.

Свідомий вибір українців на користь української мови, включно з правописом топонімів, є актом культурного та політичного самовизначення. У цьому аспекті мова постає не лише комунікативним засобом, а й потужним інструментом протидії асиміляції та захисту національної ідентичності.

4.5 Медіаосвіта як система захисту інформаційного простору

Глибоке розуміння теми потребує чіткого визначення фундаментальної термінології, що створює концептуальну рамку для подальшого аналізу освітніх стратегій. Розуміння сутності медіаосвіти та її ключових складників дає змогу розробляти цілеспрямовані програми, що формують у громадян стійкість до маніпуляцій та навички критичного мислення.

Медіаосвіта визначається як багатогранний процес, що виходить за межі простого споживання інформації. Вона є «процесом навчання і самонавчання за посередництва медіа, як науково-освітня сфера діяльності, що спрямована

на формування психологічного захисту від маніпуляцій та формування медіаграмотності особистості» [5, с. 96]. Це визначення підкреслює активну роль особистості та захисну функцію медіаосвіти в сучасному інформаційному просторі, особливо актуальну в умовах інформаційної війни.

У сучасному науковому дискурсі медіаосвіта розглядається не як окрема дисципліна, а як міждисциплінарна сфера, що інтегрує знання з журналістики, психології, педагогіки, соціології, культурології та інформаційних технологій. С. М. Іванова підкреслює, що «медіаграмотність як фактор протидії інформаційній агресії» набуває стратегічного значення в умовах гібридної війни [9, с. 46].

Термін «інфомедійна грамотність» вживається паралельно з «медіаінформаційною грамотністю» і розглядається як комплексна, «парасолькова» концепція [5, с. 97]. Вона містить систему знань, умінь і навичок, необхідних для ефективної та безпечної взаємодії з медіасередовищем в умовах постійних інформаційних загроз.

Аналіз інформаційних загроз у 2023–2024 роках демонструє тісний зв'язок між ненавмисними помилками та цілеспрямованою дезінформацією. Помилки, спричинені технологічними факторами, порушенням журналістських стандартів чи концептуальними спотвореннями, створюють сприятливе середовище для поширення ворожих наративів, підриваючи довіру до офіційних джерел та медіа. У цьому контексті сфабриковані документи є ефективним засобом психологічного впливу, експлуатуючи довіру аудиторії до офіційної інформації [18].

Протидія цим загрозам потребує комплексного підходу, що гармонійно поєднує як формальні освітні стратегії, так і неформальні суспільні ініціативи. Систематичний розвиток інфомедійної грамотності, що спирається на використання ефективних інтернет-ресурсів, зокрема освітніх платформ, відеоконтенту та текстових матеріалів, формує в молоді критичне мислення, стійкість до маніпуляцій та навички безпечної поведінки в цифровому просторі.

Водночас суспільство виробляє і власні, проактивні методи спротиву, перетворюючи саму мову на інструмент боротьби. Мовні інновації, зокрема зміна правопису назви держави-агресора, є формою активної символічної контратаки та частиною ширшого процесу деколонізації свідомості.

Стійкість українського суспільства в інформаційній війні будується на двох взаємодоповнювальних засадах: інституційній та суспільній. Систематична медіаосвіта створює колективний імунітет до ворожих наративів, тоді як низові мовні інновації є формою активного символічного спротиву. Саме поєднання формальної грамотності та неформального мовного опору створює повноцінну екосистему інформаційного суверенітету,

утверджуючи національну ідентичність на всіх рівнях – від освітніх програм до щоденної комунікації. Посилення інформаційної грамотності суспільства, розвиток навичок критичного мислення та верифікації інформації, а також підтримка професійних фактчекінгових ресурсів є ключовими елементами забезпечення національної інформаційної безпеки України.

Аналіз інформаційних загроз та стратегій протидії їм у 2023–2024 роках дає змогу сформулювати низку ключових висновків.

Помилки, спричинені технологічними факторами (невдале використання ШІ), порушенням журналістських стандартів (неналежна верифікація, гонитва за сенсаційністю, лінгвістичні помилки) чи концептуальними спотвореннями (плутанина в історичних та культурних поняттях), створюють сприятливе середовище для поширення ворожих наративів.

Ці помилки не є нейтральними: вони підривають довіру до офіційних джерел та медіа, створюючи «інформаційний шум», що ускладнює розпізнавання цілеспрямованої дезінформації. Кумулятивний ефект навіть ненавмисних спотворень сприяє досягненню цілей ворожої пропаганди, оскільки знижує здатність суспільства відрізнити правдиву інформацію від фейкової.

Сфабриковані документи є особливо ефективним засобом психологічного впливу. Вони експлуатують довіру аудиторії до офіційної інформації з метою дискредитації українських інституцій, поширення паніки серед населення, створення негативного іміджу України на міжнародній арені та виправдання злочинів агресора.

Механізми створення ілюзії достовірності (формальна автентичність, підміна контенту, апеляція до авторитетів, емоційне забарвлення) в поєднанні з можливостями анонімного поширення через телеграм-канали роблять фейкові документи потужним інструментом маніпуляції.

Ефективна протидія дезінформації передбачає комплексний підхід, що поєднує верифікацію джерела, вивчення формальних ознак документів, контекстуальний та лінгвістичний аналіз змісту та стилю, технічну перевірку метаданих. Критично важливим є принцип пріоритету достовірності над оперативністю: в умовах інформаційної війни швидка публікація неперевіреної інформації може завдати більшої шкоди, ніж її затримка.

Роль професійних фактчекінгових ініціатив є незамінною, однак вони стикаються з викликом асиметрії: швидкість поширення фейків перевищує можливості їхньої перевірки, а спростування охоплює меншу аудиторію, ніж первинний фейк. Це зумовлює потребу не лише в реактивному спростуванні, а й у проактивному формуванні медіаграмотності суспільства.

Диференціація мовних практик залежно від типу тексту (нормативне написання в офіційних документах, написання з малої літери в неофіційних комунікаціях) демонструє гнучкість мовної політики, що поєднує формальну коректність з емоційним вираженням позиції. Ця гнучкість дає змогу суспільству зберігати мовні стандарти, водночас надаючи простір для символічного опору.

Мовний спротив не обмежується правописом, а є частиною багатовимірною процесу деколонізації, що охоплює лексичний (відмова від росіянізмів), ідеологічний (переосмислення концептів), символічний (мова як маркер ідентичності) та соціальний (формування спільноти через спільні практики) виміри.

Систематичний розвиток інфомедійної грамотності, що спирається на використання ефективних інтернет-ресурсів (освітні платформи, фактчекінгові сайти, відеоконтент, інтерактивні інструменти), формує в молоді вісім ключових компетентностей: інформаційну, цифрову, комунікативну та медіаграмотність, критичне мислення, інформаційну безпеку, здатність створювати медіаконтент, а також навички участі у громадському житті через медіа.

Комплекс цих компетентностей формує критичне мислення, стійкість до маніпуляцій та навички безпечної поведінки в цифровому просторі. Медіаосвіта перетворюється з освітнього інструменту на елемент національної безпеки, що забезпечує когнітивну оборону суспільства. Однак її ефективно впровадження стикається з організаційними, змістовими, соціокультурними викликами та специфічними проблемами воєнного часу.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 4

Систематична медіаосвіта створює колективний імунітет до ворожих наративів, тоді як низові мовні інновації є формою активного символічного спротиву. Саме поєднання формальної грамотності та неформального мовного опору формує повноцінну екосистему інформаційного суверенітету, утверджуючи національну ідентичність на всіх рівнях – від освітніх програм до щоденної комунікації.

Стійкість до інформаційних загроз має кілька взаємопов'язаних вимірів: когнітивний (здатність розпізнавати маніпуляції), емоційний (психологічна стійкість), соціальний (колективна протидія), технологічний (захищеність інфраструктури) та інституційний (спроможність державних та громадських органів). Кожен вимір потребує специфічних стратегій зміцнення, а їхня інтеграція створює комплексну систему захисту.

Підвищення рівня інформаційної грамотності суспільства, розвиток навичок критичного мислення та верифікації інформації, а також підтримка професійних фактчекінгових ресурсів є ключовими елементами забезпечення національної інформаційної безпеки України. Ефективна протидія інформаційним загрозам можлива лише за умови системної інтеграції інституційних та низових ініціатив, формальної освіти та неформальних практик опору, державної політики та громадського активізму.

Український досвід протидії російській дезінформації в умовах повномасштабної війни має не лише національне, а й міжнародне значення. Напрацьовані стратегії, методи та інструменти можуть бути адаптовані іншими країнами, що стикаються з подібними загрозами. Водночас Україна потребує продовження та поглиблення зусиль у цьому напрямі, оскільки інформаційна війна є довгостроковим викликом, що вимагає постійної уваги та інновацій.

Формування інформаційно стійкого суспільства – це не лише питання національної безпеки, а й інвестиція в майбутнє демократії, де громадяни здатні свідомо та критично сприймати інформацію, брати участь у публічних дискусіях на основі фактів та захищати власний інформаційний простір від маніпуляцій. Це завдання, що потребує зусиль усього суспільства – від державних інституцій до кожного громадянина.

Перелік джерел посилання

1. Брайлян Є. С. Дослідження *Chatham House*: Українську інформаційну стійкість недооцінили й у Росії, і на Заході. URL: <https://surl.li/nlrkfh> (дата звернення: 01.10.2025).
2. Вас вітає Карпівський ліцей. URL: <https://surl.li/sndmgj> (дата звернення: 01.10.2025).
3. Мовний аналіз сучасних медіатекстів та їх роль у формуванні громадської думки / О. В. Грищенко та ін. Закарпатські філологічні студії. 2023. Вип. 31. С. 157–162.
4. Грищенко О., Любченко О. Деколонізація національної ідентичності в умовах війни. Київ : Інститут філософії НАН України, 2023. 234 с.
5. Типологія інтернет-ресурсів для розвитку інфомедійної грамотності молоді / М. Г. Друшляк та ін. Інформаційні технології і засоби навчання. 2022. Т. 88. № 2. С. 94–112.
6. Козак В. А. Еволюція правопису топоніму *Росія* в контексті російсько-української війни. *Формування ефективності професійної*

мовної комунікації в умовах інформаційної агресії : матеріали круглого столу, м. Київ, 28 лют. 2025 р. Київ : КІ НГУ, 2025. С. 251–255.

7. Про медіа : Закон України від 13.12.2022 р. № 2849-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2023. № 25. Ст. 294. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2849-20> (дата звернення: 02.10.2025).

8. Застереження від неправдивих призовів на військову службу / Офіс у справах іноземців. URL: <https://surl.li/fetdzt> (дата звернення: 05.10.2025).

9. Іванова С. М. Медіаграмотність як фактор протидії інформаційній агресії. *Вісник Київського національного університету*. 2023. № 2. С. 45–52.

10. Ковальчук О. П. Цифрова безпека в умовах гібридної війни. Київ, 2024. 268 с.

11. Про затвердження Правил носіння, зберігання та перевезення вогнепальної зброї і боєприпасів до неї цивільними особами, які беруть участь у відсічі та стримуванні збройної агресії Російської Федерації або інших держав : наказ 18.11.2024 р. № 770. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1737-24#Text> (дата звернення: 05.07.2025).

12. Написання назв «російська федерація». *Національна комісія зі стандартів державної мови*. URL: <https://mova.gov.ua/news/napysannia-nazv-rosiiska-federatsiia> (дата звернення: 05.10.2025).

13. У перший день року – день надій та сподівань – росія несе горе та смерть. *МВС України*. URL: <https://mvs.gov.ua/news/u-persii-den-roku-den-nadii-ta-spodivan-rosiia-nese-gore-ta-smert> (дата звернення: 05.10.2025).

14. Козак В. А. Помилки в інформаційному просторі як засіб привернення уваги й причина спотворення змісту. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Філологія. Журналістика*. 2024. Т. 35 (74). № 3. Ч. 1. С. 20–24.

15. Козак В. А. Особливості висвітлення авіакатастрофи в місті Бровари на сайті «24 каналу». *Сучасні тенденції розвитку вищої освіти та академічного партнерства в умовах воєнного стану*. 2023. Вип. 31. Т. 2. С. 47–54.

16. Крайня В. Опублікована низкою українських медіа й ТГ-каналів новина про смерть Чарльза III виявилась фейком. *Детектор медіа*. URL: <https://surl.li/nqllwc> (дата звернення: 05.10.2025).

17. Лизанчук В. В. «Русскій мір» і «руський мір» – достеменно різні поняття. *Голос України*. URL: <http://www.golos.com.ua/article/363341> (дата звернення: 05.06.2025).

18. Мазуренко А., Ткач М. Інформація про російський паспорт Олександра Лієва не відповідає дійсності. *Українська правда*. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2023/02/2/7387667/> (дата звернення: 05.10.2025).

19. Мирошніченко І. Порушення мовних норм як засіб стиснення структури та змісту медіатексту. *Південний архів*. Херсон, 2022. Вип. 89. С. 212–215.

20. Михайлів В. Фейковий документ про приєднання міста Суджа та Суджанського району Росії до складу Сумського району. Детектор медіа. URL: <https://surl.li/jyxrft> (дата звернення: 05.10.2025).

21. На сторінках Верховної Ради поширили фейк про українську мову. Детектор медіа. URL: <https://surl.li/ttzhxu> (дата звернення: 05.10.2025).

22. «Новий канал» через ChatGPT поширив фейкову біографію Олеса Гончара. *Детектор медіа*. URL: <https://surl.li/amscbj> (дата звернення: 05.10.2025).

23. Резнік О. М. Фейкові збори коштів для Збройних Сил України як один із сучасних видів шахрайства. *Європейські перспективи*. 2024. № 3. С. 300–306.

24. SMM-зашквар у твітері Верховної Ради : скриншот / Olena Dub [@OlenaDub]. X (Twitter). 2023. 16 січ. URL: <https://surl.lu/wuyuyvt> (дата звернення: 05.03.2025).

25. Сухорольська І., Климчук І. Громадська (публічна) дипломатія в умовах агресивної війни Росії проти України. *Вісник Львівського університету*. 2022. Вип. 43. С. 322–331.

26. У проєкті «По той бік новин» стверджують, що Дуда не називав Україну «потопельником». *Детектор медіа*. URL: <https://surl.li/wlbqxj> (дата звернення: 05.03.2025).

27. «Українська мова – третя за милозвучністю у світі» – це фейк. *Освіторія*. URL: <https://osvitoria.media/experience/ukrayinska-mova-druga-zamylozvuchnistyu-u-sviti-tse-fejk/> (дата звернення: 05.10.2025).

28. Фотофейк: Монумент Батьківщина-мати одягли у вишиванку. VoxUkraine. URL: <https://voxukraine.org/fotofejk-monument-batkivshhynamatu-odyagly-u-vyshyvanku> (дата звернення: 05.02.2025).

29. Центр протидії дезінформації при РНБО України : Telegram-канал. URL: <https://t.me/CenterCounteringDisinformation/11594> (дата звернення: 05.10.2025).

30. Чернігівщину знову обстріляли з території росії. *МВС України*. URL: <https://mvs.gov.ua/news/cernigivshhinu-znovu-obstrilyali-z-teritoriyi-rosiyi> (дата звернення: 05.10.2025).

31. Шульська Н. М., Зінчук Р. С., Башманівський В. І. Фейкоінструментарій ведення інформаційної війни в Україні: на матеріалі мови сучасних медіа. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Філологія. Журналістика*. 2023. Т. 34 (73). № 1. Ч. 2. С. 274–279.

32. Шульська Н. М., Римар Н. Ю. Лексична культура місцевих ЗМІ: аналіз типових лінгвоанормативів. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Філологія*. 2022. № 54. С. 122–126.

33. Штучний інтелект у медіа: програми пишуть новини, але не замінюють журналістів. *Детектор медіа*. URL: <https://surl.li/qntmci> (дата звернення: 05.10.2025).

34. Штучний інтелект. Як росія використовує ШІ в інформаційній війні. *Як не стати овочем*. URL: https://www.youtube.com/watch?v=-_aDKCVcKw (дата звернення: 05.02.2025).

35. Giles K. Handbook of Russian Information Warfare. NATO Defense College Fellowship Monograph. Rome, 2016. 76 p.

36. Giles K. Russian cyber and information warfare in practice. URL: <https://surl.li/egjaic> (accessed: 02.02.2025).

37. Lasswell H. D. Propaganda Technique in World War I. New York, 1938. 233 p. URL: <https://surl.li/pcpx34> (accessed: 04.01.2025).

ВИСНОВКИ

У результаті проведеного дослідження теоретично обґрунтовано й системно розкрито сутність, структуру та механізми формування ефективної професійної мовної комунікації в умовах інформаційної агресії, що є одним із ключових викликів сучасного освітнього, культурного та комунікативного простору України.

1. З'ясовано сутність поняття «професійна мовна комунікація» як інтегрованого феномену, що поєднує мовну компетентність, комунікативну культуру, етичні норми спілкування та медіаграмотність. Уточнено, що в умовах інформаційної агресії професійна комунікація виконує не лише інструментальну, а й світоглядно-ціннісну функцію – стає чинником захисту національного інформаційного простору та збереження ідентичності.

2. Проаналізовано вплив інформаційної агресії на мовну свідомість, дискурсивні практики та комунікативну поведінку військовослужбовців. Визначено, що системне маніпулювання мовою, змістом і контекстом інформації спричиняє спотворення професійного мовлення, зниження рівня довіри до джерел, а відтак – деструкцію комунікативного середовища.

3. Охарактеризовано чинники ефективності професійної комунікації військовослужбовців в умовах інформаційних викликів. Показано, що ключовим ресурсом протидії інформаційним впливам є сформованість критичного мислення, мовної стійкості, комунікативної етики та здатності до рефлексії щодо власних мовних практик.

4. Надано рекомендації щодо формування ефективної професійної мовної комунікації, що охоплює соціокультурний, емоційно-етичний та інформаційний компоненти. Рекомендації орієнтовані на розвиток професійно-комунікативної компетентності майбутніх офіцерів НГУ через інтеграцію традиційної мовної освіти з медіаосвітніми технологіями.

5. Розроблено методичні засади та педагогічні умови підготовки фахівців до ефективної професійної взаємодії в умовах інформаційної агресії: формування медіакомпетентності, розвиток навичок аргументованого мовлення, використання дискусійних і проблемних методів навчання, створення освітнього середовища, заснованого на відкритості, довірі та критичному сприйнятті інформації.

6. Підкреслено важливість гуманітарного потенціалу мови як чинника зміцнення інформаційної безпеки держави. Мовна культура, яка є носієм національних цінностей, постає інструментом консолідації суспільства та духовного опору інформаційним маніпуляціям.

Отже, результати монографії засвідчують, що формування ефективної професійної мовної комунікації є стратегічним завданням сучасної освіти, науки й культури, спрямованим на зміцнення стійкості особистості й суспільства до інформаційних загроз, збереження мовно-культурної самобутності та забезпечення якісного розвитку фахової діяльності військовослужбовців в умовах гібридної реальності.

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

МУДРА Світлана В'ячеславівна
ПОСМІТНА Вікторія Віталіївна
КОЗАК Валентина Андріївна
ЛИТВИНСЬКА Тетяна Юріївна
СКИБА Оксана Миколаївна
ЛЕЩЕНКО Анжеліка Вячеславівна

**ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ
МОВНОКОМУНІКАТИВНИХ УМІНЬ
В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНОЇ АГРЕСІЇ**

Монографія

Редактор *О. С. Леднік*
Комп'ютерне макетування *Д. В. Кубайчук*

Формат паперу 70×100/16. Ум. друк. арк. 10,96. Наклад прим. Зам. № 4.
Видавець – Київський інститут Національної гвардії України.
Свідоцтво про державну реєстрацію ДК № 7696 від 08.11.2022 р.
вул. Оборони Києва, 7, м. Київ, 03179.